

**Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

**Факультет соціології і права
Кафедра інформаційного, господарського та адміністративного права**

**Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
Науковий центр національної безпеки і права**

**ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ:
ПРАВОВІ ВЕКТОРИ**

Матеріали круглого столу

**10 травня 2023
Київ, Україна**

**Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2023**

УДК 341:327.57](062)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 11 від 29.06.2023 р.)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Державної наукової установи «Інформація,
безпека і права Національної академії правових наук України»
(протокол № 7 від 17.07.2023 р.)

Проблеми європейської та світової безпеки: правові вектори: матеріали
круглого столу (Київ, 10 травн. 2023 р.) / Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О.,
Серебрякова Ю.О. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 234 с.

В збірнику подані тези доповідей учасників круглого столу «Проблеми
європейської та світової безпеки: правові вектори» (м. Київ, 10 травня 2023 р.),
які містять погляди відомих вчених, молодих науковців і студентів, що роблять
перші спроби наукових розвідок.

Висвітлено правові аспекти підтримки європейської та світової безпеки в
умовах цифровізації та розвитку економіки і забезпечення прав людини в
умовах протидії злочинності та кризовим явищам у сучасному суспільстві.
Розглянуто синергію правових систем, правової політики та законодавства
країн Європи і світу в умовах сталого розвитку, трансформацію правового
регулювання інформаційної безпеки, штучного інтелекту та високих технологій
в епоху цифрового суспільства. Досліджено правові проблеми глобальної
безпеки в умовах запобігання збройним конфліктам.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних
закладів, а також юристів-фахівців.

@ Автори статей, 2023
@ КПІ ім. Ігоря Сікорського (ФСП), 2023
@ ДНУ ІБП НАПрН України, 2023

ЗМІСТ

Бевз С.І. ЗАКОНОДАВЧІ ВЕКТОРИ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	7
Корж І.Ф. БЕЗПЕКА ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	10
Мисливий В.А. ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	17
Бабанін С.В. ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ КОМП'ЮТЕРНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	24
Попов К.Л. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВОСУДДЯ: ПРАВАЗАСТОСОВНА РЕАЛЬНІСТЬ	29
Радзієвська О.Г. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ТА БЕЗПЕКИ ОСОБИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	35
Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є., Микитенко О.Б. ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ	41
Дорогих С.О. ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПЕРЕХОПЛЕННЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ІНОЗЕМНИМИ ДЕРЖАВАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ	47
Романенко А.О. КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ	50
Стадник В.Я. ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ КУЛЬТУРНОГО ГЕНОЦИДУ	58
Мухаммад А.Т. СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	61
Саградян А.Г. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ	67
Гайдай Є.А. ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	73
Юров М.С. ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ	78

Герасименко О. І., ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ: СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ	82
Грачова О.Ю., ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	88
Дубняк М.В., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГІГ-ЕКОНОМІЦІ: КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАВНИКА	93
Завада Р.С., ПЕРЕВАГИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ДЛЯ ПУБЛІЧНО- УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	96
Ільченко І.П., ПРАВО СПОЖИВАЧІВ НА ІНФОРМАЦІЮ ЩОДО ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	99
Ковний Ю.Є., РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ РОМСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРУПИ: БЕЗПЕКОВІ ВЕКТОРИ	104
Макарчук В.В., ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	107
Масалітін В.В., СТРУКТУРА ТА ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	110
Міщук Є.В., ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	113
Найда І. В., ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ	118
Нікітін Ю.В. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СЕК'ЮРИТОЛОГІЇ ЯК НАУКИ	122
Нікітін Д.Ю. КОРУПЦІЯ, ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА І, ЯК НАСЛІДОК, НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	124
Петрів С. Ю. МОНІТОРИНГ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	131
Політова А.С. ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СТАТЕВУ СВОБОДУ ТА СТАТЕВУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	136

Полякова І.В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО РЕЦЕПТУ В НІМЕЧЧИНІ, ЕСТОНІЇ ТА УКРАЇНІ	140
Попович К.Г. ПІДТРИМКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	145
Самотуга А.В. КОНСТИТУЦІЙНА СВОБОДА ЗМІ, ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА І ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ	148
Самчинська О.А. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ – ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЧИ ПРОТИ ДЕЗІНОФРМАЦІЇ?	155
Сердечна А.Ю. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНОМУ ПОШИРЕННЮ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	162
Соха С.С. ОГЛЯД ПРАВОВОГО ПІДГРУНТЯ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	166
Старжинський В.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ РЕЙДЕРСЬКИХ ДІЙ ЩОДО АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	170
Фурашев В.М. РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ПРОЦЕСАМ УТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВОЇ АСПЕКТ	175
Хашев В.Г. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ВОДНИМ ОБ'ЄКТАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВІ В УКРАЇНІ	178
Простаков О.Д. ВЗАЄМНЕ ВИЗНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОВІРЧИХ ПОСЛУГ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС	184
Гончарова Є.М. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ	189
Дудкін О.М. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	193
Ніколюк М.Р. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЮВАННЯ	198

Зенченко О.Д. СПІВПРАЦЯ ЄС ТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	203
Кушнірук Т.О. ВИКЛИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД КРАЇН ЄС	210
Сорока М. БЕЗПЕКОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДІЯ СІТІ	215
Захарчук Є.М. ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ДЛЯ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	219
Сугулов Є.С. ЯК ВЕКТОР ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	224
Заславська Л.В. ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ В УКРАЇНІ	229
Терещенко О.В. ДО ПИТАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	233

ЗАКОНОДАВЧІ ВЕКТОРИ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Бевз С.І.,
завідувач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
д. ю. н, професор

24 лютого 2022 року для кожного мешканця України, напевно, заклало нове розуміння слова «безпека». Утім кожен з нас розумів, що забезпечення безпеки є найважливішим та першочерговим завданням. Можливо лише в умовах правового режиму воєнного стану більшість громадян усвідомили, чому безпека поруч з життям і здоров'ям, честю і гідністю людини визнаються відповідно до ст.3 Конституції України [1] найвищою соціальною цінністю.

Забезпечення безпеки згідно з Конституцією України є, насамперед, функцією держави, яка відповідно до ст.19 Конституції має виконуватися у спосіб, в межах повноважень, що передбачені Конституцією і законами України. В той же час забезпечення безпеки передбачає не лише розуміння її важливості, але й усвідомлення специфіки її проявів.

Так, в тексті Конституції ми зустрічаємо «екологічна безпека», «економічна безпека», «інформаційна безпека», «національна безпека». Тоді як Закон маємо про національну безпеку – Закон України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року [2]; заходи екологічної безпеки визначено в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [3]; забезпечення інформаційної безпеки – базується на Стратегії інформаційної безпеки, введеної в дію Указом Президента України від 28 грудня 2021 року [4], окреме законодавче підґрунтя має забезпечення кібербезпеки - в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року [5] (такий напрям безпеки не виокремлюється в Конституції України), шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки визначено в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, введеної в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року [6]; загрози та принципи

забезпечення енергетичної безпеки (не зустрічається в Конституції України як вид безпеки) окремо визначено в Стратегії енергетичної безпеки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 року [7].

В той же час щодо національної безпеки та кібербезпеки поруч з вказаними Законами [2,5] прийняті та введені в дію указами Президента України відповідні Стратегії [8,9]. Тоді як Стратегія екологічної безпеки схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. [10].

Тож законодавчі основи безпеки в різних сферах суспільних відносин фактично визначено нормативно-правовими актами неоднакової юридичної сили та різних суб'єктів владних повноважень: закони України; рішення Ради безпеки і оборони України, введені в дію Указами Президента України, та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Проаналізувавши наведені нормативно-правові акти, вважаємо за доцільне зацентрувати увагу на таких питаннях:

1. З метою створення належного законодавчого підґрунтя забезпечення безпеки в якомога більше сферах життєдіяльності суспільства варто визначити на законодавчому рівні місце різних її проявів в системі національної безпеки. Враховуючи що в загальних положеннях кожної з названих Стратегій фактично стверджується, що вони є складовою системи забезпечення національної безпеки, вважаємо за доцільне вказати про національну безпеку в різних сферах в Законі України «Про національну безпеку» та визначити забезпечення безпеки у різних сферах заходами з національної безпеки. Вказаний Закон доцільно доповнити положеннями, що стосуються національної безпеки загалом і є характерним для безпеки в різних сферах зокрема.

2. Для забезпечення відповідності діяльності суб'єктів владних повноважень статті 19 Конституції України та упорядкованості нормативно-правової бази з питань безпеки при прийнятті відповідних актів законодавства доцільно виходити з ч.5 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку» щодо

визначення загроз національній безпеці України та відповідних пріоритетів державної політики у сферах національної безпеки і оборони у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, та інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України. Тож у вказаному Законі чітко вказано уповноваженого суб'єкта на прийняття документів, в яких визначаються загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у тих чи інших сферах.

Таким чином, Стратегія національної безпеки, яка введена в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року [8] і передбачає розробку ряду документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації, має реалізовуватися виходячи, в тому числі з положень Закону України «Про національну безпеку», а її реалізація зумовлює внесення до вказаного Закону відповідних змін та доповнень.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року
2. Закон України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Стратегія інформаційної безпеки, введеної в дію Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14>
5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

6. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, введеної в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року №347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>

7. Стратегія енергетичної безпеки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 року № 907-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text>

8. Стратегія національної безпеки, яка введена в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n183>

9. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

10. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>

БЕЗПЕКА ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Корж І.Ф.,
заступник керівника наукового центру електронного
парламенту та правової інформації,
Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права НАПрНУ»
д. ю. н., старший науковий співробітник

Напрочуд актуальним питанням сьогодення є збереження цивілізації від існуючих і ймовірних загроз її знищення, які саме ж людство і створює. Фактично мова йде про збереження життя на планеті Земля. Тому свою доповідь я хочу розбити на два аспекти: про загрози діяльності людини у природній сфері, та у сфері безпосередньої діяльності людини.

Щодо першого аспекту, то необхідно зазначити, що життя на Землі, збереження здоров'я живущих на ній живих організмів, в значній мірі залежить

від різноманіття життя на Землі. Тобто, повітря, їжа, ліки – усе це похідні показники-тести від стану якості життя на нашій планеті. На сьогодні все живе, що знаходиться на Землі, його різноманітність знаходиться під загрозою негативного впливу. Нинішні проблеми екосистеми: і інтенсивна вирубка лісу, і забруднення навколишнього середовища, і економічна діяльність людства, наслідком якої є викиди парникових газів і призводить до зміни клімату, сама глобалізація та інші фактори сучасного життя завдають непоправимої шкоди як екосистемі Землі, так і людству.

Багато існуючих проблем охорони здоров'я, з якими ми стикаємося сьогодні, пов'язані саме з нанесенням людством неповторної шкоди екосистемі. В наслідок широкомасштабного перетворення людиною навколишнього середовища ми стали більше контактувати з дикою природою, яка таїть багато патогенів, включаючи різні віруси, які викликають у людства різноманітні хвороби.

Зростання населення у світі викликає гостру конкуренцію за землю та водні ресурси, необхідні для виробництва продуктів харчування, енергії, будівництва, що, у свою чергу, викликає створення загроз джерелам кругообігу прісної води та забруднення існуючих водних ресурсів. Зазначене призводить до втрати біорізноманіття, до скорочення здатності планети самоочищатися від забруднення. Дані, що містяться в так званій Червоній книзі Міжнародного союзу охорони природи, свідчать, що 25 000 видів з досліджених 100 000 видів природи перебувають під загрозою зникнення. Внаслідок такого критичного показника впливу людської діяльності на природу, в останні роки значно збільшилася кількість хвороб, пов'язаних з передачею їх через воду і пов'язаних з водою. В нинішніх умовах урбанізації забруднення повітря негативно впливає на здоров'я людей, і на стан екосистеми. Глобальні проблеми здоров'я людини сьогодення, і з якими ми зіткнемося в майбутньому, будуть визначатися насамперед тим, наскільки успішно людство керує екологічними змінами, спричиненими втратою біорізноманіття.

Зазначимо, що людство вже реагує на ці проблеми і приймає відповідні заходи. Так, в 1992 році була прийнята Конвенція про біологічне різноманіття, ратифікована Україною у 2004 році. Конвенція є міжнародним юридично обов'язковим договором, три основні цілі якого полягають у збереженні біорізноманіття, стійкому використанні біорізноманіття та спільному отриманні на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів. Її спільним завданням є стимулювання діяльності, яка веде до створення стійкого майбутнього [2].

В 2000 році до Конвенції був прийнятий Картахенський протокол [2], до якого у 2002 році приєдналася Україна, а у 2010 році прийнято Нагойський протокол до Конвенції [3], ратифікований Україною у 2021 році.

Наступним міжнародним документом став Стратегічний план у сфері збереження та сталого використання біорізноманіття на 2011-2020 роки «Жити в гармонії з природою». Стратегічний план включає в себе 20 головних цільових задач на 2015 рік або 2020 рік («Цільові задачі Аїті щодо біорізноманіття»), віднесених до п'яти стратегічних цілей. Мета Стратегічного плану з біорізноманіття на 2011-2020 роки полягає у сприянні ефективному здійсненню Конвенції на основі стратегічного підходу, що включає спільне бачення, місію, та стратегічні цілі і задачі (Цільові задачі Аїті щодо біорізноманіття), які будуть надихати всі Сторони та зацікавлені сторони до всеосяжних дій. Місія Стратегічного плану полягає у «вжитті ефективних і термінових заходів для зупинки втрати біорізноманіття, з тим щоб до 2020 року екосистеми були стійкими і постійно забезпечували основні послуги, тим самим забезпечуючи різноманітність життя на планеті, вклад до добробуту людини і викорінення бідності [4].

У травні 2020 року Європейська Комісія презентувала, можливо, найамбітніший природоохоронний документ в історії Європи – «Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя» та пов'язаний з нею План дій – довгостроковий план охорони природи та відновлення деградованих екосистем (від 20.05.2020, COM (2020) 380 final). З

ним вона звернулася до Європарламенту та низки ключових міждержавних інституцій Європейського Союзу. Стратегія містить конкретні зобов'язання та дії, які мають бути виконані на території ЄС до 2030 року. Документ покликаний досягнути глобальних цілей, поставлених Європейською Зеленою Угодою та Рамковою конвенцією ООН з охорони біорізноманіття, а в деяких питаннях – і перевершити їх [5].

Як зазначено в Стратегії та пояснювальних документах до неї, країни ЄС прагнуть не лише зберегти на існуючому рівні біорізноманіття та сукупність екосистемних послуг, що надаються природними комплексами, а й стати протягом найближчого десятиліття світовим лідером зі збереження та відновлення природи, подаючи приклад іншим країнам. План відновлення природи ЄС – це низка конкретних зобов'язань та дій щодо відновлення деградованих екосистем у ЄС до 2030 року та їх стійкого управління.

Поряд із зазначеним, є також доцільним згадати і Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, який нинішній агресор Росія цинічно порушує, особливо щодо ядерних об'єктів та водної поверхні, піхотної землі. В ньому говориться, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди.

Якщо проаналізувати загрози людству у сфері безпосередньої діяльності людини, то найнебезпечнішими з них є ведення сучасних війни. Нині у світі нараховується десятки збройних конфліктів та війн, одна з яких триває в Україні. Кількість збройних конфліктів у світі від часів завершення Другої світової війни помітно зростає.

Як вважають багато хто з фахівців у воєнній сфері, найімовірніше, війни недалекого майбутнього стануть надто асиметричними – розвинені країни зможуть вести їх за допомогою машин, а воюватимуть ці машини проти живих людей. Деякі політологи, економісти, воєнні експерти вважають, що зіткнення між країнами частіше набуватимуть характеру торгових воєн, оскільки головна

мета боротьби держав – економічне панування, можливість домінувати у сфері виробництва та торгівлі. Тому найбільш потужнішими і звичними інструментами таких воєн стануть санкції, митні обмеження, торгові блокади тощо, що ми і бачимо у протидії світового співтовариства агресору-Росії.

Цілком зрозуміло, що людство хоче жити безпечно, у мирі. Мас-медіа цивілізованих країн постійно пропагують гуманістичні цінності, закликаючи до відмови від насильства. І попри те, що залишаються люди, які шукають у війні шанс своєї, незрозумілих для більшості реалізації своїх амбіцій. Таким, наприклад, є керівництво Російської Федерації, країни, яка формально втративши вплив на свої колишні колонії (радянські республіки), вдається до всіх доступних їй методів і стратегій, аби повернути під свій контроль Східну Європу, Кавказ, Центральну Азію тощо, повернути собі минуле домінування у світі.

Як зазначає **Аналітичний центр Warsaw Institute (Польща)**, внаслідок недружніх та агресивних дій Росії кілька країн нашого регіону втратили контроль над частиною своїх територій і не можуть провадити незалежну зовнішню політику. Квазідержави на теренах України, Грузії, Молдови реалізують політику, нав'язану Москвою, та блокують євроатлантичні прагнення незалежних сусідів Росії. Як правило, Росія підтримує «сепаратистські рухи», розігруючи карти «притиснення російськомовного населення» та «права нації на самовизначення» [6].

Такими контрверсійними діями на міжнародній арені Російська Федерація нівелювала ухвалені міжнародною спільнотою правові документи, що врегульовували суспільне життя у післявоєнній Європі. Насамперед зазначене стосується Гельсінських угод, тобто Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі (30 липня – 1 серпня 1975 р.). Міждержавні домовленості, згруповані в кілька розділів:

– **в міжнародно-правовій сфері:** закріплення політичних і територіальних підсумків Другої світової війни, виклад принципів взаємовідносин між державами-учасниками, в тому числі принципу

непорушності кордонів; територіальна цілісність держав; невтручання у внутрішні справи іноземних держав;

– у **військово-політичній сфері**: узгодження заходів зміцнення довіри у військовій області (попередні повідомлення про військові навчання і великі пересування військ, присутність спостерігачів на військових навчаннях); мирне врегулювання суперечок;

– в **економічній сфері**: узгодження основних сфер співробітництва в галузі економіки, науки і техніки та захисту навколишнього середовища;

– в **гуманітарній сфері**: узгодження зобов'язань з питань прав людини і основних свобод, в тому числі свободи пересування, контактів, інформації, культури та освіти, право на працю, право на освіту і медичне обслуговування[7]. Зазначене повністю проігноровано Російською Федерацією.

Іншим правовим документом, цинічно порушеним агресором, є Будапештський меморандум (5 грудня 1994 р.), укладений між Україною, Росією, Великою Британією та США про гарантії Україні у зв'язку з набуттям нею неядерного статусу. Згідно з Меморандумом США, РФ і Велика Британія насамперед зобов'язалися:

– поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України;

– утримуватися від загрози силою, її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН;

– утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги тощо [8].

Таким чином, внаслідок підписання Будапештського меморандуму, з точки зору безпеки, країна не отримала належного результату, фактично Україна була обманутою відповідними запевненнями.

Висновок: Як випливає з наведеного, нині збільшуються і загострюються загрози життю і безпеці усьому живому на Землі. Економічна діяльність

людства, безвідповідальна поведінка керівників окремих держав створюють смертельну загрозу існуванню цивілізації на планеті Земля. Лише рішучі кроки щодо усунення згаданих загроз, вжиття світовим співтовариством належних заходів для мінімізації настання негативних наслідків для усього живого, може спасти життя на Землі. Зазначене вимагає створення нової конфігурації міжнародних безпекових структур, як європейського, так і світового рівня.

Список використаних джерел

1. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 10.04.2023).

2. Картахенський протокол з біобезпеки до Конвенції про біологічну різноманіття від 29 січня 2000 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_935#Text (дата звернення: 10.04.2023).

3. Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття від 29 жовтня 2010 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k03#Text (дата звернення: 10.04.2023).

4. Стратегічний план у сфері збереження та сталого використання біорізноманіття на 2011-2020 роки «Жити в гармонії з природою», затверджений прийнятим Рішенням X / 2 (18-29 жовтня 2010 р.). URL: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/aktualnyi-temi/desyatirichchya-bioriznomanittya-oon-2011-2020/> (дата звернення: 10.04.2023).

5. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя» (COM (травень 2020) 380 final). URL: <http://epl.org.ua/announces/strategiya-bioriznomanittya-yes-do-2030-roku-povernennya-prirody-u-nashe-zhyttya/> (дата звернення: 10.04.2023).

6. Як Росія розпалює та заморожує конфлікти в країнах колишнього СРСР. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/26/yak-rosiya-rozpaluyue-tazamo-rozhuyue-konflikty-v-krayinah-kolyshnogo-srsr/> (дата звернення: 10.04.2023).

7. Гельсінські угоди. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8 (дата звернення: 11.04.2023).

8. Будапештський меморандум. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC (дата звернення: 11.04.2023).

ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського
д. ю. н., професор

Сучасний процес цифровізації суспільства позначається на всіх сферах суспільних відносин, що передбачено «Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні» від 2 грудня 2020 року, пріоритетними серед яких, зокрема, задекларовано реалізацію завдань державної політики розвитку галузі штучного інтелекту у сфері освіти, науки, правового регулювання та правосуддя [1].

Досягнення мети вказаної Концепції у сфері правосуддя передбачає подальший розвиток уже окремих існуючих технологій з використанням штучного інтелекту з дотриманням законодавства в судовій практиці, зокрема пов'язаній із застосуванням кримінально-правових норм. Стає очевидним, що цей процес, спрямований на підвищення ефективності правозастосовної діяльності, у свою чергу має бути впорядкованим та розвиватися на певних заздалегідь визначених принципах.

При цьому втручання в процес використання цифрових технологій з огляду на його правове регулювання не повинно бути надмірним, адже інакше воно буде штучно гальмувати та обумовлювати технічне й інформаційне відставання суспільства у цій важливій царині. Іншими словами, необхідно

досягнення оптимального поєднання рівня цифровізації правового середовища з огляду на реальні потреби суспільства.

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій їх найпрогресивнішим досягненням вважається штучний інтелект, який за одним із нормативних визначень – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

При цьому, не зважаючи на те, що використання штучного інтелекту з кожним днем стає все інтенсивнішим, він ще далеко не виступає повноцінним суб'єктом суспільних відносин та навіть не має свого загально визнаного визначення у науковій літературі. Проблеми використання штучного інтелекту останнім часом дедалі активніше стають предметом юриспруденції і, зокрема, кримінального права, де все частіше з'являються наукові праці, присвячені розгляду ролі штучного інтелекту при вирішенні кримінально-правових питань.

Разом з цим відомо, що впровадження нових технологій в суспільстві, що безумовно стосується і застосування штучного інтелекту в правовому середовищі, може бути ефективним лише тоді, коли цей процес спирається на певні базові принципи, що визначають його напрямки, способи та шляхи впровадження. Не можна вважати винятком і використання штучного інтелекту у сфері кримінально-правових відносин, адже у кримінально-правовій теорії та кримінальному законодавстві такі підходи та принципи останнім часом стають все більш конкретними, надаючи ідеям цілком змістовного та прикладного характеру.

Очевидно, що вироблення принципів використання штучного інтелекту у кримінальному праві дозволить розробити певний механізм та його основні елементи за допомогою зазначеної цифрової технології як реальну модель

кримінально-правової охорони і регулювання кримінально-правових відносин для підвищення якості його функціонування на теоретичному та прикладному рівнях. При цьому наголосимо, що принциповим постулатом на початковому етапі залишається положення про те, що штучний інтелект у кримінально-правових відносинах виступає як цифровий технічний засіб, технологічний феномен, що полегшує процес застосування кримінально-правових норм та підвищує його якість.

Отже, сучасний підхід до впровадження штучного інтелекту щодо об'єктивних потреб кримінальної правозастосовної практики можна розглядати виходячи з наступних положень.

Першочергово провідним принципом впровадження штучного інтелекту в кримінальне право слід розглядати принцип *демократичного консенсусу соціуму*. Цей принцип передбачає, що використання штучного інтелекту в праві, і зокрема в кримінальному праві, повинно бути підтримане більшістю суспільства, яке повинно консолідовано погодитись та свідомо розуміти необхідність та доцільність впровадження в таку сферу життєдіяльності суспільства, як правосуддя людського витвору, яким є штучний інтелект. Такий консенсус має бути досягнутий завдяки державній правовій політиці та активній діяльності юридичної спільноти.

Наступним може розглядатися *принцип правового регулювання*, який передбачає, що використання штучного інтелекту в кримінальному праві повинно бути визначене та обмежене нормами національного законодавства, які враховують специфіку та особливості штучного інтелекту. Найбільш доцільним вдається розробка Закону України «Про штучний інтелект», який визначатиме правовий статус, загальні принципи та порядок використання штучного інтелекту. Як нормативний акт вищої юридичної сили закон може бути основою для прийняття інших підзаконних актів, які б деталізували та конкретизували певні аспекти застосування штучного інтелекту, підстави, форми, способи та правила використання цифрових технологій у кримінальних провадженнях, що розслідуються органами досудового розслідування та

розглядаються судом. Правова регламентація використання цифрових технологій у кримінально-правовій сфері має особливо важливе значення для суспільства. Цьому має слугувати наявність надійних правових механізмів, здатних спрямовувати та контролювати використання цифрових технологій у кримінальному праві та прогнозувати їх доцільний розвиток.

Принцип громадського контролю передбачає, що використання штучного інтелекту в кримінальному праві має бути не лише врегульоване законодавством, але й контрольоване громадськими інституціями, правозахисними організаціями та іншими суб'єктами, які забезпечують захист прав та інтересів людини. Цей принцип сприяє створенню довіри та співпраці між людьми та штучним інтелектом у сфері права. Громадський контроль з боку громадських інституцій, які представляють інтереси суспільства, має бути незалежним та ефективним, а отже цей принцип вимагає прозорість та звітність штучного інтелекту за свою діяльність та результати. Подібний підхід має базуватися на неприпустимості використання цифрових технологій у суспільних відносинах, що мають підвищений соціальний ризик, без створення належної правової бази, регламентуючої шляхи та способи запобігання таким ризикам.

Принцип гармонізації законодавства у сфері застосування штучного інтелекту в кримінальному праві означає узгодження його з міжнародними стандартами та регламентами, які встановлюють загальні принципи та правила для штучного інтелекту. Також цей принцип вимагає, що штучний інтелект повинен враховувати регіональні і національні особливості та інтереси певного суспільства. У сфері законотворчості така діяльність має відбуватися вже сьогодні, адже з огляду на європейський вектор розвитку України необхідно враховувати існування таких документів, як Європейський регламент про штучний інтелект, запропонований Європейською комісією у квітні 2021 року, що має на меті створити єдиний правовий режим для штучного інтелекту в ЄС, передбачає класифікацію систем штучного інтелекту за рівнем ризику для прав та свобод людини та встановлює вимоги до їх розробки, експлуатації та

нагляду. Регламент також стосується штучного інтелекту в кримінальному праві та правосудді.

Принцип алгоритмізації кримінального законодавства означає, що кримінальне законодавство є найбільш зручним для застосування штучного інтелекту, оскільки воно має чітку та логічну структуру, яка складається з норм Загальної та Особливої частин, дозволяє визначити об'єктивні та суб'єктивні ознаки будь-якого кримінального правопорушення, а також визначити види та розміри покарання за нього. Це суттєво спрощує процес аналізу та кваліфікації суспільно небезпечних діянь за допомогою штучного інтелекту.

Кримінальний закон є найбільш зручним для його алгоритмізації, тому що має високий рівень юридичної визначеності, формалізації та уніфікації, що забезпечує однозначність та стабільність його застосування. Кримінальний закон базується на загальноприйнятих принципах та категоріях, які не залежать від конкретних обставин справи. Це дозволяє використовувати штучний інтелект для автоматизованого прийняття рішень на основі правил та алгоритмів, які вбудовані в його систему.

Принцип комплексності штучного інтелекту у кримінальному праві означає, що штучний інтелект, який використовується для кваліфікації кримінальних правопорушень, повинен мати змогу аналізувати та застосовувати всі відповідні норми права, які стосуються конкретного випадку, незалежно від їх галузевої належності та джерела. Системи штучного інтелекту повинні забезпечувати повне та точне посилання на всі норми права, що стосуються того чи іншого складу кримінального правопорушення, використовуються у процесуальних документах, з поясненням їх змісту та значення для кримінального правопорушення.

Це ж стосується й інших питань, у вирішенні яких передбачається використання штучного інтелекту, зокрема, юридичний аналіз складу кримінального правопорушення, кваліфікація вчиненого винною особою діяння, звільнення винної особи від кримінальної відповідальності,

призначення винному виду та розміру покарання, звільнення засудженого від покарання, застосування заходів кримінально-правового характеру та інших.

Принцип технологічної однорідності штучного інтелекту у кримінальному праві. Штучний інтелект, який використовується для правоохоронних та судових цілей у кримінальних провадженнях, повинен відповідати певним технічним та технологічним стандартам, які забезпечують його якість, надійність, сумісність та безпеку. Правоохоронні та судові органи повинні використовувати штучний інтелект як систему однакового технологічного рівня для забезпечення рівного доступу до правосуддя та запобігання дискримінації або нерівності у кримінальних процесах.

При вирішенні питань кримінально-правового характеру важливим є дотримання певних допустимих технічних та технологічних характеристик штучного інтелекту, що застосовується при вирішенні кримінально-правових питань. Цей підхід означає, що при розслідуванні та розгляді кримінальних проваджень правоохоронні та судові органи повинні використовувати цифрове обладнання, цифрові технології, програмне забезпечення та інші індикатори, які реалізують функції штучного інтелекту, що забезпечують однакові за рівнем потужності та їх когнітивний потенціал для дотримання принципів здійснення правосуддя.

Принцип обмеження ролі штучного інтелекту у кримінальному праві. Штучний інтелект не може бути самостійним суб'єктом правозастосовної діяльності у сфері кримінального права, а лише інструментом, який підтримує та поліпшує діяльність правоохоронних та судових органів у цій галузі. Використання штучного інтелекту для цих цілей повинно бути обґрунтоване, пропорційне, прозоре та підлягати ефективному людському контролю та нагляду, не порушувати основоположні права та свободи осіб, які беруть участь у застосуванні норм кримінального права або є об'єктом їх впливу. Штучний інтелект у сфері застосування кримінально-правових норм не є самостійним учасником вказаного процесу, а лише цифровим технічним засобом, який

оптимізує та вдосконалює діяльність органів досудового розслідування, а також суду при розгляді та вирішенні кримінальних проваджень.

Перевірка та контроль усіх рішень кримінально-правового характеру штучного інтелекту, прийнятих з його застосуванням у кримінальному провадженні, мають здійснюватися під час дізнання, досудового слідства та судового розгляду справ. При цьому штучний інтелект не є певною правоохоронною чи судовою структурою, яка ухвалює рішення у кримінальній справі, що мають правові наслідки. Юридичну силу рекомендації штучного інтелекту можуть набувати лише у випадках, коли вони затверджені посадовими особами компетентних державних органів, до повноважень яких входить дозвіл розглянутих за допомогою штучного інтелекту правових питань.

Вибір штучного інтелекту, призначеного для вирішення кримінально-правових питань при розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ має здійснюватися на законодавчому рівні, виключивши можливість правоохоронних органів та суду на свій розсуд вибирати технології штучного інтелекту з метою уникнення можливих зловживань.

Нарешті, функціонування штучного інтелекту при розгляді кримінально-правових питань має ґрунтуватися на принципі верховенства права і дотриманні прав і свобод людини, сприяти гуманістичному розгляду кримінально-правових питань, що стосуються випадків, коли істотно зачіпаються права та свободи потерпілих, яким заподіяно фізичну, матеріальну чи моральну шкоду, а також осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень. Використання штучного інтелекту має бути забезпечено від обвинувального ухилу при розслідуванні, розгляді та вирішенні кримінальних проваджень.

Сучасний рівень штучного інтелекту, відсутність відповідної правової бази його функціонування у вітчизняному законодавстві дають підстави для висновку, що штучного інтелекту, який би міг виключити людину із системи кримінального судочинства поки що не створено. Тому застосування штучного інтелекту в найближчому майбутньому може бути спрямоване на вирішення конкретних кримінально-правових питань, зокрема при кваліфікації

кримінальних правопорушень, призначенні покарання, можливості звільнення від кримінальної відповідальності, обчисленні строків погашення судимості тощо.

Відзначимо, що нами розглянуті лише окремі принципи, які стосуються використання штучного інтелекту у практиці кримінального права, що потребують подальшого дослідження, а можливо й закріплення у новому кримінальному законодавстві України.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р. *Урядовий кур'єр*. 18 грудня 2020. № 247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ КОМП'ЮТЕРНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Бабанін С.В.,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінального права та криминології,
к. ю. н., доцент

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україні триває не тільки війна на реальному полі бою, а й так звана кібервійна. Прикладом може слугувати енергетичний сектор України, який зазнає як ракетних ударів, так і нападів кіберзлочинців. Так, за даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, у квітні 2022 р. була здійснена кібератака на енергетичні об'єкти України, метою якої було виведення з ладу електричних підстанцій, електронних обчислювальних машин під управлінням операційної системи Windows (комп'ютерів користувачів, серверів, а також автоматизованих робочих місць), серверного обладнання під управлінням операційної системи Linux, активного мережевого обладнання, що

могло спричинити залишення без електропостачання приблизно двох мільйонів людей в Україні [1].

Термін «кібервійна» достатньо часто використовується на сьогоднішній день у засобах масової інформації, соціальних мережах, у виступах представників органів державної влади [2].

Разом з тим у законодавстві України поняття кібервійни не закріплене. Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» надається визначення таким поняттям як кібербезпека, кіберзлочин та ін. Так, під кіберзлочином (комп'ютерним злочином), згідно п. 8 ч. 1 цього Закону, мається на увазі суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [3].

При цьому КК України не містить поняття кіберзлочину, а суспільно небезпечні діяння, що вчиняються у кіберпросторі та/або з його використанням, передбачені різними розділами Особливої частини. Основний (але не єдиний) розділ Особливої частини КК України, який містить комп'ютерні злочини – розділ XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку», до складу якого входять як злочини, так і кримінальні проступки [4]. Отже, на сьогодні має місце невідповідність між Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та КК України в частині визначення комп'ютерного кримінального правопорушення.

Протягом 2022 р. зареєстровано 3 тис. 279 кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVI Особливої частини КК України. З них 1371 – несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК України), 279 – створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих

програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361-1 КК України) [5].

Аналіз вироків по кримінальних провадженнях за ст.ст. 361, 361-1 КК України за період 2022 – початку 2023 років, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, дозволяє стверджувати про відсутність на сьогоднішній день вироків щодо осіб, які здійснили кібератаки, спрямовані на втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж установ, підприємств та організацій України з метою пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, або ж створили, розповсюдили чи збули з цією метою шкідливі програмні чи технічні засоби.

Типовим діянням у вищезазначений період часу, за яке постановлений вирок суду за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 361 КК України, є наступне.

15.11.2022 р. громадянин В. у період часу з 16 год. 41 хв. по 17 год. 11 хв., перебуваючи за адресою: м. Черкаси, вул. Нижня Горова, 70, в умовах воєнного стану, що запроваджений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 та затверджений Верховною Радою України, в подальшому продовжений Указом Президента України від 12.08.2022 р. № 573/2022 до 21.11.2022 р. включно, маючи умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна, переконавшись, що за його діями ніхто не спостерігає та вони є таємними для оточуючих, умисно, таємно, з корисливих мотивів, шляхом несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих) систем, викрав грошові кошти, що належать потерпілій С., здійснивши ряд операцій по переказу грошових коштів з банківської картки АТ КБ «ПриватБанк», яка належить потерпілій С. на інші банківські картки [6].

Проте основною метою кібератак, які чиняться представниками російської федерації або за їх підтримки, є пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення.

Зазначена мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони такого складу злочину як диверсія (ст. 113 КК України).

Предметом диверсії можуть бути, зокрема, об'єкти критичної інфраструктури: тепло- та гідроелектростанції, залізничні та автовокзали, аеропорти, банківські установи, заклади охорони здоров'я тощо.

При цьому склад диверсії за конструкцією є формальним, а отже цей злочин є закінченим з моменту вчинення будь-якого діяння, передбаченого диспозицією ч. 1 ст. 113 КК України.

У разі, якщо особа здійснила несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж для пошкодження діяльності, наприклад, залізничних вокзалів чи електростанцій України, тобто об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення, або ж створила, розповсюдила чи збула з цією метою шкідливі програмні чи технічні засоби, її дії мають ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 113 та 361 чи 361-1 КК України.

При цьому виникає питання, що має місце у цьому випадку – конкуренція кримінально-правових норм чи множинність кримінальних правопорушень. Сам факт несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, або ж створення, розповсюдження чи збут з цією метою шкідливих програмних чи технічних засобів у наведеній ситуації є складовою ознакою діянь, передбачених ст.ст. 113 та 361 чи 361-1 КК України. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 361 КК України, є закінченим з моменту несанкціонованого втручання в роботу відповідної системи чи мережі, ч. 1 ст. 361-1 КК України – з моменту створення, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних

засобів, а злочин, передбачений ч. 1 ст. 113 КК України, є закінченим, якщо відбулась спроба шляхом вищезазначеного втручання або використання шкідливих програмних чи технічних засобів зашкодити діяльності об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення.

Таким чином, у цьому випадку має місце ідеальна сукупність кримінальних правопорушень. Якщо особа здійснила несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж з метою пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, або ж створила, розповсюдила чи збула з цією метою шкідливі програмні чи технічні засоби, такі дії кваліфікуються за відповідними частинами ст.ст. 113 та 361 чи 361-1 КК України. При цьому основи національної безпеки України виступають додатковим факультативним об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 361, 361-1 КК України.

Список використаних джерел

1. Перша світова кібервійна. URL: <https://www.unian.ua/techno/persha-svitova-kiberviyna-yak-ukrajina-boretsya-na-drugomu-fronti-11998566.html>.
2. Федоров про кібервійну з РФ: ми перейшли до «впевненого наступу». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kiberviyna-fedorov/31730708.html>.
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жотня 2017 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
6. Кримінальна справа № 711/607/23 // Архів Придніпровського районного суду м. Черкаси. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108895380>.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВОСУДДЯ: ПРАВАЗАСТОСОВНА РЕАЛЬНІСТЬ

Попов К.Л.,

доцент кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ імені Ігоря Сікорського
к. ю. н., доцент

Загальна декларація прав людини [1] визначає, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (ст. 8). Сутність правосуддя полягає, зокрема і в тому, що воно забезпечує ефективне поновлення в правах [2]. Саме тому правосуддя не може вважатися здійсненим, якщо судові рішення не виконане, а порушені права не відновлені.

Охорона від найнебезпечніших посягань як правосуддя, так і права особи на ефективне поновлення судом у правах здійснюється шляхом встановлення кримінальної відповідальності, зокрема, за невиконання судового рішення. Разом з тим, існування і навіть застосування статті 382 КК України [3] саме по собі не гарантує ні ефективну охорону правосуддя, ні тим більше, реальне поновлення прав особи, яка отримала судові рішення на свій захист. Дієвість кримінально-правової охорони і результативність поновлення порушених прав особи залежить значною мірою від забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності *у кожному (курсив наш – К.П.)* випадку умисного невиконання судового рішення.

З метою виявлення особливостей практичного застосування судами ст. 382 КК України, певної перевірки дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення автором було проведено статистичний аналіз результатів застосування судами України положень ст. 382 КК України.

Доповідь має на меті виявити закономірності в динаміці кількості вироків (і, відповідно, засуджених осіб), ухвалених судами України за ст. 382 КК

України протягом 2008-2023 року, а також спробувати пояснити причини змін у відповідних кількісних показниках судової практики.

Динаміка кількості вироків, ухвалених судами України за ст. 382 КК України протягом 2008-2023 року (за даними ЄДРСР) наведена у табл. 1.

Табл. 1. Кількість вироків, ухвалених судами України за ст. 382 КК України (за даними ЄДРСР)

	2008-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Всього
Загальна кількість у графі «вироки»,	0	9	15	108	203	161	0	0	17	51	72	87	83	34	5	845
з них досліджено	-	9	14	108	108	80	-	-	17	51	71	87	83	34	5	667
частка, %	-	100	93	100	53	50	-	-	100	100	99	100	100	100	100	79
з них вироків,	-	9	14	100	87	73	-	-	10	45	60	84	80	33	5	600
частка, %	-	100	100	93	81	91	-	-	59	88	85	97	96	97	100	90

З аналізу наведених даних можна зробити висновок про «хвилеподібні» зміни кількості ухвалених судами вироків за ст. 382 КК України протягом дослідженого періоду. Пік першої «хвилі» спостерігаємо у 2013 р., а другої – у 2020 р. Досить амплітудні коливання кількості відповідних вироків спонукають до пошуків їх причин.

Зважаючи на нульові показники кількості вироків за ст. 382 КК України за окремі роки, що не можна пояснити статистично, було досліджено дані судової статистики, зокрема, з форми №6 «Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» [4] за 2008-2022 роки. Результати дослідження наведені у табл. 2.

Табл. 2. Кількість осіб, засуджених судами України за ст. 382 КК України (за даними форми №6 судової статистики)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Всього
за ч. 1 ст. 382 КК України	29	33	57	94	85	112	137	69	40	42	28	49	82	73	26	916

за ч. 2 ст. 382 КК України	21	15	21	35	33	28	22	21	10	5	2	-	3	4	2	222
за ч. 3 ст. 382 КК України	-	-	1	4	25	7	4	3	-	2	1	2	3	1	4	57
Всього	50	48	79	133	143	147	163	93	50	49	45	51	88	78	32	1195

Графічно поєднання динаміки кількості вироків (засуджених осіб) у кримінальних провадженнях за ст. 382 КК України за даними ЄДРСР та судової статистики відображене на рис. 1.

Таким чином, хвилеподібні зміни кількості вироків (засуджених осіб) спостерігаємо незалежно від конкретного джерела використаних статистичних даних – даних ЄДРСР чи даних форми №6 річної звітності судів. При цьому з другої половини 2010 р. до 2023 року редакція ст. 382 КК України не зазнавала істотних змін. Натомість наприкінці 2012 р. змінилося кримінальне процесуальне законодавство: замість слідчих органів прокуратури, які до зазначеного часу розслідували злочини, передбачені ст. 382 КК України, досудове слідство щодо цих злочинів почали здійснювати слідчі органів Національної поліції. Останнє також могло бути фактором стрімкого зменшення кількості розглянутих судами справ за ст. 382 КК України протягом 2014-2016 років.

Динаміка кількості вироків за ст. 382 КК України у ЄДРСР протягом першого кварталу 2023 р. свідчить про подальше падіння активності розгляду і

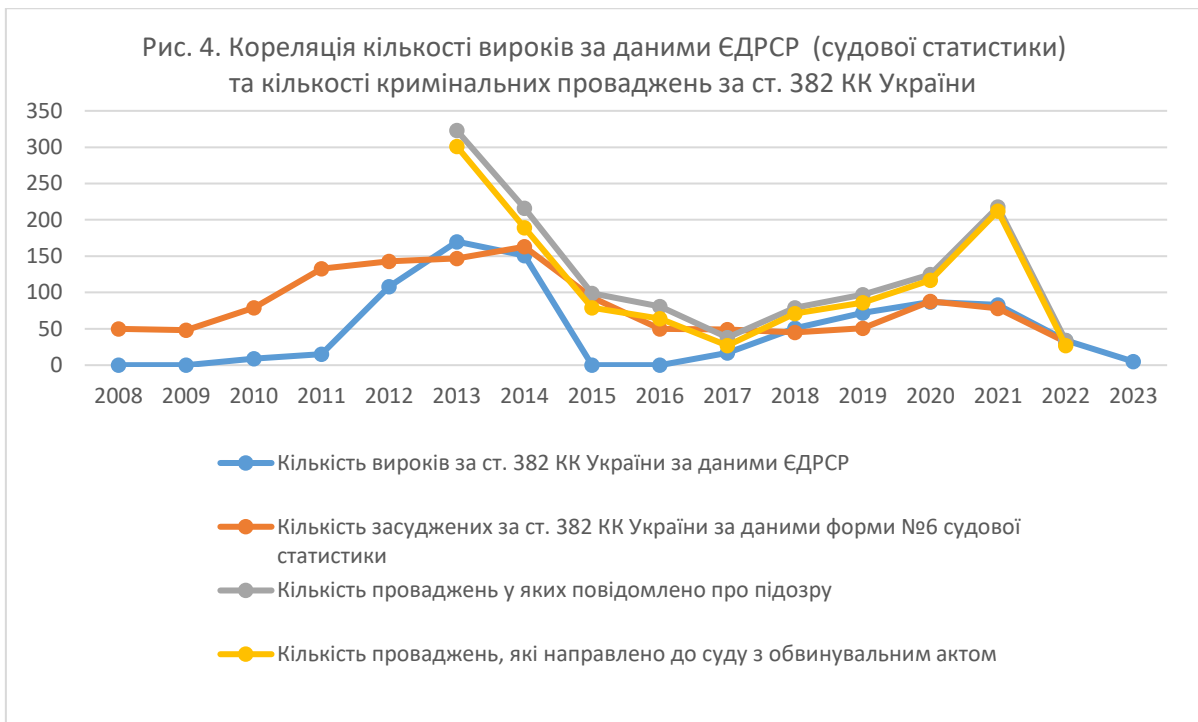
ухвалення рішень судами у кримінальних провадженнях щодо невиконання судових рішень.

Для більш чіткого розуміння причин описаних вище коливань можна звернутись до даних Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), які щорічно оприлюднюються на офіційних інтернет-ресурсах Офісу Генерального прокурора України. Зокрема, було досліджено відомості з форми №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» за 2013-2022 роки [5]. Результати дослідження наведені в табл. 3.

Табл. 3. Кількість кримінальних правопорушень за ст. 382 КК України, облікованих у ЄРДР

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Всього
Всього обліковано, з них:	3614	3261	3683	3858	3283	3891	4212	3448	2668	1191	33109
вручено повідомлення про підозру,	323	216	99	81	38	79	97	125	218	34	1310
направлено до суду з обвинувальним актом,	301	189	79	64	27	71	86	117	212	27	1173
закрито провадження	10235	5122	3953	3648	3196	2734	4667	2836	3476	1331	41198

З наведених даних видно, що кількість облікованих у ЄРДР кримінальних правопорушень за ст. 382 КК України більш ніж у 12-120 разів (залежно від року) перевищує кількість кримінальних проваджень, які направлено до суду з обвинувальним актом. Динаміка кількості кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, при цьому чітко корелює з динамікою кількості ухвалених судами за ст. 382 КК України вироків, маючи приблизно такий самий хвилеподібний вигляд (рис. 4).

Результати аналізу наведених даних дозволяють стверджувати, що:

- 1) переважна більшість (від 91,7% у 2013 р. до 99,2% у 2017 р.) кримінальних проваджень, зареєстрованих у ЄРДР за ст. 382 КК України, закриваються на стадії досудового розслідування і до суду не надходять;
- 2) кількість кримінальних проваджень, облікованих щорічно у ЄРДР за ст. 382 КК України, протягом 2013-2020 р.р. є приблизно однаковою (зміни незначні) з тенденцією до зниження у 2021-2022 р.р.;
- 3) незважаючи на практично незмінну протягом року кількість зареєстрованих за ст. 382 КК України кримінальних правопорушень, кількість відповідних кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, хвилеподібно збільшується протягом періодів 2010-2017 (перша «хвиля») та 2017-2022 р.р. (друга «хвиля»);
- 4) кількість ухвалених судами України вироків (засуджених осіб) також хвилеподібно збільшується протягом періодів 2010-2016 (перша «хвиля») та 2017-2022 р.р. (друга «хвиля»);

- 5) хвилеподібні коливання відповідних показників не пояснюються змінами в кримінальному законі, хоча не можна виключати вплив на другу «хвилю» зміни наприкінці 2012 р. підслідності кримінальних проваджень за ст. 382 КК України;
- б) початок кожної з «хвиль» зростання судової активності за ст. 382 КК України хронологічно співпадає з ухваленням ЄСПЛ рішень у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» (2009 р.) та «Бурмич та інші проти України» (2017 р.).

Таким чином, коливання динаміки результатів судової активності можуть бути пояснені ситуативною (внаслідок ухвалення ЄСПЛ окремих рішень) та цілеспрямованою (не зумовленою відповідними змінами показників зареєстрованої злочинності) активністю органів досудового розслідування (зокрема, слідчих відділів певних районних управлінь Національної поліції) та судів, направленою на збільшення протягом періодів 2010-2016 та 2017-2022 р.р. кількості кримінальних проваджень за ст. 382 КК України, направлених до суду з обвинувальним актом та розглянутих судами з ухваленням обвинувального вироку.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 30.04.2023)

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) Справа №1-12/2003 30 січня 2003 року № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> (дата звернення: 30.04.2023)

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.04.2023)

4. Форма №6 річної звітності щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами «Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 30.04.2023)

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 30.04.2023)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Радзієвська О.Г.,
к. ю. н., старший дослідник

За останні декілька років Україна суттєво просунулася у питаннях правового забезпечення в інформаційній сфері. З'явилася низка нормативно-правових актів, які покликані регулювати суспільні відносини, що виникли або трансформувалися під дією активного впровадження нових технологій та суспільних перетворень в умовах діджиталізації.

Очевидно, що сьогодні особлива увага зосереджена на безпекових питаннях, зокрема і проблемах забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки, оскільки війна у інформаційному та кіберпросторі нині має таку ж інтенсивність як і конвекційна. Виникають нові загрози для інформаційної безпеки особи та виклики у питаннях реалізації нею прав та свобод в умовах війни. Тому проблемні питання забезпечення прав та безпеки людини в інформаційній сфері сьогодні пов'язані не лише з розвитком інформаційного суспільства та впровадженням нових технологій, але й з викликами війни.

Перед самим початком повномасштабного вторгнення у 2020-2021 роках в Україні було прийнято ряд стратегічних документів, які окреслили стан та

перспективи розвитку України у найближчому майбутньому з врахуванням викликів та загроз сьогодення. Серед основних стратегічних нормативно-правових актів, які стосувалися безпекових питань стали: Стратегія зовнішньополітичної діяльності України [1], Стратегія воєнної безпеки України [2], Стратегія національної безпеки України [3] та Стратегія кібербезпеки України [4].

Аналіз вказаних документів свідчить, що роль інформаційної сфери у питаннях забезпечення національної та міжнародної безпеки суттєво посилилась, а серед зовнішніх та внутрішніх викликів, які постали перед Україною, особливе місце займають чинники, які суттєво впливають на рівень забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки. Серед основних чинників, вказаних у Стратегіях, можна зазначити:

- стрімкий розвиток і поширення інформаційних технологій та новітніх розробок, у тому числі з використанням штучного інтелекту (ШІ);
- відсутність належного правового регулювання суспільних відносин, що пов'язані з розробкою, впровадженням та використанням новітніх розробок в інформаційній сфері;
- підвищення ролі цифрового інформаційного простору, перетворення його на місце глобального суперництва держав і корпорацій, а також протиправної діяльності терористичних та інших злочинних угруповань;
- глобалізаційні процеси у світі, які уможливили поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності у кіберпросторі;
- розроблення новітніх системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів;
- ріст конкуренції в світі за можливість володіння новітніми розробками та їх використання;
- використання можливостей інформаційного та кібернетичного простору і новітніх розробок для здійснення протиправних дій,

- подолання наслідків коронавірусної хвороби (COVID-19), яка виявила критичні проблеми в інформаційній сфері у питаннях захисту даних та призвела до трансформації економіки.
- агресивне поведіння Російської Федерації в інформаційному та кібернетичному просторі: проведення спеціальних інформаційних операцій та атак, генерування і активне поширення фейкових та пропагандистських матеріалів з метою дестабілізації ситуації, створення кіберінцидентів та проведення кібератак на критичну інфраструктуру держави.

Спонтанне та неконтрольоване впровадження нових технологій призведе до відсутності узгодженості у діяльності між новими системами та тими, що існували раніше, що унеможливить їх нормальне функціонування. Відсутність належного рівня правого забезпечення розробки, впровадження та використання сучасних технологій створить підґрунтя для зловживань і протиправного використання їх можливостей. У кінцевому рахунку ці чинники суттєво впливатимуть на можливість безперешкодної реалізації прав громадян в інформаційному суспільстві та призведе до зниження рівня їх захищеності.

Посилення ролі електронних комунікацій у повсякденному спілкуванні та роботі підвищує ступінь вразливості процесів обробки інформації, створює додаткові ризики для захисту чутливої інформації, особливо персональних даних людини. Це створює необхідність як для держав, так і для бізнесу розроблення та впровадження додаткових механізмів та заходів для належного функціонування і захисту інформаційних ресурсів та систем.

Впровадження ШІ, який сьогодні демонструє властивості надшвидкого саморозвитку, без належного контролю може нести загрозу всьому людству. ШІ дуже швидко саморозвивається, на що людський мозок не здатний через біологічні особливості організму, зокрема через неможливість швидко передавати, а від так, і опрацьовувати інформацію. Сьогодні навіть головний розробник ШІ для Google висловлює занепокоєння щодо його безпеки без належного правового регулювання та необхідного контролю зі сторони людства за надто швидким процесом саморозвитку.

Виходячи із чинників, які суттєво впливають на рівень забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки, зазначених в Стратегіях, та аналізуючи сучасний стан забезпечення реалізації інформаційних прав громадян – найбільш проблематичним залишається, як і раніше, питання реалізації права на захист персональних даних особи та її конфіденційної інформації. Це стосується:

- правомірності збору персональних даних та конфіденційної інформації про особу, особливо в мережі Інтернет, та соціальних медіа;
- правомірності використання персональних даних та конфіденційної інформації про особу;
- належного захисту персональних даних при зберіганні та обробці.

Про це свідчать дані Щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Зокрема, 60% звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в інформаційній сфері за 2022 рік пов'язано з незаконною обробкою персональних даних, 12% – стосувалися порушення процедури обробки персональних даних суб'єктами владних повноважень [5].

Низка проблем залишається й у питаннях реалізації права громадян на приватність у цифровому вимірі, зокрема у соціальних мережах, мережі Інтернет, при здійсненні відеоспостереження у громадських місцях.

Використання великих даних (BIG DATA) про людину, зібраних через моніторинг її діяльності та вподобань в мережі, у просуванні товару чи у політичній сфері створює умови для успішного маніпулювання її свідомістю з метою кореляції вибору. Маніпулятивне нав'язування певного переконання, схилення до визначеної дії ставить під сумнів повноцінність реалізації права людини на свободу вибору.

Певні складності під час війни спостерігаються і у питаннях реалізації права особи на доступ до інформації. Зокрема, це стосується:

- обмеження доступу до публічної інформації;

- зловживань у питаннях реалізації права громадян на запит до органів державної влади;
- обмеження доступу до суспільно важливої інформації;
- обмеження доступу до інформації навчального характеру та порушення права на освіту на окупованих територіях.

Великою проблемою, яка очікує на нашу державу у найближчому майбутньому є інформаційна реінтеграція окупованих територій. Сьогодні маємо чотири основні категорії громадян, які потребують окремих підходів та особливих стратегій реінтеграції в інформаційно-ідеологічне поле нашої держави, а саме:

- громадяни, які знаходяться на окупованих територія з 2014 року;
- внутрішньо переміщені особи;
- громадяни, які виїхали за кордон;
- громадяни, яких насильно вивезли на територію Російської Федерації.

Основні напрямки державної політики щодо інформаційної реінтеграції тимчасово окупованих територій сьогодні стосуються Донецької і Луганської областей та Автономної Республіки Крим. Вони викладені у Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей [6] та Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя [7], а також деталізовані у Планах щодо їх реалізації, розроблених Урядом України. Зважаючи на значне розширення окупованих територій, а також враховуючи кількість осіб, які вимушено виїхали за межі України, чи були примусово вивезені на територію РФ, необхідно напрацьовувати нові напрями та підходи у питаннях інформаційної реінтеграції. Подальших системних напрацювань потребують не лише питання інформаційної реінтеграції людей з окупованих територій в українське суспільство, але й підтримка та повернення в Україну тих, хто опинився в силу обставин за межами країни.

Це далеко не повний перелік актуальних проблемних питань, які постають перед суспільством та правовою наукою сьогодні через впровадження нових інноваційних технологій, цифровізації суспільства і новітніх безпекових

загроз у світі та в Україні. Виникнення нових викликів та специфіка інформаційної сфери потребують системного підходу та оновлених правових, організаційних, технічних та програмно-технологічних механізмів. Однак, усі заходи протидії інформаційним викликам не можуть зазіхати на інформаційні права громадян, гарантовані національним та міжнародним правом, так само, як не можуть обмежувати інформаційні свободи особи.

Список використаних джерел

1. Стратегії зовнішньополітичної діяльності України: Президент України. Указ, Стратегія від 26.08.2021 р № 448/2021 // База даних Законодавство України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>
2. Стратегії воєнної безпеки: Президент України. Указ, Стратегія від 25.03.2021 № 121/2021 // База даних Законодавство України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
3. Стратегія національної безпеки України: Президент України. Указ, Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020 // База даних Законодавство України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
4. Стратегія кібербезпеки України: Президент України. Указ, Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021 // База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
5. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/informatsiini-prava#doctup-do-informatsii>
6. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей: Кабінету Міністрів України, Розпорядження, Стратегія від 26.07.2018 № 539-р // База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80#top>
7. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: Кабінету Міністрів України,

ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Лук'янчиков Є.Д.,
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
професор кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права,
д. ю. н., професор
Лук'янчиков Б.Є.,
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
доцент кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права,
к. ю. н., доцент
Микитенко О.Б.,
Університет економіки, права
та інформаційних технологій «КРОК»,
здобувач освітнього ступеня магістр

Розслідування кримінальних правопорушень являє складний інформаційно-пізнавальний процес. Правопорушення для слідчого завжди є подією минулого. Встановлення її обставин і з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи є вимогою, що закріплена в ст. 31 Конституції України [1].

Розглядувана пізнавальна діяльність являє собою складний процес відшукування залишених відображень, їх дослідження з метою отримання необхідної інформації та правильної її інтерпретації. Одне й те саме відображення правопорушення (його сліди) дозволяє отримати різну інформацію для кожного дослідника (слідчого, співробітника оперативного підрозділу тощо), що обумовлюється рівнем їх підготовки, практичним досвідом та низкою інших чинників, які впливають на процеси сприйняття, дослідження, оцінки та інтерпретації отриманої інформації. Навіть у тих випадках, коли слідчий був очевидцем правопорушення, він не може проводити

його розслідування та користуватися для обґрунтування відповідних процесуальних рішень інформацією, яка сформувалася у нього під час сприйняття певних обставин і фактів події. Відповідно до приписів ст. 77 КПК України слідчий не може брати участь у кримінальному провадженні і підлягає відведенню, якщо він брав участь у цьому ж провадженні як свідок [2]. Свідок, на відміну від слідчого, є незамінним учасником провадження оскільки породжується самою подією кримінального правопорушення, а слідчого можна замінити у встановленому порядку.

Будучи різновидом загальної пізнавальної діяльності, процес розслідування вирізняється рядом специфічних особливостей: специфічний предмет пізнання – кримінальне правопорушення; визначене коло суб'єктів пізнання; встановлена законом процесуальна форма. Пошук слідів кримінальних правопорушень має здійснюватися у найкоротший термін після їх утворення (після вчинення правопорушення). Слід пам'ятати, що під впливом природних процесів (дощ, сніг, буревій тощо) сліди правопорушення можуть пошкоджуватися або взагалі зникати. Крім того, як слушно зазначають науковці, найбільшу загрозу збереженню слідів правопорушень становить не стільки об'єктивний плин часу, а свідомі дії осіб не заінтересованих у розкритті злочину і встановленні істини[3, с. 568].

Пізнавальна діяльність слідчого, зазначають В. Коновалова та М. Панов, відбувається в умовах, коли відсутні відомості про природні причинні зв'язки, знищено або замасковано сліди, зв'язок між об'єктами та подіями нерідко постає у перекрученому вигляді, а сутність явищ у деяких випадках є викривленою, що і визначає її характер[4, с. 183].

Підвищенню результативності роботи слідчого та наданню їй цілеспрямованого характеру сприяють методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, серед елементів в яких виділяють особливості початкового етапу розслідування і побудову слідчих версій на початковому етапі розслідування[5, с. 550-559]. В кримінальному судочинстві версію розглядають як інструмент пізнавальної діяльності з встановлення обставин

кримінального правопорушення, як обґрунтоване припущення про ще невідомі юридично важливі обставини події, яку перевіряють, це завжди найбільш загальне припущення з усіх можливих у цьому випадку[6, с. 32].

Збирання інформації про обставини кримінального правопорушення як основи для висування слідчих версій, у багатьох випадках, починається з огляду місця події, проведення якого у невідкладних випадках допускається до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР). Виявлені під час огляду сліди в сукупності з усією обстановкою на місці події підлягають дослідженню з використанням неруйнівних методів. Це має важливе значення, оскільки виявлені під час огляду сліди та об'єкти мають бути збережені у незмінному стані та у необхідних випадках надані для експертного дослідження. Суб'єктами такого дослідження можуть бути слідчі, спеціалісти, співробітники оперативних підрозділів, які беруть участь в огляді або іншій слідчій дій, спрямованій на відшуканні слідів кримінального правопорушення та з'ясування його обставин.

Про необхідність проведення таких досліджень, не надаючи їм назви та отримання імовірного висновку про відповідні обставини правопорушення, зазначається в довіднику «Участь спеціаліста в огляді місця події» підготовленому МВС України 2017 року. Одним із завдань спеціаліста під час огляду місця події є «визначити, чи на місці огляду відбувся злочин», «визначити напрямок пострілу та місцеперебування особи, яка стріляла» тощо[7, с. 12, 63, 65]. Подібні висновки, на відміну від висновку експерта не можуть розглядатися джерелом доказів у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 84 КПК), проте відіграють важливу роль у визначенні напрямів розслідування, плануванні і проведенні слідчих дій з метою формування судових доказів. Безпосереднє дослідження обстановки і слідів правопорушення дозволяє слідчому у невідкладному порядку отримати інформацію на підставі якої побудувати слідчі версії та визначити напрями розслідування. Проведення таких досліджень призвело до широкого розмаїття їх назв.

Так, В.О. Комаха зазначає, що попередні дослідження у кримінальному провадженні мають багато спільних рис з такою слідчою дією як огляд і за метою застосування пропонує виділяти два їх можливих види. По-перше, це дослідження з метою пошуку, знаходження і виявлення як видимої, так і невидимої доказової інформації. По-друге, це дослідження з метою вербальної фіксації доказової інформації в протоколі слідчого огляду [8, с. 11]. Таке порівняння, на нашу думку, викликає певні сумніви. Порівнювати доцільно порівнянні поняття або об'єкти. Огляд, як слідчу дію можна порівнювати з обшуком, деякими видами слідчого експерименту тощо, оскільки під час їх проведення можуть застосовуватися однакові пізнавальні прийоми. Що стосується такого виду попереднього дослідження як «дослідження з метою пошуку, знаходження і виявлення як видимої, так і невидимої доказової інформації», слушно зазначає В.В.Арешонков, то під ним можна уявити увесь процес досудового розслідування, який починається з пошуку та виявлення джерел інформації про обставини правопорушення, а у подальшому фіксації такої інформації у протоколі відповідної слідчої дії. Пошук слідів злочину чи інших об'єктів, на його думку, є окремим різновидом пізнавальної діяльності під час слідчих (розшукових) дій, а тому не може бути різновидом попередніх досліджень. Хоч загальні ознаки пошуку та попередніх досліджень є спільними (використання спеціальних криміналістичних знань, відповідні суб'єкти тощо), проте, на відміну від попередніх досліджень, пошук є процесуальною дією, його факт і результати фіксуються в протоколі проведення слідчої дії, а метою попередніх досліджень є оперативне отримання висновків (інформації) для організації розшукової роботи [9, с. 26].

Погоджуючись в цілому з наведеною думкою слід звернути увагу на те, що чинний процесуальний закон не містить такої процесуальної дії як «пошук». Пошук слідів (відображень) або будь-яких інших об'єктів, що мають відношення до кримінального правопорушення є прийомом пізнавальної діяльності, який може застосовуватися під час проведення багатьох слідчих (розшукових) дій, у тому числі з використанням сучасних техніко-

криміналістичних та інших технічних засобів, прийомів і методів роботи з ними.

Пізнавальну діяльність з розслідування кримінальних правопорушень неможливо уявити без використання знань різних галузей для дослідження слідів кримінальних правопорушень і отримання інформації про обставини події та особу, яка її вчинила. Особливого значення для розкриття кримінальних правопорушень набуває дослідження його слідів невідкладно після їх виявлення, що може мати місце як на початковому, так і подальшому етапах розслідування. Таке дослідження може проводитися як безпосередньо особою, яка проводить слідчу дію, так і запрошеним до участі у цій дії спеціалістом. Подібні дослідження відомі теорії і практиці з давніх часів, проте і до сьогодні серед науковців відсутня єдність щодо визначення їх назви. В наукових джерелах можна зустріти різні визначення таких досліджень: «польові», «початкові», «оперативні», «експрес», «непроцесуальні», «досудові», «доекспертні», «позаекспертні» тощо. В назві одних із них міститься вказівка на те, що вони мають передувати чомусь: досудові, доекспертні. В інших вказується на їх невідкладний характер: «початкові», «оперативні», «експрес»; умови, в яких вони проводяться – «польові», або нерегульованість у чинному КПК України – «непроцесуальні». Проте з усіх визначень, що зустрічаються в наукових джерелах найбільшого поширення набули «попередні дослідження», чим підкреслюється те, що вони мають чомусь передувати – «досудові», «доекспертні». Такий підхід слід визнати умовним оскільки в ряді випадків після таких досліджень, необхідність проведення будь яких інших відпадає. Якщо під час огляду місця події будуть виявлені сліди пальців рук і присутній при цьому спеціаліст встановить, що вони належать господарю приміщення, необхідність їх подальшої перевірки по базах даних дактилоскопічної інформації відпаде.

На завершення слід зазначити, що розмаїття у назві таких досліджень у кримінальній процесуальній діяльності пояснюється намаганням авторів виділити та охопити найсуттєвіші їх ознаки і не має принципового змістовного

характеру. Незважаючи на допоміжний характер таких досліджень (вони не є процесуальними засобами формування судових доказів), застосування їх слідчим із залученням спеціаліста відповідної галузі знань, сприяє оперативному отриманню вихідної інформації для висування слідчих версій та визначення напрямів розслідування.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 14.04.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1723> (Дата звернення 14.04.2023).
3. Криміналістика : підручник; за заг. ред. В. В. Пясковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
4. Коновалова В., Панов М. Інтуїція: поняття і роль у судочинстві. *Вісник Академії правових наук*. 1999. № 16. С. 180–189.
5. Криміналістика : підручник. За ред. В. В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
6. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярвої ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 384 с.
7. Участь спеціаліста в огляді місця події: довідник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 128 с.
8. Комаха В. О. Тактика попереднього дослідження криміналістичних об'єктів та призначення судових експертиз: навч.-практ. посібник. Чернівці: «Золоті литаври», 2009. 646 с.
9. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів : монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 468 с.

ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПЕРЕХОПЛЕННЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ІНОЗЕМНИМИ ДЕРЖАВАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Дорогих С.О.,
«Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»
к. ю. н, старший науковий співробітник ДНУ

Питання захисту персональних даних громадян України були актуальними ще до початку агресії росії до України 24 лютого 2022 року.

Одним із стратегічних завдань, яке було поставлено у «Стратегії кібербезпеки України» від 14 травня 2021 року [1], було «підвищення ефективності системи захисту персональних даних громадян шляхом гармонізації законодавства України з відповідним законодавством ЄС та посилення відповідальності за порушення встановлених вимог».

Цілком зрозуміло, що під час активної фази збройного протистояння російській агресії проблеми захисту персональних даних громадян України тільки збільшилися. Відповідно ці проблеми потребують осмислення й комплексного реагування у тому числі через правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних зі збором, збереженням, обробкою, передачею та захистом персональних даних громадян України.

Необхідно розуміти, що навіть припинення активної фази війни в Україні, яке закінчиться перемогою та відновленням кордонів України станом на 1991 рік не припинить глобальне протистояння у світі. В цих умовах, персональні дані громадян є беззаперечною цінністю, яку держава повинна охороняти.

Слід зазначити, що політика окремих країн по перехопленню та збереженню персональних даних інших країн є існуючим фактом, який Україна повинна враховувати. Зрозуміло, що політика окремих країн щодо збору захисту й використанню персональних даних значним чином відрізняється, відрізняється також й політика окремих країн щодо України починаючи від ворожого ставлення (росія) й закінчуючи стратегічним партнерством в економічних та безпекових питаннях (країни ЄС, США, Канада та інші). Цілком

логічно, що підхід до регулювання відносин, пов'язаних з регулюванням захисту персональних даних громадян України за межами України повинен бути диференційованим у залежності від можливого ступеню порушення прав та інтересів громадян України.

На нашу думку українське законодавство повинно бути гармонізоване із законодавством наших стратегічних партнерів. Одним із шляхів для досягнення цієї мети можуть бути дво- та багатосторонні угоди щодо взаємного захисту персональних даних.

У разі ж виявлення фактів незаконного збору та використання персональних даних громадян України, повинна бути розроблена система відповідних санкцій щодо окремих держав, установ та організацій, а також веб-сайтів чи програмного забезпечення, які помічені у порушенні прав громадян України. Й у цьому випадку, на нашу думку, можна брати за основу законодавство та судову практику стратегічних партнерів.

Так, наприклад, на початку 2023 року Французьке агентство захисту даних наклало штраф у розмірі 5 мільйонів євро на платформу коротких відео соціальних мереж TikTok, заявивши, що китайська компанія порушила національний закон про конфіденційність, що обмежує моніторинг активності веб-браузера [2]. Також Франція наклала найбільший за рік штраф на техгіганта Microsoft у сумі 60 млн євро за політику збору даних користувачів у пошуковому Bing. Французький регулятор заявив, що після розслідування виявив, що «коли користувачі відвідували цей сайт, файли cookie зберігалися на їхньому терміналі без згоди, при цьому ці файли використовувалися, серед іншого, в рекламних цілях [3].

Зазначимо, що, у країнах ЄС відбувається дискусія між використанням абсолютистського підходу щодо передачі персональних даних громадян ЄС у інші країни та підходу, який засновано на оцінці ризиків щодо політики захисту персональних даних громадян ЄС у різних країнах.

Поточна позиція наглядових органів ЄС щодо захисту даних полягає в тому, що стаття 46 GDPR повністю забороняє передачу даних (без надійних

гарантій) до країни, що не входить до ЄС, якщо є підстави вважати, що уряд цієї країни перехоплює міжнародну передачу даних для будь-якої мети.

Прихильники іншого підходу стверджують, що слід повернутися до підходу, заснованого на індивідуальному ризику, враховуючи, що принаймні в деяких випадках ризик фактичної шкоди для окремих осіб є несуттєвим. І, крім того, що вони несправедливі по відношенню до деяких підприємств, на які вони поширюються, драконівські умови просто заохочують «широко поширене недотримання», що зрештою гірше для суб'єктів даних. Частина цього аргументу на користь звичайної людини полягає в тому, що обмін життєво важливою інформацією може бути утруднений під час кризи, як-от пандемія Covid-19 та війна в Україні. Аргумент ризик-орієнтованого підходу DLA Piper відноситься до фундаментального принципу «пропорційності», закладеного в основу права ЄС (стаття 5(4) Договору про Європейський Союз). По суті, це свідчить, що свобода ведення бізнесу є фундаментальним правом поряд з недоторканністю приватного життя, і, отже, обмеження, що накладаються на неї, повинні бути пропорційними, застосовуватися тільки в разі необхідності і дійсно відповідати необхідності захисту прав і свобод інших осіб.

Таким чином, аргумент полягає в тому, що баланс між діловими та особистими правами надто сильно зміщений у бік бізнесу. Те, що описується як несправедливий тягар дотримання вимог для підприємств, може бути полегшено за допомогою підходу, заснованого на оцінці ризиків, який вимагатиме від підприємств взяти на себе ці додаткові обов'язки лише в тих випадках, коли можна визначити, що реальна шкода може бути завдана суб'єкту даних внаслідок іноземного перехоплення конкретних переданих даних [4, 5].

Питання вибору України того чи іншого з варіантів є предметом подальшої наукової дискусії.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента

України від 26.08.2021 р. № 447/2021 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.

2. Akshaya Asokan. French CNIL Fines TikTok 5 Million Euros for Cookie Policies. *Information Security Media Group, Corp.* URL:
<https://www.govinfosecurity.com/frenchcnil-fines-tiktok-5-million-euros-for-cookie-policies-a-20928>.

3. Франція оштрафувала Microsoft на 60 мільйонів євро. *UA.NEWS*. URL:
<https://ua.news/ua/technologies/frantsiya-oshtrafovala-microsoft-na-60-millionov-evro>.

4. Scott Ikeda. Risk-Based Approach to International Data Transfers Necessary to the Future of Cross-Border Data Flows Under GDPR. *CPO Magazine*. URL:
<https://www.cpomagazine.com/data-protection/risk-based-approach-to-international-data-transfers-necessary-to-the-future-of-cross-border-data-flows-under-gdpr/>

5. The GDPR International Data Transfer Regime: the case for Proportionality and a Risk-Based Approach. Privacy Matters: DLA Piper's Global Privacy and Data Protection Resource. URL: <https://blogs.dlapiper.com/privacymatters/the-gdpr-international-data-transfer-regime-the-case-for-proportionality-and-a-risk-based-approach/>

КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Романенко А.О.,
студентка 2-го курсу КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Внаслідок повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації та окупації нею територій України документально підтверджено і зафіксовано величезну кількість випадків порушень прав людини та численні воєнні

злочини, вчинені державою-агресором. Відповідно до цього, основним та пріоритетним напрямком реалізації державної політики повинно виступати неупереджене та справедливе притягнення до відповідальності осіб за скоєні воєнні злочини. Правовим вирішенням цих та інших нагальних проблем є втілення та застосування в національному законодавстві концепції перехідного правосуддя. Варто зазначити, що перехідне правосуддя в Україні є відносно новим правовим вектором та інститутом у цілому. Тому дана концепція повинна після закінчення війни відіграти фундаментальну роль у процесі деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Так як Україна в період незалежності до теперішнього часу ні разу не стикалася з порядком застосування та імплементації правил перехідного правосуддя на практиці, основним завданням сьогодення виступає впровадження інституційних реформ у державі, втілення правових засад переслідування воєнних злочинців та врегулювання відповідного кримінального законодавства до норм міжнародного права, а також правове закріплення механізмів надання компенсації жертвам збройних конфліктів тощо. А отже, питання впровадження концепції перехідного правосуддя на практиці вимагає комплексного вирішення правових, військових та соціальних питань.

Проблематикою даного питання постає визначення та втілення у життя механізмів застосування в умовах активної фази збройного конфлікту концепції перехідного правосуддя не лише як механізму, який сприяє постконфліктному врегулюванню, а й який безпосередньо спрямований на припинення такого збройного конфлікту, викликаного агресією РФ проти України. Тому ми вважаємо, що практичний аспект перехідного правосуддя повинен впроваджуватися не тільки на дискусійному рівні, а передбачати конкретний підготовчий етап у вигляді законодавчої ініціативи ще в період, коли збройний конфлікт в країні досі триває.

Отже, метою тез є дослідження актуальних питань, які пов'язані з концепцією перехідного правосуддя крізь призму українських реалій та аналізу національного законодавства.

Варто зазначити, що значення поняття «перехідного правосуддя» є доволі багатоаспектним. У міжнародних документах Європейського союзу та Організації Об'єднаних Націй перехідне правосуддя висвітлюється як «комплекс процесів та механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати тяжкі наслідки масштабних порушень законності в минулому з метою забезпечити підзвітність, справедливість і примирення», як судові та несудові механізми «з різним ступенем міжнародної участі (або взагалі без такого), а також окремі дії щодо судового переслідування, відшкодування шкоди, встановлення фактів, інституційної реформи, попереднього огляду та припинення справ або поєднання вищеписаних дій». Головна мета перехідного правосуддя – це примирення та встановлення історичної правди [1, с. 6]. Тобто, можна стверджувати, що в широкому розумінні перехідне правосуддя висвітлюється як комплекс судових та юридичних механізмів, який є плацдармом для виходу нашої держави з воєнного стану. Юридичний аспект виражається у забезпеченні притягання воєнних злочинців до відповідальності за допомогою звернення держави до міжнародних інституцій та, безперечно, виражається у самих фундаментальних механізмах даної концепції. Тому, відповідно до вищесказаного, ми вважаємо, що судовий аспект повинен проявлятися не тільки в самих судових процесах, а також у правовому відновленні порушених прав людини внаслідок збройного конфлікту. Адже основною метою концепції є неповторюваність таких злочинів, а тому покарання є тим інструментом, за допомогою якого можна досягти поставленої мети.

Важливим аспектом є те, що не існує єдиної міжнародно визнаної концепції перехідного правосуддя, так як на практичному досвіді інших країн продемонстровано, що впровадження певної моделі тим чи іншим чином ґрунтується на конкретних особливостях країни, її громадян, подіях, які відбулися та на багатьох інших різних чинниках.

У 2019 році Указом Президента України створена Комісія з правової реформи, а в її складі – робоча група з питань реінтеграції тимчасово

окупованих територій. Вона розробила концепцію перехідного правосуддя в Україні. Концепція в українському варіанті, як і все перехідне правосуддя, передбачає чотири базових компоненти: відшкодування шкоди постраждалим від конфлікту; притягнення винних до відповідальності та запобігання безкарності; забезпечення права на правду про збройний конфлікт; впровадження заходів з недопущення виникнення конфлікту в майбутньому [2].

Проаналізувавши дане питання з точки зору практичної площини, варто наголосити на тому, що в цілому елементи перехідного правосуддя не ґрунтуються на визначеному та чіткому переліку складових, тому що, як показує досвід інших країн, вони відрізняються відповідно до кожного унікального випадку. А отже, обов'язкових елементів в структурі перехідного правосуддя не існує. Відтак, на нашу думку, щоб досягти ефективного результату в контексті реалізації концепції перехідного правосуддя, зокрема в нашій державі, необхідно щоб усі елементи даної системи застосовувалися та працювали у єдності та взаємозв'язку.

Що стосується врегулювання даного питання національним законодавством, можна стверджувати, що наша держава знаходиться тільки на початковому шляху до чіткого закріплення відповідних нормативно-правових актів, тому що правова основа на сьогодні містить тільки дотичні та часткові положення та спеціальні закони, які охоплюються змістом перехідного правосуддя. Серед таких можна виділити Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Указ Президента України «Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про військово-цивільні адміністрації» тощо.

Також не можливо не зазначити, що Верховна Рада прийняла за основу проект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». Наразі даний законопроект досі не був застосований на практиці і влада не

прийняла відповідних змін до Кримінального кодексу (далі – КК) України зокрема. На нашу думку, прийняття відповідного закону та змін до КК було б доцільним рішенням з точки зору наближення національного законодавства до норм міжнародного права та позитивним кроком для правильної кваліфікації воєнних злочинів. Адже фундаментальною основою концепції перехідного правосуддя є притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів. На нашу думку, норми даного законопроекту містять дуже влучні положення щодо доповнення ст. 8 КК України новою ч. 2, якою запроваджується принцип універсальної юрисдикції щодо агресії, геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Також Законом у Розділі XX Особливої частини КК України передбачено особливості кримінальної відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [3]. І тут виникає думка щодо чинної статті 438 КК України, яка передбачає відповідальність за воєнні злочини. Відповідна стаття не містить повний та структурований перелік тих діянь, які можна кваліфікувати як воєнний злочин, що є порушенням принципу правової визначеності та не відповідає міжнародному законодавству, зокрема статті 8 Римського статуту, який Україна досі не ратифікувала. Тому законодавцю варто звернути увагу на таку прогалину в національному законодавстві та врегулювати дане питання. Також важливою сходинкою розвитку національного законодавства є ратифікація Римського статуту, який був вищезазначений, так як, на нашу думку, це надасть нашій державі більшої правосуб'єктності в міжнародних інстанціях.

Більш сучасне бачення відповідальності за скоєння воєнних злочинів пропонують нам розробники проекту нового КК України. Проаналізувавши положення, можна стверджувати, що прийняття нового КК України дійсно відіграє позитивну роль в контексті наближення нашої держави до перехідного правосуддя. Зокрема, хотілось би виділити Розділ 11.4 “Воєнні злочини”, який все ж таки має певні неврахування [4]. В експертному висновку до проекту нового КК України станом на 30.01.2023 зазначена така думка: викликають

серйозні сумніви статті 11.4.2–11.4.6, які втілюють найкращий спосіб систематизації («каталогізації») видів воєнних злочинів. Невиправдано великий акцент зроблено на тому, у контексті якого типу збройного конфлікту може бути вчинений воєнний злочин. Це створює враження, що специфіка воєнних злочинів головним чином пов'язана саме з типом збройного конфлікту [5]. Дійсно, неможливо не погодитися з даними твердженнями, адже тенденції розвитку світової практики висвітлюють, тим чи іншим чином, зближення правових режимів міжнародного та неміжнародного характеру збройних конфліктів. І тому не можна стверджувати, що певні воєнні злочини можуть бути вчинені лише у розрізі одного типу збройного конфлікту. Також у експертному висновку зазначається, що систематизація видів воєнних злочинів за типом збройного конфлікту є надто формальним критерієм та Римський статут не класифікує воєнні злочини так формально, як це робить проєкт [5]. Звідси можна зробити висновок, що імплементація норм КК України до міжнародно-правових актів вимагає структурованого підходу та урахування всіх особливостей з точки зору практичного застосування.

На нашу думку, ще одним не менш важливим питанням, яке стосується концепції перехідного правосуддя, є запровадження міжнародних судів (гібридних судів) на території України. На сьогодні державі варто сприяти ефективному розгляду цього питання, адже створення відповідних органів, які будуть наділені компетенцією розгляду міжнародних злочинів, а особливо воєнних, є надважливим. Безумовно, реалізація такого органу супроводжується труднощами в контексті реформування національного законодавства. Зокрема перепону створює положення статті 124 Конституції України, яка забороняє створення особливих та надзвичайних судів [6]. Конституційно-правове регулювання організації судової влади ускладнює зволікання з ратифікацією Римського статуту, що є ваговим негативним чинником, суттєвою перепорою для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини [7, с. 163].

Як зазначає аналітик УГСПЛ Мирослав Лаврінок: розроблення концепції і формування законодавства про перехідне правосуддя безпосередньо під час збройного конфлікту є українською особливістю. Шкода, що іншою нашою особливістю наразі також є відсутність загального бачення такої концепції, наслідком чого є розрізнені законодавчі ініціативи, спрямовані на впровадження елементів перехідного правосуддя. Мова йде про три депутатські законопроекти щодо обмеження участі в управлінні державою осіб, пов'язаних з політичними партіями, а саме: №№ 9081, 9081-1 та 9081-2, які фактично пропонують запровадження доволі широкомасштабної люстрації [8]. Таким чином, з високою ймовірністю, прийняття будь-якого із законопроектів матиме наслідком обмеження прав для невизначеного кола осіб, зокрема тих, які не були причетні до створення загроз існуванню демократичної держави, її територіальної цілісності і суверенітету, зазначає автор [8]. Тому, в першу чергу, для того, щоб наша держава все ж таки сформулювала законодавство перехідного правосуддя та застосувала його на практиці, необхідно досягти консенсусу між законодавцем, владними структурами та громадянами в цілому, адже одностайність у даному питанні вимагає спільного бачення проблеми та її вирішення.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що концепція перехідного правосуддя – це саме той правовий спосіб, який допоможе нашій державі вийти зі стану війни, подолати тяжкі наслідки збройного конфлікту, забезпечити відновлення порушених прав та головне – це притягти до відповідальності осіб, які скоїли воєнні злочини. Безпосередньо, фундаментальною частиною такого складного процесу повинна стати імплементація у національне законодавство норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Відтак Україні доведеться пройти тернистий шлях від деокупації до реінтеграції тимчасово окупованих територій, що сьогодні є основною метою держави і всього українського народу. Тому, на нашу думку, вже саме зараз законодавець повинен активно сприяти впровадженню перехідного правосуддя в систему національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Доповідь Генерального секретаря ООН «Господство права и правосудие переходного периода в конфликтных и постконфликтных обществах», № S/2004/616 від 23 серпня 2004 року. URL: <https://undocs.org/ru/S/2004/616> (дата звернення: 09.04.2023).
2. Провідна експертка ЕЦПЛ Наталія Гурковська. Експертний центр з прав людини. Шлях до миру: через перемогу і перехідне правосуддя. 30.03.23. URL: <https://ecpl.com.ua/news/shliakh-do-myru-cherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia/#> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. Прийнято Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права". URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/208710.html> (дата звернення: 09.04.2023).
4. Положення Розділу 11.4 “Воєнні злочини” проєкту нового КК України URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-krymina-lnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 09.04.2023)
5. Експертний висновок на проєкт Кримінального кодексу України станом на 30.01.23. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
7. Монографія / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатівського. К. : «РУМЕС», 2017. 592 с. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Tekst-monohrafiji-perehidne-pravosuddya.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).
8. Мирослав Лаврінюк. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Якою (не) може бути люстрація в Україні: аналітика. 03.04.23. URL:

<https://www.helsinki.org.ua/articles/yakoiu-ne-mozhe-buty-liustratsiia-v-ukraini-analityka/> (дата звернення: 09.04.2023).

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ КУЛЬТУРНОГО ГЕНОЦИДУ

Стадник В.Я.,
студентка 2-го курсу КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Україна за весь час свого існування бореться за визнання своєї культури. Кожного разу ми доводимо, що наша культура є особливою та неймовірною. Починаючи з 1622 року, а саме коли було видано наказ царя Михайла спалити в державі всі примірники надрукованого в Україні "Учительного Євангелія", починається боротьба за визнання української культури.

На разі у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) передбачена відповідальність статтею 442 „Геноцид”. Злочином визнається “геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу” [1].

З об'єктивної сторони злочин виявляється у позбавленні життя представників національної, расової чи релігійної групи, заподіянні їм тяжких тілесних ушкоджень з метою їх повного або часткового знищення;

примусовому переміщенні дітей від однієї групи до іншої; публічне звернення та поширення заклику до таких дій.

Проаналізувавши Особливу частину чинного КК України, можна зробити висновок, що законодавець не дає нам поняття „культурного геноциду”. Якщо ж звернутися до тексту нового проекту КК України та експертним висновкам, які надаються на проєкт нового КК України, підготовлений Робочою групою, українськими та іноземними експертами, неурядовими організаціями, а саме Розділу 11.1, то наразі там також не передбачається відповідальності щодо нашого досліджуваного об’єкта. Вважаємо, що в науці кримінального права не приділялося належної уваги визначенню поняття „культурного геноциду”.

Реалізація великих масштабних необґрунтованих дій щодо знищення, катувань, незаконного переміщення цивільних жителів України та збитки української культурної спадщини, на наш погляд, досягають визнання цих діянь російської федерації актом геноциду проти України. Рівність усіх людей, збереження їх гідності і прав, а також неприпустимість дискримінації в залежності від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, соціального походження, майнового або іншого стану є провідними принципами існування людей на планеті. Слушним буде звернення до історичної парадигми виникнення поняття «геноциду» крізь призму масових знищень через національні, етнічні, расові або релігійні переконання [2, с. 133].

Злочини росіян проти культурної спадщини зафіксовані на території 13 областей України та в м. Києві. Наразі найбільше руйнувань зазнала культурна спадщина Харківщини – це 90 епізодів. У Донецькій області зафіксовано 70 епізодів, з них 52 – у Маріуполі. У Київській області постраждали 62 об’єкти, з них найбільше – 37, в Бучанському районі. В Чернігівській області зафіксовано 37 випадків, у Луганській області – 22, у Сумській області – 20. Крім того, 8 зафіксовано в Запорізькій області, 6 – в Житомирській області, по 5 – в м. Києві та в Херсонській області та 3 – в Миколаївській області. Також культурна

спадщина пошкоджена у Дніпропетровській, Одеській та Львівській областях [3].

Одним із випадків культурного геноциду є вивезення та спалення літератури. Так, у Ровеньках на Луганщині зафіксовано випадки масового спалення української літератури: книжки вилучають із бібліотек, зокрема шкільних, та спалюють у місцевих котельнях [4]. Варто зауважити, що РФ так само, як і нацисти прагнуть все спалити та знищити.

Вважаємо за необхідне законодавцям усвідомити поняття „культурного геноциду”, яке може бути сформульовано таким чином: культурний геноцид – це знищення культурної спадщини українського народу, а саме: наукових творів, видань, архітектурних будівель, що несуть певне історичне значення (тобто об’єктів українського народу), поглинання мови та релігії, пригнічення корінної культури, а також придушення культурних заходів. Ознаку «культурний геноцид» потрібно закріпити у статті 442 КК України, а при необхідності винести його як Примітку цієї статті.

Отже, геноцид проти культурної спадщини українського народу іде через роки. З самого початку існування України як держави російська імперія прагне знищити нашу культуру. Законодавство України також не містить відповідних норм щодо способів відшкодування шкоди, яка була завдана культурним цінностям, а саме – реституція та компенсація. З цією ж метою доцільним є створення спеціального уповноваженого органу в Україні, який відслідковуватиме знищення культурних цінностей та буде спроможним надати докази культурного геноциду. Культура – це наша душа. Знищити її – означає знищити народ.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. Ст. 442.

2. Дегтяр Вікторія Андріївна. Геноцид як міжнародний злочин. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару. 2020. С. 133.

3. МКІП. (2022, 14 травня) МКІП продовжує фіксувати воєнні злочини росіян проти культурної спадщини. М-во культури та інформ. політики України : офіц. сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7142.html>.

4. На окупованих територіях росіяни вилучають українські книги й спалюють їх у котельнях. *espresso.tv*. URL: <https://espresso.tv/na-timchasovo-zagarbanikh-teritoriyakh-rosiyani-viluchayut-ukrainski-knizhki-ta-spalyuyut-ikh-u-kotelnyakh-tsns> (дата звернення: 19.04.2023).

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мухаммад А.Т.,
студентка 2 курсу ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Суспільний прогрес включає інтеграційні процеси, які мають вплив на кримінальне право, і потребують покращення ефективності застосування норм Кримінального кодексу України відповідно до міжнародних актів. У цьому контексті об'єднання елементів системи кримінального законодавства у цілісну єдність повинно бути самостійним, стійким та автономним, щоб забезпечити єдність кримінального законодавства та взаємопов'язаність його елементів. Проте, оскільки інститути базуються на принципах наступності та повторюваності, необхідний об'єктивний аналіз етапів розвитку законодавства щодо кримінальної відповідальності, щоб визначити необхідність удосконалення положень КК України та стану кримінального права в сучасних умовах.

Кримінальне законодавство України має тривалу історію розвитку, яка почалася зі звичаєвого права запорізьких козаків. Ці звичаї стали нормами права в одній з перших конституцій світу Пилипа Орлика в 1710 році. За часів, коли Україна входила до складу різних держав, на наших теренах діяли акти нормативного характеру цих держав, таких як російська імперія, Австро-Угорщина, Польща тощо. Незалежне кримінальне законодавство було встановлено у Гетьманській державі П. Скоропадського в 1918 році. Ці норми стали основою для створення принципово нової інституції українського кримінального права [1].

Новоупорядкована радянська держава зробила великий крок у галузі кримінального права, який проявився в створенні абсолютно нового Кримінального кодексу 1960 року. Цей кодекс був структурований на дві частини: Загальну (5 глав) та Особливу (11 глав), і саме ця структура стала основою для чинного КК України. При порівнянні цього кодексу із сучасним можна помітити, що деякі статті втратили своє значення і залишилися в минулому, наприклад, ст. 154 КК УРСР «Спекуляція». Багато статей з кодексу 1960 року все ж увійшли до чинного КК України, але були модифіковані згідно з прогресом суспільства. Санкції нового кодексу виражають найбільш значущі зміни, оскільки цей акт спирається на найвищий юридичний акт Незалежної України – Конституцію. Оскільки Конституція нашої держави є демократичною, то кодекси, які використовують її як головне джерело, повинні відповідати принципам демократичності та гуманності. Доказом гуманності є виключення смертної кари за певні види кримінальних правопорушень [2].

Однією з причин потреби в реформі кримінального законодавства є різке зростання сучасних технологій та підвищена увага суспільства до кримінальних порушень, пов'язаних з їх використанням. Такий розвиток технологій примусив законодавчий орган додати до Кримінального кодексу України новий розділ XVI, який регулює кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку [3].

Через війну з РФ були призупинені подальші реформи, а основні закони, які потрібно змінювати та доопрацьовувати і трактувати, стали неочікувано актуальними. Військовий конфлікт показав недосконалість і недоліки Кримінального кодексу України щодо злочинів проти основ національної безпеки України. Українські правоохоронні органи постали перед проблемою, починаючи з 2014 року, коли незаконно відбулася анексія Криму та військові дії на східних територіях, які організувала РФ. З того моменту законодавець почав вносити зміни до КК України, додавши статтю 110-2, яка стосується фінансування дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, зміну меж території або державного кордону України. Хоча в диспозиції статті не названо представників РФ як причетних до зазначених дій, проте її мета є чіткою – запобігти сепаратистській діяльності, спрямованій на зміну державного кордону або території України, що є ідеєю, якої прагне країна-агресор [4].

Раніше зазначалося, що однією з причин, яка спричинила необхідність реформ у кримінальному законодавстві в галузі протидії злочинам проти національної безпеки України, стала відкрита та повномасштабна збройна агресія російської федерації. Нові статті Кримінального кодексу України, такі як статті 111-1 "Колабораційна діяльність" та 111-2 "Пособництво державі-агресору", були додані до цього розділу з 24 лютого 2022 року, а також було внесено зміни до інших положень Кримінального кодексу України [5].

Логічним є висновок, що стан, в якому зараз знаходиться Україна, та події, які відбуваються по всьому світу, мають вплив на кримінальне право. З кожним новим днем для кримінального судочинства відкриваються нові можливості для виконання своїх функцій, а це стосується не тільки злочинів, передбачених першим розділом Особливої частини КК України. Наразі особливу увагу приділяють Робочій групі з реформування кримінального права, створеній в 2019 році в межах Комісії з правової реформи. Можна стверджувати, що головним здобутком Робочої групи з реформування кримінального права є проєкт Кримінального кодексу України. Даний проєкт

знаходиться на стадії доопрацювання, вносяться суттєві зміни до традиційних підходів нормативного акта.

У контексті вдосконалення сучасного Кримінального кодексу України потрібно враховувати аспект інтеграції законодавства в рамках Європейського Союзу. Потрібно зазначити, що 23 червня 2022 року країнами Європейського Союзу було проголосовано за статус кандидата України для вступу до Європейського Союзу. Перед Україною поставлене завдання виконати всі умови, висунуті ЄС для повноцінного членства, для цього потрібно здійснити зміни в законодавстві, зокрема це стосується Кримінального кодексу України.

Для розуміння того, як інтеграційні процеси впливають на кримінальне законодавство, можна використовувати системно-структурний підхід. За таким підходом можна стверджувати, що кримінальне законодавство має складну та багаторівневу структуру, що формується через взаємодію різних властивостей правових норм та самостійних правових утворень, які створюються за допомогою інтеграції правового забезпечення відповідно до певного критерію об'єднання. У кримінальному праві, критерієм інтеграції кримінально-правового забезпечення є властивості первинного структурного елемента – норми права. Залежно від критерію об'єднання можна виділити функціональний різновид інтеграції у кримінальному праві, коли інтеграція здійснюється при взаємодії функціональних властивостей правових норм та правових утворень, а також предметну інтеграцію, коли об'єднання правового матеріалу здійснюється на основі предмета правового регулювання в цілому [6, с. 53].

Гармонізація кримінального законодавства України з європейським становить значний внесок у його вдосконалення. Для досягнення цієї мети важливо враховувати рамкові рішення та директиви Ради ЄС, які визначають політику ЄС у сфері запобігання злочинності та є частиною національного права країн-членів ЄС. Ці документи є обов'язковими для виконання, включаючи їх застосування у національних судових органах. Варто відзначити, що на уніфікацію кримінального законодавства у світі впливають міжнародні інституції, зокрема Організація Об'єднаних Націй. З початком нового

тисячоліття держави змушені діяти спільно для узгодження національного кримінального законодавства та політики безпеки в цілому. Це необхідно для виконання міжнародних договорів, зокрема щодо екстрадиції та міжнародної допомоги у кримінальних справах, пов'язаних з організованою злочинністю, корупцією, тероризмом та забезпеченням миру.

Незважаючи на постійний процес удосконалення кримінального законодавства, продовжується дискусія про те, які підходи та визначення відповідали б усім критеріям та як виділяти суспільно небезпечні дії, які мають внутрідержавне кримінологічне визначення, а не міжнародно-правове. Існують дискусії щодо систематизації критеріїв всередині певних видів кримінальних правопорушень. Це пов'язано з численними обставинами, які вимагають перегляду даних положень, особливо в останні роки. Наприклад, раніше вважалося, що присутність "іноземного" елемента є достатньою для виникнення зобов'язання боротьби з такими діями в конкретній державі або групі держав. Проте тепер все частіше підкреслюється, що це не завжди передбачає таке зобов'язання. Водночас, відсутність "іноземного" елемента не виключає можливості міжнародно-правової боротьби з такими кримінальними правопорушеннями. Це дає можливість переглянути існуючі підходи, зокрема щодо визначення поняття кримінального правопорушення та його видів [7, с. 19]. Важливим питанням є формальне закріплення цієї категорії суспільно небезпечних дій у правових положеннях, що активно обговорюється у контексті інтеграційних процесів розвитку кримінального законодавства. Деякі західні країни вже встановили суспільну небезпеку відповідного діяння або групи діянь як обов'язковий елемент "об'єкта злочину", що свідчить про необхідність більш формального закріплення категорії кримінального правопорушення до суто правових положень [8, с.130].

На нашу думку, будь-яка форма інтеграції, включаючи інтеграцію кримінального законодавства, повинна бути прийнятна всіма учасниками європейського та світового співтовариства з метою створення спільного розуміння такого співробітництва. Проте, політичні процеси, пов'язані з

безпекою миру, ускладнюють таке співробітництво. Наприклад, російська агресія та загроза кіберзлочинності можуть посягати на безпеку держав та світовий порядок загалом. Це підсилює необхідність прискорити інтеграційні процеси щодо визначення єдиних підходів до кримінально-правового забезпечення та потребує об'єктивного погодження міжнародного та національного законодавства. Також необхідний відповідний державно-правовий вплив на суспільно-небезпечні дії, що посягають на загальнолюдські цінності.

Список використаних джерел

1. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін, затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана, підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 18.04.2023).

2. Кримінальний кодекс України зі змінами від 26.01.2011 № v001p710-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 18.04.2023)

3. Кримінальний кодекс України від 04.05.2001 № 2362-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/ed20010504#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

4. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму : Закон України від 19.06.2014 № 1533-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-18#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від

14.04.2022 № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>
(дата звернення: 20.04.2023).

6. Шармар О. М. Вплив правової інтеграції на кримінальне право України. Судова апеляція. № 1 (42). 2016. С. 51-59.

7. Весельс Йоханнес. Кримінальне право ФРН: підручник 2006. 368 с.

8. Фрідман Л. Введення в американське право 1993. 286 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Саградян А.Г.,
студентка 2 курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Сучасна людина живе в межах суспільно-державних інститутів, заснованих на праві, і відчуває на собі його вплив, серцевиною якого у ХХІ столітті є ідеї прав людини. Одним із важливих прав людини є саме право на недоторканність приватного життя, а отже, досліджуючи безпосередньо кримінально-правову складову охорони даного права, слід для початку окреслити його сутність та зміст. Відповідно зазначаємо, що право на недоторканність приватного життя – це, безумовно, один з найважливіших елементів правового статусу будь-якої особистості. І саме тому робимо висновок, що доцільне правове регулювання даного права, що має вагомий значення задля забезпечення ефективності функціонування структури державної влади, блага суспільства і розвитку особистості.

Отже, з огляду на вищесказане, робимо висновок, що дане питання є актуальним у вітчизняній правовій науці, не дивлячись на його досліджуваність відомими вітчизняними вченими, адже на сьогодні неналежна увага до права недоторканності особистого життя є однією з проблем сучасності.

Метою цього дослідження є окреслення кримінально-правової характеристики порушення недоторканності приватного життя, проведення аналізу щодо належного конструювання статті 182 Кримінального кодексу України та діянь, які вона передбачає і, звісно, надання певних пропозицій для покращення її юридичної визначеності та розуміння у правозастосовній діяльності.

Отже, для досягнення задекларованої нами мети, ми поставили перед собою виконання таких завдань: по-перше, надання розуміння дефініції «конфіденційна інформація»; по-друге, дослідивши судову практику, виокремити статистичні показники, що характеризують склади правопорушень за даною статтею протягом останніх років; по-третє, проаналізувати юридичний склад діяння, передбаченого статтею 182 Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про цілі та пріоритети кожної розвиненої держави, варто зазначати, що тема захисту недоторканності приватного життя людини заслуговує на увагу. Саме тому в Кримінальному кодексі і закріплена стаття 182, в якій передбачено притягнення особи до відповідальності за порушення недоторканності приватного життя.

Слід розпочати з того, що згідно з Основним Законом України, а точніше 32 статтею Конституції, ніхто не може бути підданий втручанню в його сімейне і особисте життя, крім тих випадків, які прямо передбачені в законодавстві. Окрім цього, категорично не допускається поширення, використання і збір інформації, яка відноситься до конфіденційного типу, про особу без її прямої згоди, крім ситуацій, пов'язаних з інтересами інших людей, економічного добробуту та національної безпеки [1].

Дане питання має своє регулювання і на міжнародному рівні, адже вперше право на недоторканність приватного життя було закріплене у ст.12 Загальної декларації прав людини 1948 року, де зазначено: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його

кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [2]. Саме на основі цих положень і повинна будуватись система норм, що регулюватимуть порядок захисту недоторканності приватного життя.

Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [3].

Тобто зміст такої інформації складатимуть саме конкретні відомості та дані про приватне життя особи, що становлять її особисту чи сімейну таємницю. Крім цього, варто зазначити, що та інформація, яка вже була оприлюднена будь-яким способом, конфіденційною не може визнаватися.

Переходячи до аналізу даного складу кримінального правопорушення, розпочнемо саме з об'єкта. Найбільш влучним, на наш погляд, визначенням змісту безпосереднього об'єкта у складі злочину, який передбачений у диспозиції ст. 182 КК України, є визначення О. М. Готіна, який вважає, що таким об'єктом є порядок реалізації права громадянина на невтручання в його особисте та сімейне життя [4, с. 118].

Стосовно об'єктивної сторони діяння, то об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 182 Кримінального кодексу України (далі – КК), буквально характеризується як «незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу», а відповідно до ч. 2 цієї норми вона виражається у вчиненні тих самих дій повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи. Таким чином, об'єктивну сторону порушення недоторканності приватного життя характеризують альтернативні незаконні дії, вчинювані з конфіденційною інформацією про особу, а саме: 1) збирання, 2) зберігання, 3) використання, 4) знищення,

5) поширення, б) зміна. Для її наявності достатньо встановити вчинення особою хоча б однієї з цих дій.

Загальною умовою застосування ст. 182 КК визнається те, що вчинене особою діяння не передбачено іншими статтями КК. Цей злочин має формальний склад і повинен визнаватися закінченим з моменту вчинення хоча б однієї злочинної дії. Більш конкретно момент закінчення злочину визначається стосовно кожного виду злочинних дій окремо [5].

Проаналізувавши низку справ, розглянутих судом протягом останніх років, ми можемо визначити які з діянь, перелічених у диспозиції статті є найбільш вчинюваними. Отже, найчастіше ми можемо спостерігати вчинення даного кримінального правопорушення, що знаходить свій прояв у незаконному збиранні, зберіганні, використанні та поширенні конфіденційної інформації про особу. І, як правило, дані діяння ідуть у сукупності при вчиненні правопорушення особою. Також можна відслідкувати, що значна кількість правопорушень вчиняється і сукупністю таких способів, як незаконне збирання, зберігання та поширення конфіденційної інформації про особу, тобто вже без використання даної інформації.

Варто приділити належну увагу і тим випадкам, коли наявне з об'єктивної сторони лише таке діяння, як поширення конфіденційної інформації або ж незаконне використання та поширення конфіденційної інформації про особу. Проте є помітним те, що не всі діяння, вказані в статті, знаходять своє місце в реальних кримінальних провадженнях, адже, наприклад, ми не відслідкували тих правопорушень, які були вчинені саме знищенням конфіденційної інформації про особу або незаконною зміною такої інформації. Це дає підстави для того, аби вважати, що законодавець сформував норму із додаванням того, що певною мірою є зайвим, адже дані діяння не мають свого відображення в практичній площині.

Також, продовжуючи питання дослідження та аналізу судових рішень, слід зупинитись і на тому, що більшість діянь винних було кваліфіковано саме за частиною першою даної статті.

Стосовно категорії потерпілих, то відповідно до судової практики жертвами даного правопорушення найчастіше стають саме особи жіночої статі. Чоловіки також виступають у ролі потерпілих, проте рідше. За підрахунками, жінки-потерпілі складають орієнтовно 71%, решту 29% - чоловіки.

Говорячи про суб'єкта кримінального правопорушення, передбачене статтею 182 КК, слід зазначити, що він є загальним, тобто суб'єктом є будь-яка особа, яка досягла 16 років. Щодо дослідження судової практики, то варто зазначити, що майже всі випадки вказують нам на чоловіків в ролі винних та суб'єктів даного правопорушення. Окрім того, приблизно 98% цих осіб є громадянами України, також є вагомими відсотки непрацюючих та неодружених. Лише поодинокі випадки нам показували, що винним є іноземець.

З суб'єктивної сторони дане кримінальне правопорушення вчиняється з прямим умислом, адже порушення недоторканності приватного життя є кримінальним правопорушенням із формальним складом. Вчиняючи дане правопорушення, винний повністю усвідомлює сутність конфіденційних даних та відомостей, що належать до особистої або сімейної таємниці та приватного життя.

У даному випадку мотив не є обов'язковою ознакою. Так, за даними Ю. І. Дем'яненко, яка здійснила класифікацію мотивів, що можуть бути дотичні до даного кримінального правопорушення, такими мотивами є: 1) мотиви, що стосуються міжособистісних стосунків (ревності, помста, цікавість, заздрість тощо); 2) мотиви, пов'язані із конкурентними відносинами у сфері бізнесу та політики; 3) мотиви, пов'язані з бажанням використати конфіденційну інформацію про особу при плануванні, готуванні або під час вчинення іншого кримінального правопорушення; 4) мотиви, що пов'язані з відносинами між певними групами населення, виділеними за ознакою расової, національної належності, ставлення до релігії чи іншими ознаками; 5) мотиви, пов'язані із журналістською діяльністю [6, с. 113].

До того ж однією з факультативних ознак суб'єктивної сторони є мета, що характеризується бажанням особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння,

досягти деяких шкідливих наслідків. Тому оскільки у диспозиції ст. 182 КК України немає вказівки на певну мету, так само, як і мотив, мета не впливає із змісту диспозиції та не є обов'язковим елементом складу правопорушення.

Окрім вищезазначеного слід звернути увагу і на примітку статті, адже крім визначення розміру істотної шкоди (більше 17 000 грн), є закріплені ситуації, за яких склад даного правопорушення буде відсутній.

Отже, підсумовуючи, ми можемо дійти висновку, що конфіденційна інформація про особу, це та інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та що є обов'язковою ознакою складу правопорушення, що розглядається.

А також з метою приведення у відповідність окремих положень статті 182 Кримінального кодексу України, ми пропонуємо виключити такі діяння, як знищення конфіденційної інформації про особу та незаконна зміна такої інформації, адже аналіз судової практики показує, що ці способи вчинення даного правопорушення не зустрічаються.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.04.2023).

2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.04.2023).

3. Нове в законодавстві про інформацію. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35738 (дата звернення: 28.04.2023).

4. Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина : навчальний посібник; 2-е вид.; МВС України, Луганський держ. ун-т внутр. справ. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 192 с.

5. Дем'яненко Ю. І. Щодо об'єктивної сторони порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 Кримінального кодексу України). Репозитарій Національного авіаційного університету. Матеріали конференцій кафедри кримінального права і процесу. 2014. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/12592/1/Demyanenko_Yuliya_tezy%202014.doc.

6. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 215 с. URL: https://oldena.lpnu.ua/bitstream/ntb/36922/3/dis_mukan_o.v.pdf.

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Гайдай Є.А.,
студентка 2-го курсу КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

24 лютого о 05 год. 30 хв. в Україні було введено воєнний стан у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію нашої держави. Законом України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 р. визначено, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [1].

Питання дотримання прав засуджених завжди привертало до себе значну увагу в наукових та громадських дискусіях. З огляду на повномасштабне вторгнення та окупацію частини території України засуджені особи потребують особливого захисту їх прав. Згідно з положеннями Кримінально-виконавчого кодексу особи, що відбувають покарання на території України, повинні виправлятися та набувати позитивних рис, що допоможуть їм повернутися до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві

[2]. Таким чином, держава зобов'язана сприяти такому виправленню, зокрема, через створення відповідних умов та середовища, де права засуджених будуть дотримуватися в повному обсязі. Однак окупація деяких територій України російською федерацією унеможливило здійснення Україною цієї функції, оскільки держава позбавлена можливості контролювати процес дотримання прав засуджених на цих територіях. У такому випадку й окупаційна влада, відповідно до міжнародного гуманітарного права, повинна здійснювати відповідні дії для того, аби права засуджених не були порушені.

Важливо зазначити, що після початку повномасштабного вторгнення деякі засуджені виявили бажання вступити до Збройних сил України, Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) застосувало щодо них нові норми чинного законодавства. У результаті цього 363 особи було звільнено з виправних закладів. Слід зауважити, що це стосувалося осіб, строк покарання яких вже закінчувався. Таким чином, було реалізоване певне розвантаження пенітенціарних закладів з боку Мін'юсту [6, с. 36].

Станом на 2023 рік певні установи виконання покарань (далі – УВП), наприклад, у Сумській, Чернігівській, а також деякі УВП в Херсонській областях, повернулися під контроль української влади у зв'язку з деокупацією цих територій. На жаль, є окремі випадки знищення чи пошкодження УВП, це стосується установ, які знаходилися переважно в м. Маріуполь.

Однак, представники правозахисних організацій відзначають, що після початку бойових дій у пенітенціарних установах, над якими уряд України тимчасово втратив контроль, перебуває значна кількість осіб [3]. У такій ситуації пріоритетним є забезпечення фізичної безпеки засуджених та їх евакуація на безпечну територію. Варто зазначити, що Кримінально-виконавчий кодекс України передбачає, що засуджені мають право на особисту безпеку, а також, у разі запровадження воєнного стану, мають здійснюватися відповідні заходи для забезпечення їх безпеки [2]. Тому, в разі загрози, установи виконання покарань повинні бути обладнані безпечними місцями для тимчасового розміщення засуджених. Звіт Мін'юсту, що був опублікований 22

березня 2022 року, засвідчив, що під час загрози обстрілів персонал установ виконання покарань вживає заходів щодо зосередження засуджених та осіб, узятих під варту, у безпечних місцях [7]. Однак, деякі правозахисні організації, які працюють у кримінально-виконавчій сфері, запевняють протилежне [8].

Питання евакуації регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 року "Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану" [4]. Згідно з цим документом, у разі введення правового режиму воєнного стану у місцевостях, що прилягають до районів, де ведуться бойові дії, обов'язково проводиться евакуація засуджених та осіб, узятих під варту. Мін'юстом було повідомлено, що станом на 30 серпня 2022 року за рішеннями начальників обласних військових адміністрацій Донецької, Дніпропетровської, Харківської та Запорізької областей було проведено евакуацію засуджених і осіб, узятих під варту, з 11 установ виконання покарань та слідчих ізоляторів [5].

Однак, дослідження питання в контексті порушення прав засуджених на окупованих територіях свідчать про недостатню ефективність зазначеного нормативно-правового акта в сучасних реаліях. Так, одне з фундаментальних прав людини – право на життя – сьогодні знаходиться під серйозною загрозою у відношенні осіб, які засуджені до позбавлення волі або тримаються під вартою. Це стосується не лише воєнної агресії з боку російської федерації, але й того, що установи виконання покарань не придатні для захисту засуджених від артилерійських та ракетних ударів, як зазначалось вже раніше. Більшість таких установ не мають бомбосховищ, тим самим ускладнюючи швидку евакуацію осіб, що перебувають у них. Проте, на окупованих територіях життя засуджених осіб підлягає значному ризику в більшій мірі від того, що російські військові, які здійснюють контроль над такими територіями, вчиняють неправомірні дії щодо цих осіб. Так, у деокупованому Херсоні російські військові неодноразово застосовували до ув'язнених та засуджених, які

знаходились в Херсонському слідчому ізоляторі, зброю, внаслідок чого одного ув'язненого було вбито [3].

Ще однією проблемою, яка виникла на окупованих територіях із УВП, – є їх цілісність та непорушність, а особливо для осіб, які там знаходяться. Відомі випадки, коли російські військові вивозили засуджених, а також персонал з одних закладів в інші, відповідно використовуючи УВП як місце для розміщення свого особового складу. У Приморській виправній колонії № 145, яка знаходиться у м. Бердянськ, знаходилась значна кількість засуджених, проте наразі їх доля невідома. Також, як відомо, Старобільський слідчий ізолятор, що на Луганщині, був захоплений бойовиками, які змусили весь персонал покинути заклад, яка доля засуджених, що знаходились в установі – невідома [3].

На основі вищевикладеного можна виділити основні проблеми засуджених осіб, які виникають в умовах окупації, серед яких є правова ізоляваність та контроль окупаційною владою УВП, що ведуть до наступних наслідків:

- 1) повне нехтування правами засуджених;
- 2) застосування насильства, катування та вбивств, а також залякування;
- 3) переміщення засуджених в невідомому напрямку;
- 4) використання ув'язнених для ненормованої праці, для участі в військових діях;
- 5) пошкодження УВП у результаті обстрілів [3].

Після аналізу питання забезпечення прав засуджених в умовах воєнного стану, зокрема тих, які перебувають в установах виконання покарань на окупованих територіях, необхідно розглянути наступні шляхи розв'язання проблем, що виникли.

По-перше, створити дієвий механізм евакуації засуджених на безпечну територію, який має превентивний характер та діє перед настанням загрози. Невчасна евакуація призвела до порушення прав засуджених, тому необхідно

забезпечити швидкий та ефективний процес переміщення осіб з місць несповоди до безпечних територій.

По-друге, важливо забезпечити установи виконання покарань відповідними приміщеннями, які зможуть забезпечити безпеку засуджених під час повітряної тривоги. Це стосується переважно установ виконання покарань, що знаходяться під контролем України, оскільки доступ до установ, які знаходяться в умовах окупації, практично відсутній.

По-третє, для полегшення процесу евакуації засуджених осіб з окупованих територій необхідно здійснювати розвантаження установ виконання покарань відповідними заходами.

По-четверте, необхідно забезпечити контроль за дотриманням прав засуджених осіб в установах як на окупованій території, так і на території підконтрольній Україні. Також важливо забезпечити фіксування воєнних злочинів у кримінально-виконавчій сфері, що дасть можливість подальшого притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення 25.04.2023).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>. (дата звернення 25.04.2023).

3. Установи виконання покарань під час війни. *Права людини в Україні*. URL: <https://khpg.org/1608811011>. (дата звернення 25.04.2023).

4. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 р. № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-п#Text>. (дата звернення 25.04.2023).

5. Евакуація засуджених та осіб, узятих під варту: особливості організації та проведення в умовах воєнного стану. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/evakuatsiya-zasudjenih-ta-osib-uzyatih-pid-vartu-osoblivosti-organizatsii-ta-provedennya-v-umovah-voennogo-stanu>. (дата звернення 25.04.2023).

6. Звіт Української Гельсінської спілки з прав людини « Попередній огляд: місяця несвободи в Україні під час війни», Федорович І., Автухов К., Тарасова М., Прашко О., Темченко О. 2022. 43 с. (дата звернення 25.04.2023)

7. 2-й в'язничний дайджест воєнного періоду. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://www.facebook.com/minjust.official/posts/341131658052933>. (дата звернення 25.04.2023).

8. “Наче в пастці”. Як живуть українські тюрми під час війни - BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60911658>. (дата звернення 25.04.2023).

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Юров М.,
студент 3-го курсу, ТЯ-01
НН ІАТЕ (ТЕФ) КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Тихонюк О.В.,
ст. викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського

В останні роки все більше компаній використовують електронний документообіг для керування документами і процесами, що пов'язані з трудовими відносинами. Це дозволяє забезпечити швидкий і ефективний доступ до інформації, зменшити час на обробку документів та уникнути помилок, що можуть виникнути при ручній обробці.

Чинне законодавство України визначає *електронний документообіг (обіг електронних документів)*¹ як «сукупність процесів створення, оброблення,

¹ Тут і далі по тексту курсив наш (Ю.М., Т.О.)

відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів» [1, ч. 1 ст. 9]. Однією з головних переваг електронного документообігу є швидкість і ефективність обробки документів. Коли підприємство, установа чи організація використовує паперові документи, це означає, що потрібно витратити час на їхнє друкування, підписання та розсилку. Натомість, за допомогою впровадженого роботодавцем електронного документообігу документи можуть бути підписані та збережені в електронному вигляді, що зменшує час на обробку та розсилку документів. Крім того, електронний документообіг забезпечує високий рівень безпеки даних.

Зауважимо, що відповідно до ч. 3 ст. 29 КЗпП України працівники можуть ознайомлюватися з наказами, розпорядженнями, повідомленнями та іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків за допомогою визначених у трудовому договорі засобів електронного зв'язку з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису, а сам трудовий договір за згодою сторін може передбачати альтернативні способи ознайомлення працівника з документами; при цьому підтвердженням ознайомлення вважається факт обміну відповідними електронними документами між сторонами трудового договору. Ба, більше, відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про організацію трудових відносин у період воєнного стану» сторони трудового договору на час дії воєнного стану можуть домовитися про альтернативні способи створення, пересилання і зберігання наказів, розпоряджень роботодавця, повідомлень та інших документів з питань трудових відносин та про будь-який інший доступний спосіб електронної комунікації, який узгодили роботодавець і працівник. Тобто, за логікою законодавця, автор електронного документа або посередник відправляють чи передають його в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем або відправляють електронні носії, на яких записали цей документ (ч. 1

ст. 10 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Натомість, якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, датою і часом відправлення електронного документа вважатиметься дата і час, коли відправлення електронного документа не може скасувати особа, яка його відправила (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Таким чином, електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторові повідомлення в електронній формі від адресата, що він одержав даний електронний документ, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Для того, щоб ідентифікувати автора електронного документа, використовують *електронний підпис*, тобто «електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис» [4, п. 12 ч. 1 ст. 1]. Щоб створити електронний підпис в документах потрібно мати свій *особистий ключ*, а саме - «параметр алгоритму асиметричного криптографічного перетворення, який використовується як унікальні електронні дані для створення електронного підпису чи печатки, доступний тільки підписувачу чи створювачу електронної печатки, а також у цілях, визначених стандартами для кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів» [4, п. 29 ч. 1 ст. 1], який повинен зберігатися на носії інформації. Даний ключ можна створити використовуючи інтернет-банкінг або надіслати запит до акредитованого центру². Особистий ключ має свій термін дії, який визначає надавач послуг. За допомогою електронних підписів можна переконатися в тому, що документ підписаний особою правильно, і що він не був змінений після підписання. Це дозволяє забезпечити

² Зауважимо, що цю дію працівник може зробити самостійно або за розпорядженням роботодавця призначається відповідальна особа з штату співробітників, наділена такими повноваженнями

безпеку даних та уникнути можливих помилок, що можуть виникнути при ручній обробці документів.

Електронний документообіг забезпечує легкий доступ до документів з будь-якого місця з доступом до Інтернету. Це дозволяє забезпечити швидкий доступ до інформації. До того ж електронний документообіг може призвести до кращої взаємодії між підрозділами компанії або із зовнішніми партнерами, що по собі є зручніше для ефективного управління. В межах компанії електронний документообіг може призвести до оптимізації трудових відносин. Забезпечення електронним доступом до документів може сприяти більшій прозорості. Одним з найбільш важливих аспектів електронного документообігу є збереження документів в електронному вигляді. Це дозволяє зберігати документи в безпечному та доступному місці, що зменшує ризик втрати або пошкодження документів. Крім того, електронне зберігання документів дозволяє забезпечити легкий доступ до документів для подальшого використання або аналізу.

Незважаючи на переваги електронного документообігу, все ще можуть виникати питання щодо захисту конфіденційної інформації. Для того, щоб забезпечити безпеку даних, на роботодавців, представників бізнесу покладається обов'язок з використання надійних технічних засобів захисту даних та встановлювати правила внутрішньої безпеки даних, такі як обмеження доступу до даних та шифрування даних. А ще - дотримуватися правових вимог щодо збереження документів та захисту персональних даних. До прикладу: для використання електронних документів у трудових відносинах працівник та роботодавець повинні мати електронні підписи, які затверджують автентичність документу (це може бути трудовий договір, внутрішній розпорядок і т.д.) та його цілісність. Електронні документи повинні зберігатися на носіях інформації, для даних документів визначається певний строк, протягом якого вони дійсні, як і для паперових. При використанні електронного обігу документів у трудових відносинах роботодавець повинен дотримуватися правил конфіденційності інформації робітників. Він може використовувати

персональні дані у тому разі, якщо потрібно здійснювати певні трудові відносини.

Електронний документообіг є важливим інструментом для керування документами і процесами, що пов'язані з трудовими відносинами. Цей підхід дозволяє забезпечити швидку та ефективну обробку документів, зменшити час на розсилку та підписання документів, зберегти документи в безпечному та доступному місці та забезпечити високий рівень безпеки даних. Компанії повинні встановлювати правила внутрішньої безпеки даних та дотримуватися правових вимог.

Список використаних джерел

1. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 36. Ст. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1971. (Додаток до № 50). Ст. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top>

3. Про організацію трудових відносин у період воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 (із змінами від 01.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-IX#Text>

4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 45. Ст. 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ: СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Герасименко О. І.,
здобувачка 3-го курсу ІПО КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського
д. ю. н., професор

Правові засоби протидії злочинності у сфері захисту прав людини є актуальною проблемою у сучасному світі, особливо в умовах швидкого розвитку технологій, а отже тому метою цих тез є аналіз сучасного стану і перспектив розвитку правових засобів протидії злочинності у сфері захисту прав людини в різних країнах світу. При цьому, об'єктом такого аналізу є правовий механізм протидії злочинності у сфері захисту прав людини, а предметом – види та особливості застосування правових засобів протидії злочинності у сфері захисту прав людини в умовах розвитку технологій.

Сучасні технології мають важливе значення для суспільства, яке увійшло в епоху цифрових технологій. Використання техніки та технологій пронизує майже всі складові життєдіяльності людини – від роботи та освіти до побутових покупок і розваг. Однак, зважаючи на те, що злочинність у цифровій сфері постійно розширюється, одразу постає питання захисту прав людини в умовах розвитку технологій.

Разом з цим, розвиток суспільних відносин у сфері правових засобів захисту прав людини обумовлює необхідність посилення міжнародного співробітництва, гармонізації національного законодавства різних країн та використання новітніх технологій, які не тільки полегшують правоохоронну діяльність, а й відкривають нові можливості у боротьбі зі злочинністю.

В еру цифровізації суспільства зростає кількість електронних контактів, які можуть використовуватися злочинцями для шахрайства, крадіжки грошових коштів та особистих даних, дискримінації та інших порушень прав людини.

Захист прав людини від кіберзлочинності є життєво важливим обов'язком з огляду на значну кількість персональних даних, що обробляються їх володільцями за допомогою управляючих елементів веб-ресурсів у мережі Інтернет.

У реаліях сьогодення міжнародне співробітництво є вкрай важливим інструментом для збереження прав людини в контексті технологічного прогресу. Міжнародні угоди та співпраця між правоохоронними органами різних країн стають вкрай необхідними для мінімізації транснаціональних і внутрішньодержавних протиправних діянь, оскільки злочинність у цифровому світі не має кордонів.

Так, наприклад, статті про захист приватного та сімейного життя, включені до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод стосуються інформаційної безпеки та захисту персональних даних [1, с. 21]. Міжнародна співпраця стане ефективним інструментом у створенні та застосуванні законодавчих норм, які гарантуватимуть безпеку та захист прав людини і боротьбу з кіберзлочинністю.

Кіберзлочинність може загрожувати правам людини, зокрема у сфері доступу до інформації, свободи слова та захисту персональних даних. Положення про захист персональних даних є одним із ключових напрямів захисту прав людини від цього небезпечного виду злочинності. Національну конструкцію права особи на захист своєї персональної інформації в цифровій сфері складають Конституція України, закони України «Про захист персональних даних», «Про інформацію», рішення Конституційного Суду України, кодифіковані акти тощо, які також визначають правила збору, використання та передачі персональних даних і визначають відповідальність за порушення цих правил.

У сферу правових методів захисту прав людини потрапили технології, які не тільки полегшують повсякденну роботу правоохоронців, а й відкривають нові можливості у боротьбі зі злочинністю. Серед дозволених методів – відеоспостереження, що дозволяє використовувати відеокамери, розміщені на вулицях, у громадських місцях та на об'єктах інфраструктури, щоб гарантувати громадську безпеку та знизити рівень злочинності. Ця техніка використовується правоохоронними органами для збору та аналізу даних, які можуть бути

використані в судових розглядах. Відеоспостереження дає можливість захистити права людей на життя, здоров'я та власність.

Система розпізнавання обличчя людини є ще однією технологією, яка виявилася важливою для правових методів боротьби зі злочинністю у сфері захисту її прав. Ця техніка використовується для фільтрації та виявлення підозрілих людей у місцях масової культури чи на транспортних вузлах, а також для спостереження за злочинцями, які фігурують на відеозаписах. Це підвищує ефективність розкриття та запобігання злочинам, забезпечує громадську безпеку та знижує рівень злочинності.

Проте, нові види злочинів із використанням електронних пристроїв та Інтернет-ресурсів все-таки виникають у контексті технологічного прогресу [2, с. 36]. Однак, розвиток технологій також надає можливість використовувати їх для захисту прав людини в контексті цього прогресу. Такі технології, як блокчейн для безпеки даних, розпізнавання обличчя, криптографія, шифрування або онлайн-форуми для повідомлення про порушення прав людини, можуть виступати ефективними і результативними інструментами захисту прав людини.

Так, наприклад, технологія *blockchain* є одним із потенційних шляхів розвитку технологій для захисту прав людини, оскільки за її допомогою можуть зберігатися дані про права людини та яка одночасно може слугувати механізмом для запобігання їх порушень. Блокчейн дозволяє створити надійну та безпечну базу даних, яку неможливо змінити без необхідного дозволу, що може бути корисним у моніторингу та припиненні порушень прав людини.

Правове регулювання застосування штучного інтелекту є ще одним потенційним та ефективним засобом технологічного зростання для захисту прав людини. Порушення прав людини можна автоматично виявляти та зупиняти за допомогою штучного інтелекту. Наприклад, аналіз текстових повідомлень за допомогою алгоритмів машинного навчання може виявити та зупинити порушення прав людини, включаючи расизм, дискримінацію та ксенофобію. Важливим правовим засобом у цьому відношенні слід розглядати проект

регламента Європейського Союзу «Про європейський підхід до штучного інтелекту» (2021).

Технологія також може бути використана, щоб гарантувати кожному доступ до інформації та справедливе ставлення. Люди різних націй і культур можуть мати справедливий доступ до інформації, наприклад, винайшовши технологію, яка перекладає письмена кількома мовами. Технології також можуть бути розроблені та регламентовані правовими нормами для зміни того, як програми та служби взаємодіють із користувачами з різними фізичними та розумовими вадами, забезпечуючи однакове ставлення до всіх.

Віртуальна реальність і доповнена реальність є потенційними додатковими інструментами для захисту прав людини. За допомогою цієї технології можна запобігти порушенням прав людини та привернути увагу громадськості. Вони також можуть бути використані для проведення глибоких досліджень і збирання доказів порушень прав людини. Слід також мати на увазі, що технології також можуть використовуватися для порушення прав людини, як у випадку широкомасштабного стеження за особами та їхніми особистими даними. Тому надзвичайно важливо створювати технології, які підтримують цінності відкритості та згоди користувача, одночасно забезпечуючи належний захист конфіденційності.

Технології захисту прав людини мають значні перспективи для покращення стану прав людини в кіберпросторі. Проте вкрай важливо переконатися, що створення технологій для захисту прав людини відповідає засадам прав людини та сприяє рівності та справедливості в цифровій сфері. Вкрай важливо, щоб програмісти, постачальники послуг і розробники технологій дотримувалися моральних принципів і оцінювали вплив своєї роботи на права людини [3, с. 91].

У свою чергу зниженню ймовірності злочинної діяльності в кіберпросторі слугуватиме підхід Європейського Союзу до забезпечення захисту персональних даних, який базується на розвитку «цифрових знань» і «цифрової грамотності», які мають підвищити рівень безпеки обороту персональних даних

в цифровому середовищі. Також «цифрові знання» покликані поглибити розуміння користувачами інтернет-ресурсів непублічних персональних даних і можливих наслідків їх просочування у відкритий доступ

Враховуючи зазначене, захист прав людини в умовах цифрового суспільства є надзвичайно важливим. Основні стратегії захисту прав людини від кіберзлочинності включають законодавство про захист персональних даних, правоохоронну діяльність кіберполіції, гарантування безпеки в електронному просторі, освіту та інформування громадськості, а також співпрацю між суб'єктами цієї діяльності. Важливо розуміти, що для збереження прав людини в кіберпросторі необхідна співпраця між державами та міжнародними організаціями [4, с. 136]. Хоча технології мають значний позитивний вплив на сучасне життя, вони також можуть сприяти порушенням прав людини. Тому вкрай важливо заздалегідь розробляти технології та їх правові регулятори, які захищатимуть права людини.

Захист прав людини від онлайн-небезпек є обов'язком, який стає дедалі важливішим у суспільстві, де технології стали необхідною складовою повсякденного життя. Права людини в кіберпросторі слід захищати за допомогою комплексної стратегії, яка поєднує правові та технологічні гарантії, кібербезпеку, навчання та інформованість громадськості. Технології можна використовувати для захисту прав людини, але вкрай важливо переконатися, що постачальники програм і послуг, а також розробники технологій дотримуються моральних принципів і розглядають як їхня робота вплине на права людей [5, с. 101].

Одним із головних обов'язків кожного суспільства є захист прав людини від проявів технічної злочинності. Для підтримки рівності та справедливості в цифровій сфері необхідно забезпечити розвиток технологій для захисту прав людини відповідно до принципів дотримання її прав. Це єдиний спосіб гарантувати захист прав людини в кіберпросторі та підтримувати безпеку та свободу в епоху цифрового суспільства.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950). Страсбург : Рада Європи.
2. Шевчук, С. (2022). Протидія злочинності в умовах розвитку інформаційних технологій: правові аспекти. Київ : Видавництво Право.
3. Олійник, М. (2019). Захист персональних даних у кіберпросторі: правові засоби та їх ефективність. Харків : Промінь.
4. Білецька, В., & Голуб, А. (2020). Кіберзлочинність та захист прав людини: проблеми та перспективи. Одеса : Фенікс.
5. Гаврилов, І. (2018). Правове регулювання відносин у сфері кібербезпеки: міжнародний та національний аспекти. Дніпро : Видавництво Право.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грачова О. Ю.,
студентка 3 курсу КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Подоляк С.А.,
доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського
к.ю.н., доцент

У зв'язку із введенням воєнного стану на території України, що спричинений повномасштабним вторгненням російської федерації, зміни зазнали всі сфери господарської діяльності. Не виключенням став й економічний сектор, що є основоположним для підтримки стабільності нашої країни, а отже потребує вироблення найбільш точних заходів для стимулювання свого потенціалу і пристосування до воєнних реалій. Зокрема, в аспектах постійної модернізації і діджиталізації, вагомим значенням набуло питання електронної комерції, оскільки у зв'язку із бойовими діями, окупацією певних регіонів України, на порядку денному опинилось питання щодо провадження

економіки онлайн. Зокрема, за статистикою Forbes електронна комерція підвищила своє функціонування за рік повномасштабного вторгнення майже на 12%, що свідчить про розвиток цифрової економіки навіть в умовах воєнного стану[1]. Таким чином, на порядку денному є важливим питанням вироблення особливостей такого правового регулювання в умовах повномасштабного вторгнення.

Мета даної роботи полягає у визначенні особливостей правового регулювання електронної комерції в умовах воєнного стану.

По-перше, необхідно зазначити, що аспекти регулювання електронної комерції містять своє відображення у відповідному нормативному акті— Законі України «Про електронну комерцію»[2]. Відтак, ч.2 ст. 3 вищезгаданого закону зазначається, що під поняттям «електронна комерція» розуміються відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру[2].

Таким чином, на законодавчому рівні надано детальне пояснення терміну «електронна комерція», що сприяє уникненню правових невизначеностей і колізій під час вирішення практичних ситуацій.

Зокрема, варто зазначити, що даним нормативним актом здійснюється розмежування електронної комерції на види її господарської діяльності, і однією з провідних є саме електронна торгівля.

Відтак, згідно із ч.3 ст.3 Закону України «Про електронну комерцію», електронна торгівля - господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-комунікаційних систем[2].

Відповідно, з огляду на приписи юридичного акту, можна зазначити, що відповідно електронна комерція й електронна торгівля опосередковані як ІТ-

business, оскільки включають в себе реалізацію господарської діяльності на підставі залучення інформаційних технологій.

Таким чином, враховуючи такі положення, зауважимо, що відповідно аспекти правової діяльності електронної комерції базуються на правилах, що опосередковані для IT-business.

Відповідно, зміни, що були прийняті для IT-business є характерними і для електронної комерції.

Наприклад, вагомим аспектом для розвитку IT-business набуло питання щодо оподаткування такого виду господарської діяльності.

З 1 січня 2023 року набуло нововведення щодо аспектів скасування пільги по ПДВ для IT діяльності.

Відтак, норми п. 26¹ підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України зазначають, що операції з постачання програмної продукції були звільненні від оподаткування ПДВ з 01.01.2013р. до 01.01.2023 р[3]. Таким чином, враховуючи правові приписи Податкового кодексу України, необхідно зазначити, що відповідно з 1 січня 2023 року, електронні підприємства зобов'язані сплачувати податки.

Зокрема, такі аспекти поширюється на відповідну електронну діяльність: результат комп'ютерного програмування (операційна система, комп'ютерна програма, інтернет-сайт, онлайн-сервіс та доступ до них), примірники (копії, екземпляри) комп'ютерних програм (у формі кодів, посилань для завантаження чи активації комп'ютерної програми), зміни, оновлення, додатки, доповнення комп'ютерних програм, права на отримання таких оновлень, криптографічні засоби захисту інформації[3].

Таким чином, дані зміни стосуються й електронної комерції, оскільки реалізація такої діяльності відбувається саме на підставі використання інтернет-сайтів.

В свою чергу, з метою надання можливості підтримки потенціалу функціонування бізнесу, в тому числі щодо оподаткування було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких

інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів» [4]. Даний нормативний акт набрав чинності з 1 квітня 2023 року та передбачає врегулювання статусу електронного резидентства таким шляхом, що іноземець, який досяг 18 років, не є податковим резидентом України та зареєстрований у системі «Е-резидент»; є платником третьої групи спрощеної системи оподаткування без ПДВ: сплачує податок 5 % від доходів у рамках ліміту (1167 МЗП), якщо перевищує ліміт 15 %; не дозволені доходи з джерелом походження з України, крім пасивних; податковим агентом «Е-резидента» є банк, у якому відкритий поточний рахунок платника єдиного податку третьої групи «Е-резидента»[4].

Таким чином, суб'єкт господарської діяльності— електронної комерції може отримати статус електронного резидента та сплачувати зменшену кількість податків загалом.

Відповідно, законодавством вироблено механізми щодо функціонування електронного бізнесу шляхом отримання спрощеної системи оподаткування.

Зокрема, ще одного вагомого аспекту у здійсненні господарської діяльності - електронної комерції набуло підписання Угоди про цифрову торгівлю між Україною та Великою Британією[5].

Відтак, дана угода реалізується як спеціальний фундамент для актуального розвитку цифрової економіки, в елементи якої входять усі аспекти електронної комерції, що полягають у торгівлі цифровими продуктами і послугами між Україною та Великою Британією.

Варто зазначити, що дана угода передбачає: незастосування мит (але свободу оподаткування) у цифровій торгівлі; підтримання загальної законодавчої рамки для електронних транзакцій, укладення контрактів електронним способом, електронної ідентифікації, безпаперової торгівлі, захисту персональної інформації тощо. Зокрема, приписи угоди зазначають про взаємозв'язок України із Великою Британією з Великою Британією щодо цифрової інклюзивності, нових цифрових технологій, кібербезпеки, інновації щодо даних, цифрової ідентичності, цифрових аспектів логістики, обігу

рахунків та стандартів і процедур оцінки відповідності, конкуренції у цифровій сфері та всіх інших аспектів у електронній комерції[5].

Таким чином, можна зробити висновок, що дана угода покращуватиме та стимулюватиме розвиток електронної комерції в Україні, навіть в умовах воєнного стану.

Отже, враховуючи все вищенаведене, необхідно зазначити, що наразі динаміка розвитку електронної комерції в умовах військових дій є позитивною, з огляду на статистичні дані і вищезгадані нормативні акти. Оскільки, в умовах військових дій, застосування цифрової торгівлі є необхідним з метою забезпечення бізнес потенціалу такої господарської діяльності у будь-якому регіоні нашої держави у зв'язку із підтримкою економіки України в скрутний час загалом.

Список використаних джерел

1. CEO одного з найбільших маркетплейсів України розповів, наскільки зросла інтернет-торгівля під час війни: *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/news/seo-odnogo-z-naybilshikh-marketpleysiv-ukraini-rozpoviv-naskilki-zrosla-internet-torgivlya-pid-chas-viyni-11012023-11000> (дата звернення:15.04.2023).

2. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року №675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення:15.04.2023).

3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2012 року №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення:15.04.2023).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів: Закон України від 6 жовтня 2022 року №2654-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-20#Text> (дата звернення:15.04.2023).

5. Україна та Великобританія угоду про цифрову торгівлю. *Міністерство економіки України*. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4df24375-8727-4f30-a152-894da2f3ed5a&title=UkrainaTaVelikaBritaniia> (дата звернення: 15.04.2023).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГІГ-ЕКОНОМІЦІ: КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАВНИКА

Дубняк М.В.,
старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського
с.н.с., наукової лабораторії теорії цифрової
трансформації і права ДНУ ПБП НАПрН України.
К. Ю. Н.

Широке використання ІКТ-рішень дозволяє підвищити швидкість обробки інформації, а отже сприяє більш ефективній діяльності у будь-якій сфері. Використання ІКТ-рішень в економіці забезпечує цифрову трансформацію економічної сфери. Разом з тим, питання які виникають в цифровій економіці вимагають комплексного правового регулювання та відповідного розуміння правниками особливостей здійснення суспільних відносин з використанням ІКТ-рішень.

Варто зауважити, що в процесі цифрової трансформації економічної сфери з'являється ряд дефініцій, які вимагають свого пояснення та відмежування. Це поняття ГІГ-економіки, цифрової економіки, економіки цифрових платформ, цифровізація, цифровий бізнес, електронний бізнес, економіка результату, цифровий капіталізм, цифрова екосистема, економіка даних та багато інших.

Така різноманітність дефініцій пояснюється тим, що питання соціальної трансформації та зміни економічних моделей через використання ІКТ-рішень були предметом досліджень різних науковців (соціологів, економістів, юристів, фахівців державного управління). У роботі [1] наведено системний аналіз та взаємозв'язок цифровізації, цифрової трансформації, цифровізації бізнесу, цифрової економіки.

Згідно із результатом звіту [2] цифрова економіка це сукупність трьох систем: електронного бізнесу, інфраструктури електронного бізнесу, та електронної комерції.

Для правових досліджень під цифровою економікою важливо розуміти, що це саме система суспільних відносин, які формуються у зв'язку із потребою споживача в задоволенні його інтересів, де формування попиту і пропозиції, надання послуг, доставка товарів здійснюється учасниками господарських відносин з використанням цифрових платформ. Цифрова платформа, в свою чергу, це веб-сайт, який забезпечує інформаційну взаємодію між споживачем та бізнесом, і охоплює усі етапи надання послуги чи отримання товару з використанням мережі Інтернет [1, с. 81].

Термін “цифровізація” у вузькому розумінні використовують для опису змін аналогових процесів на цифрові. У широкому розумінні “цифровізація” це зміна суспільної парадигми у зв'язку із появою нових типів інформаційних зв'язків, які забезпечують реалізацію інтересів індивіда. Отже, цифровізація бізнесу – це кардинальна зміна парадигми усіх бізнес-процесів, зокрема, схем виробництва, постачання і продажу товарів, інтерактивної взаємодії та маркетингових стратегій та інших процесів, шляхом їх реалізації за допомогою цифрових технологій. Цифрова трансформація бізнесу – це зміна всіх бізнес-процесів: від місії компанії до процесу постачання послуг, яка повністю здійснюється на базі цифрових технологій.

Для формування цифрової економіки необхідно пройти етап цифрової трансформації, а цифровізація у цьому процесі є лише інструментом для її реалізації.

Отже, етапи розвитку цифрової економіки: проста цифровізація бізнесу, цифрова трансформація бізнесу (окремих економічних агентів), цифрова економіка (всі економічні агенти пройшли цифрову трансформацію), економіка результату (оптимізація функціонування економіки на основі цифрової взаємодії всіх економічних агентів) [1, с.82-83].

Поняття ГГ-економіки (gig-economy) тісно пов'язано з поняттям “економіки цифрових платформ”, де з однієї сторони ринку працівники, а з іншої сторони — клієнти. Особливістю гіг-економіки є формування середовища довіри, в якому здійснюються прямі транзакції між працівниками та клієнтами та існування рейтингу репутації, за допомогою яких учасники можуть оцінювати один одного – це один із способів зменшення інформаційної асиметрії, яка може завадити таким прямим транзакціям. Інші механізми побудови довіри, які використовує гіг-економіка, це встановлення основних вимог до працівників для входу на платформу, посередництво в платежах, централізована підтримка клієнтів і забезпечення страхування клієнтам [3, р.6].

Досліджуючи окремі питання правового регулювання цифрової економіки, може здаватись, що цифрова платформа має свій окремий організаційно-правовий статус. Однак, варто підкреслити, що це лише технологічне рішення, наприклад у формі веб-сайту чи мобільного додатку, де суб'єкти-власники встановлюють правила обміну інформацією.

Для формування такого бачення, щодо ідентифікації проблем здійснення суспільних відносин, які реалізуються у цифровій економіці, правники мають опанувати інформаційно-технологічні компетентності. Інформаційна компетентність - це набір навичок із пошуку, обробки, передавання, збереження інформації, технологічна компетентність - це навички щодо роботи з конкретними програмними засобами, їх аналогами для взаємозамінності, та розуміння функціонування технологій, які щороку стають більш складними.

Цінність формування класифікації “інформаційно-технологічних компетентностей” полягає у тому, що вона побудована на циклі інформаційного процесу, а група технологічних компетентностей дозволить підвищувати рівень грамотності незалежно від появи нових Інтернет-технологій, чи джерел отримання інформації (медіа, соціальні мережі, цифрові додатки тощо)[4,с.147].

Тому правники мають підвищувати рівень інформаційно-технологічних компетентностей, що може забезпечити як безбар'єрне

використання ІКТ-рішень у практичній діяльності, так і суттєву експертизу у вирішенні правових питань між учасниками гіг-економіки.

Список використаних джерел

1. Дубняк М.В., Грачова О.Ю. (2023). Правове регулювання цифрової економіки. *Інформація і право*. №1 (44), С.79-87
2. Digital Economy Report (2019) UNCTAD. URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2019>
3. Schwellnus C., Geva A., Pak M., & Veiel, R. (2019). Gig economy platforms: Boon or Bane? *OECD Economics Department Working Papers*.33 P.
4. Дубняк М.В.. (2022). Цифрова трансформація освіти та цифрових компетентностей: правові аспекти. *Інформація і право*. №3 (42), С. 141-155.

ПЕРЕВАГИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ДЛЯ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Завада Р.С.,
аспірант Львівського університету бізнесу та права

Запровадження практики електронного урядування революціонізувало адміністративний механізм функціонування органів публічної влади у всьому світі, підвищивши ефективність, прозорість і підзвітність. Фахівці у сфері адміністративного права часто вказують про значну невичерпність потенціалу системи електронного урядування, прагнуть визначити нові дослідницькі напрямки та графік еволюції для прогнозування та впровадження технологій у правореалізаційний процес.

Відповідно до положень Організації Об'єднаних Націй, головною метою електронного уряду є надання урядової інформації та послуг громадянам за допомогою Інтернету та всесвітньої павутини. Термін «електронне урядування» має ширше значення щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій для покращення процесу управління та підтримки електронної демократії, електронного уряду та електронного бізнесу.

Електронне урядування на початковій стадії обмежувалося оцифруванням і зберіганням величезних обсягів ручних документів, але швидкий розвиток інформаційних технологій розпочав еру оцифрування та комунікації, що також революціонізувало адміністрування електронного урядування, щоб вийти на рівень багатоканального надання електронних послуг для повсякденного життя.

Майже всі країни мають принаймні певну форму онлайн-сервісу для своїх громадян. Україна зайняла 69 місце в рейтингу ООН щодо готовності до діяльності електронного уряду серед 193 країн світу.

Дослідження та розробки у сферах, пов'язаних із розробкою, трансформацією та моделями впровадження електронного урядування; моделі бенчмаркінгу та оцінки; моделі інновацій, дифузії та прийняття; реінжиніринг каркасів; ефективність; оцінка тощо внесли значний внесок у загальне покращення якості електронного урядування. *E*-моделі управління впроваджуються в електронних послугах (з'єднання громадян із їхнім урядом), електронному адмініструванні (вдосконалення процесів управління) та електронному суспільстві (побудова взаємодії з громадянським суспільством і всередині нього) [1].

Згідно з останніми тенденціями, очікується, що електронне урядування розширить можливості громадян брати участь у процесі прийняття урядом стратегічних рішень і надасть доступ до даних, пов'язаних із прийняттям рішень [2].

На рівні удосконалення роботи органів державної влади та координації та координації її завдань електронне урядування також надає широкий спектр можливостей шляхом інтеграції нормативних, правових та інших функціональних показників. Така інтеграція може відбуватися між департаментами всередині уряду, різними урядами на одному або різних рівнях. Інформаційно-комунікаційні технології при належному розгортанні можуть забезпечити віртуальну інтеграцію інформації та послуг, які раніше знаходилися в кількох органах публічної влади, тому для її збору потрібен був додатковий час і витрати.

Продовжуючи вказану перевагу звернемо до того, що в контексті децентралізації органів публічної влади, електронне урядування дозволяє оптимізувати публічно-владі повноваження на державному рівні і на рівні органів місцевого самоврядування. Це ще одна додаткова опція для ефективного функціонування органів державного управління.

Представники американської та тайванської школи права визначають, що транскордонна інтеграція та співпраця між урядами, що забезпечуються технологіями, обіцяють забезпечити кращу громадську інформацію та послуги [3]. Потреба в транскордонному співробітництві та інтеграції частково обумовлена адміністративною реформою, яка дає більш цілісне уявлення про уряд з метою досягнення більш ефективних і результативних державних послуг. Заклик до цілісного урядування визнає проблему фрагментації, яка виникає, коли громадянам і підприємствам потрібно вести переговори з багатьма установами, щоб отримати державні послуги, особливо для представників органів державної влади, які працюють разом, щоб надавати єдині інтегровані послуги. Рівень ефективності державної служби зазвичай підвищується разом із рівнем співпраці та інтеграції, який відповідає потребі працювати в різних юрисдикціях.

Список використаних джерел

1. Bindu N., Prem Sankar C., Satheesh Kumar K. From conventional governance to e-democracy: Tracing the evolution of e-governance research trends using network analysis tools. *Government Information Quarterly*. 2019. [Vol. 36, Is. 3](#), P. 385-399
2. Tam T. A tool for liberty or oppression? A cross-national study of the Internet's influence on democracy. *Telematics and Informatics*. 2017. [Vol. 34, Is. 5](#), P.538-549
3. Chen Y.-C., Hu L.-T., Tseng K., Juang W.-J., Chang C.-K. Cross-boundary e-government systems: Determinants of performance. *Government Information Quarterly*. 2019. [Vol. 36, Is. 3](#) P.449-459.

ПРАВО СПОЖИВАЧІВ НА ІНФОРМАЦІЮ ЩОДО ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ільченко І.П.,

студент 2 курсу денної форми навчання
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Кронда О.Ю.,

доцент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Право споживачів на інформацію щодо харчових продуктів є важливим аспектом захисту прав споживачів. Забезпечення цього права дозволяє споживачам зробити обізнаний вибір при покупці продуктів і зберегти своє здоров'я. Зокрема, споживачі мають право на інформацію про склад продукту, дату виготовлення, термін придатності до споживання, відомості про виробника та постачальника, а також про харчову цінність та можливі алергени.

У багатьох країнах, включаючи Україну, право споживачів на інформацію щодо харчових продуктів закріплено у законодавстві. Зокрема, в Україні це право забезпечується Законом України "Про захист прав споживачів". Згідно з цим законом, виробники та постачальники мають забезпечити доступність та зрозумілість інформації про харчові продукти для споживачів, а також забезпечити безпеку та якість продуктів.

Актуальність даного питання полягає в тому, що сучасний споживач дуже уважний до якості та безпеки харчових продуктів. Інформаційна прозорість стає все важливішою в умовах зростаючої кількості шкідливих домішок у харчових продуктах, що можуть негативно впливати на здоров'я людини. Також важливо зазначити, що доступність та зрозумілість інформації про харчові продукти є важливим фактором в уникненні шахрайства та обману споживачів.

Аналіз досліджень і публікацій із зазначеної проблематики свідчить, що науковий внесок у розроблення правових питань якості харчових продуктів зробили такі науковці, як С. Бугера, В. Єрмоленко, М. Гребенюк, Т. Коваленко, С. Марченко та інші. Проте проблеми правового регулювання та забезпечення якості харчових продуктів не втрачають своєї актуальності та перспектив правового удосконалення й в сучасних умовах господарювання [1, с. 224].

Інформація про харчовий продукт є важливою складовою правового забезпечення якості продуктів харчування. Згідно з Законом України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів», інформація про харчовий продукт передбачається надавати кінцевому споживачеві шляхом маркування, інших супровідних документів та матеріалів, або в іншій доступній наочній формі. Маркування - це слова, описи, знаки для товарів і послуг (торговельні марки), графічні зображення або символи, що стосуються харчових продуктів, і які розміщуються на будь-якій упаковці, етикетці (стікері), кольєретці, а за відсутності упаковки - у документі або повідомленні, що супроводжують харчовий продукт або посилаються на нього. Маркування допомагає споживачам отримувати необхідну інформацію про харчові продукти, що дозволяє їм зробити свідомий вибір продуктів і зберегти своє здоров'я.

Маркування харчових продуктів є важливим джерелом інформації для споживачів про якість продукту. Згідно з чинним законодавством, інформація про харчові продукти поділяється на обов'язкову та добровільну. Обов'язкова інформація повинна містити назву продукту, перелік інгредієнтів, кількість інгредієнтів або категорій, кількість продукту, мінімальний термін придатності або дату "вжити до", умови зберігання та використання та іншу обов'язкову інформацію. Маркування харчових продуктів має бути правильним та точним, щоб споживачі могли зробити свідомий вибір при купівлі продукту.

Основні вимоги до інформації про харчові продукти, що надається в добровільному порядку, визначені у ст. 28 Закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» та зводяться до наступного:

1) інформація не повинна вводити споживачів в оману; 2) інформація не повинна бути незрозумілою чи заплутаною для споживача; 3) за потреби інформація має базуватися на відповідних наукових даних [1, с. 226].

Також варто звернути увагу, що для окремих видів харчових продуктів на законодавчому рівні встановлюються особливі вимоги щодо маркування. Так, зокрема, обов'язковим елементом маркування органічної продукції є кодовий номер, що розміщується під державним логотипом для органічної продукції та містить: 1) акронім, що ідентифікує державу походження; 2) напис «organic»; 3) реєстраційний код органу сертифікації, що здійснив сертифікацію органічного виробництва (ч. 4 ст. 34 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [2].

Згідно зі статтею 34 Закону України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції", маркування державним логотипом для органічної продукції сільськогосподарської продукції, яка не була отримана в результаті органічного виробництва, або є продукцією перехідного періоду, заборонено. Крім того, заборонено використання будь-яких позначень та написів, таких як «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та/або будь-яких однокореневих та/або похідних слів від цих слів з префіксом «біо-», «еко-» тощо будь-якими мовами, для маркування продукції, яка не відповідає вимогам органічного виробництва.

При маркуванні молочних продуктів та/або їх інгредієнтів можна використовувати термін "натуральний", якщо вони відповідають певним критеріям, зокрема, не містять інгредієнтів штучного походження, барвників, ароматизаторів, консервантів, стабілізаторів, харчових добавок та підсолоджувачів. Крім того, такі продукти не повинні бути вироблені з використанням методів генної інженерії. Законодавство України передбачає, що відсутність необхідної та достовірної інформації про продукти харчування та їх якісний склад є порушенням закону.

Таким чином, згідно з чинним законодавством України, виробники та продавці харчових продуктів зобов'язані забезпечувати належний рівень інформації для споживачів щодо якості та безпечності продуктів харчування. Ця інформація має бути доступною, достовірною та необхідною для забезпечення прав споживачів на здорове та безпечне харчування.

Якщо виробники та продавці не забезпечують достовірну та необхідну інформацію про продукти харчування, то це може вважатись порушенням чинного законодавства. Наприклад, якщо виробник помітку "натуральний" використовує на продуктах, які містять штучні добавки або інгредієнти, виготовлені зі штучної сировини, то це може вважатись порушенням чинного законодавства, оскільки споживачам не надається достовірна інформація про склад продукту.

Отже, відсутність доступної, достовірної та необхідної інформації про продукти харчування та їх відповідність якісному складу може бути визнано порушенням чинного законодавства України.

Вищесказане також підтверджує судова практика, зокрема в Постанові Верховного Суду у справі № 560/2260/21 (адміністративне провадження № К/9901/40154/21) КАС ВС висловив позицію щодо маркування харчових продуктів. Суд зауважив, що введення в оману споживачів поданням на маркуванні неоднозначної інформації про належність товару до рослинно-вершкового може також спричинити негативні наслідки для життя та здоров'я окремої категорії споживачів [3].

Як зазначив ВС у цій справі, згідно зі статтею 6 Закону України "Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів", на фасованій продукції обов'язково повинна бути надрукована повна та достовірна інформація про продукт, включаючи офіційну назву або звичайну чи описову назву продукту, кількість продукту в одиницях вимірювання та для напоїв із вмістом спирту етилового понад 1,2 % об'ємних одиниць - фактичний вміст спирту в напої. Ця інформація повинна бути надрукована на видному місці та нанесена таким чином, щоб її не можна було видалити. Недотримання цих вимог є порушенням

законодавства України, яке ставить за мету захист прав споживачів, забезпечення високого рівня захисту здоров'я громадян та задоволення їхніх соціальних та економічних інтересів.

Суд вирішив, що інспектування було проведено на підставі звернення фізичної особи про порушення її прав і законних інтересів згідно з вимогами законодавства. Крім того, встановлено, що оператор ринку не надав інформації про затверджений дизайн упаковки продукту, що свідчить про те, що назва продукту не є офіційною. Суд визнав, що введення в оману споживачів поданням на маркуванні неоднозначної інформації про належність товару до рослинно-вершкового може мати негативні наслідки для життя та здоров'я споживачів, тому рішення про відкликання з обігу продукту та виправлення маркування є законним. Крім того, суд зауважив, що введення в оману споживачів поданням на маркуванні неоднозначної інформації про належність товару до рослинно-вершкового може також спричинити негативні наслідки для життя та здоров'я окремої категорії споживачів з особливої групи ризику або внаслідок тривалого споживання.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що право споживачів на інформацію щодо харчових продуктів є важливим, оскільки воно дозволяє споживачам зробити свідомий вибір при купівлі продуктів і зберегти своє здоров'я та благополуччя.

Законодавчо це право забезпечується законами про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, а також про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів.

Судова практика підтверджує важливість цього права та його правове забезпечення, оскільки суди регулярно вирішують спори між споживачами та продавцями щодо маркування продуктів та інформації на упаковках.

Отже, право споживачів на інформацію щодо харчових продуктів є важливим та забезпечується законодавством та судовою практикою.

Список використаних джерел

1. Оверковська Т.К., Правове забезпечення якості харчових продуктів. Юридичний науковий електронний журнал № 1/2023.
2. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10 липня 2018 р. № 2496-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 36. Ст. 275
3. Постанова Верховного Суду у справі № 560/2260/21 (адміністративне провадження № К/9901/40154/21)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ РОМСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРУПИ: БЕЗПЕКОВІ ВЕКТОРИ

Ковний Ю.Є.,
к.е.н., адвокат

Право на вибір місця проживання є конституційним правом людини і громадянина в будь якій демократичній державі. Переселення, або виселення ромів характерне для правової практики багатьох держав. Зокрема, така практика непоодинокі в країнах ЄС, зокрема науковці вказують, про виселення та репатріації ромських мігрантів 2010 року з Франції [1], практику стримування міграції ромів на захід були задокументовані по всій Європі [2]. Особливої проблеми набула ситуація у зв'язку з Brexit. Поєднання проблем витворення з Британії, із доступом до соціальної допомоги та втручання держави, припускають, що громадяни роми ЄС відчують непропорційні негативні наслідки посилення соціального забезпечення, додаючи до хваленого «ворожого середовища» для мігрантів із ЄС після голосування за Brexit [3].

Міграція ромів зі східних країн була однією з головних тем публічних дебатів в Італії в останнє десятиліття. Роми були зображені як найбільша загроза безпеці громадян, особливо у найбільших містах, і стали об'єктом спеціальних заходів безпеки, які часто посягають на демократичні цінності і «відроджують старі стереотипи» [4].

Антиміграційна риторика традиційно спрямована на негромадян ЄС, змінився після останніх розширень ЄС у бік відмови від європейського громадяни, яким європейські договори гарантують вільне пересування по континенту. Зокрема, міграція найбільшої європейської етнічної меншини – ромів супроводжується насиченим дискурсом, часто відверто расистською риторикою. Тоді як роми є одними з багатьох мільйонів європейці, які в пошуках роботи та кращого життя переїжджають до іншої країни, національні та місцеві особи, які приймають рішення, не сприймають свою міграцію як природну виникнення в об'єднаній Європі, а скоріше як проблема чи загроза суверенітету стабільності [5, с.156].

ЕСПЛ також розглядав справи пов'язані з виселенням ромів. Показовою на початку XXI ст. була справа родини Джеймса Коннорза. Коннорзи – роми, що дотримувалися кочового способу життя. Вони мешкали у районі Лідса приблизно двадцять років. Їхній дозвіл на зайняття території закінчилася у результаті заяви про «незручності», які вони ніби завдали іншим людям на кемпінгу. 31 січня 2000 р. сім'ї було вручено попередження, в якому вимагалось звільнити ділянки на підставі того, що вони порушили правила проживання. 20 березня 2000 р. місцева рада відкрила провадження у справі з вимогою негайно звільнити ділянки. Дж.Коннорзу навіть не дали можливості оскаржити це рішення у суді. До того ж, процес виселення проходив у складних умовах для родини, оскільки глава сім'ї та його дружина мали проблеми зі здоров'ям. Виселення було здійснене за 5 годин. При чому фургон повернули родині лише ввечері, а майно було кинуте на узбіччі дороги на певній відстані від фургона через день. Джеймс стверджував, що йому навіть не запропонували допомоги чи поради стосовно того, де можна оселитися у межах місцевої громади [6]. У результаті цього у травні 2001 р. Джеймс розлучився з дружиною, а молодший син не повернувся до школи. Тому Дж. Коннорз вирішив звернутися до Європейського Суду з прав людини. Суд постановив, що відбулося порушення статті 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини. Суд присудив сплатити заявнику

14 тис. євро компенсації за моральну шкоду та 21,643 тис. євро за судові витрати. Після справи сім'ї Коннорз Велика Британія порушувала рішення Європейського Суду ще протягом шести років.

Загалом науковцями зроблено висновок, що стратегічний судовий процес є потужним інструментом для впливу на соціальні зміни, але, що стосується впровадження та перешкод для його використання та впливу, він залишається вразливим, якщо не використовувати його разом із позаправовою активністю [7].

Отож в контексті безпекових питань з метою забезпечення інклюзивного та толерантного простору слід задіяти в державні етнонаціональній політиці комплекс нормативних, судових, позасудових, громадсько-культурних заходів та акцентувати увагу соціуму до вищевказаної проблеми.

Список використаних джерел

1. Ciulinaru D. When “Inclusion” Means “Exclusion”: Discourses on the Eviction and Repatriations of Roma Migrants, at National and European Union Level. *Int. Migration & Integration* 2018. Vol. 19, P. 1059–1073.

2. Tervonen M., Enache A. Coping with everyday bordering: Roma migrants and gatekeepers in Helsinki. *Ethnic and Racial Studies*, 2017. Vol. 40, P. 1114–1131.

3. Greenfields M., Dagilytė E. ‘I Would Never Have Come If We’d Know It Might Be Like This’: On the (Un)Intended Consequences of Welfare Governance of EU Roma Migrants in Britain. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*. 2018. Vol. 4, 3 .

4. Daniele U., Pasta S., Persico, G.. From Public Enemy to Urban Ghost: Roma Migrants and the Dismantling of the Nomad Camp Systems in Milan and Rome. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*. 2018. Vol. 4, 3

5. The Migrating Poor: Romanian Roma Under Social Authoritarianism in Poland
Joanna Kostka
URL:

<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/23045/1007116.pdf?sequence=1#page=>

6. Johnson C., Ryder A., Willers M. Gypsies and Travellers in the United Kingdom and Security of Tenure. *European roma rights centre*. URL: <http://www.errc.org/roma-rights-journal/romarights-1-2010-implementation-of-judgments/3613/6>

7. Filip Sys D.H. v. Czech Republic: Roma Educational Equality and the Vulnerability of Strategic Litigation. *Acta Universitatis Carolinae – Studia Territoria* 2020. [Vol. 20 No. 1](#) <https://stuter.fsv.cuni.cz/index.php/stuter/article/view/797>

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Макарчук В.В.,

доцент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківського національного аграрного університету
к. ю. н.

Актуальність розгляду інформаційної безпеки обумовлена подальшим розвитком інформаційного суспільства за понад 30 років існування України як незалежної держави. Становлення правової держави вимагає реального утвердження принципу верховенства права, свобод людини, їх гарантій, забезпеченню інформаційної та економічної безпеки, які є важливими складовими національної безпеки і оборони країни від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Інформаційне забезпечення національної безпеки, як вважає О. А. Панченко, виконує важливу багатопланову роль у визначенні національних інтересів і пріоритетів національної безпеки. Для забезпечення інформаційної безпеки держави необхідно всебічне задоволення потреб громадян, підприємств, установ і організацій всіх форм власності в доступі до достовірної та об'єктивної інформації; збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; розвиток медіа-культури

суспільства і соціально відповідальної медіа-середовища; формування ефективної правової системи захисту особистості, суспільства і держави від деструктивних пропагандистських впливів; створення на базі норм міжнародного права системи і механізмів захисту від негативних зовнішніх інформаційно-психологічних впливів, перш за все, пропаганди; розвиток інформаційного суспільства [1, с. 9].

Політика національної безпеки і оборони, на думку В. А. Ліпкана, - «це діяльність органів державної влади правоохоронних органів суспільних інших організаційних об'єднаних по забезпечення національної безпеки і сил і засобів створення ресурсів визначених порядках їх реалізації» [2, с. 281]. Правоохоронні органи, як пише О. Л. Соколенко, є «важливою складовою державного механізму, що уповноважуються державою на постійне й фахове здійснення охорони та захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також законності та правопорядку, забезпечення чого є одним із ключових факторів розбудови в Україні демократичної соціальної правової держави й функціонування громадянського суспільства, в контексті забезпечення національної безпеки і оборони держави. Разом із тим теперішній стан правоохоронної організації через низку проблем теоретико-методологічного й нормативно-правового характеру наразі характеризується ситуативністю формування правоохоронних органів, неузгодженістю й непослідовністю їхньої діяльності, відсутністю комплексного бачення системи правоохоронних органів й перспектив її розвитку. Усе це вимагає трансформації організації та діяльності правоохоронних органів у напрямку побудови цілісної структурованої системи, поглибленої інтеграції у правоохоронну діяльність принципів верховенства права, конституційної законності й додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, вироблення єдиної державної політики у правоохоронній сфері» [3, с. 91].

В. О. Кущенко зазначає, що ХХІ століття – це час нових трансформаційних процесів, глобалізації, що супроводжуються зміною геополітичних

конфігурацій. На тлі зовнішніх загроз таких як: зброя масового знищення, численні епідемії, міжнародний тероризм та транснаціональна організована злочинність, піратство та нелегальна міграція починають відбуватися і зміни у міжнародній безпеці – інформаційній, енергетичній, екологічній, фінансовій тощо. Поглиблення взаємовідносин з міжнародними організаціями у сфері забезпечення міжнародної безпеки, поєднання інформаційних технологій та транснаціональних процесів, створення державних та міждержавних баз даних та поліпшення обміну інформацією між різними міжнародними організаціями повинні протистояти різного роду проявам підриву безпеці України. А спроможність щодо використання різного роду сучасних систем у сфері забезпечення національної безпеки України повинні зумовити результати, і в як наслідок – сприяти досягненню відповідного рівня національної безпеки України [4, с. 248-249].

Інформаційну безпеку як складову економічної безпеки підприємств визначають: В. А. Нехай, В. В. Нехай, [5, с. 140] М. В. Шашина, В. В. Володін [6] та О. А. Сороківська та ін. [7, с. 35].

Отже, лише на початку 90-х років стали приділяти увагу інформаційним аспектам національної безпеки і оборони. Відповідно наочність зовнішніх та внутрішніх загроз національної безпеки у сфері інформації створюють суттєву небезпеку для життєво важливих економічних інтересів держави.

Список використаних джерел

1. Панченко О. А. Інформаційна складова національної безпеки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019 Вип. 3. URL: <https://www.rdc.org.ua/download/stati/Informational-warehouse.pdf>
2. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 631 с.
3. Соколенко О. Л. Перспективи розвитку системи та діяльності правоохоронних органів. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 90-96. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/5_2012/19.pdf

4. Кущенко В. О. Національна безпека України в сучасних умовах євроінтеграції. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ 24 листопада 2017 р. Київ, 2017. С. 248-249.

5. Нехай В. А., Нехай В. В. Інформаційна безпека як складова економічної безпеки підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24 (2). С. 137-140.

6. Ішашина М. В., В. В. Володін. Інформаційна складова економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5176>

7. Сороківська О. А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи. *Економічні науки: Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 2. Т. 2. С. 32-35.

СТРУКТУРА ТА ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Масалітін В.В.,
аспірант кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету

Основною категорією населення у кожній державі є громадяни. У період Великої французької буржуазної революції 1789 р. було прийнято Декларацію правами людини і громадян. Цей документ закріплює природні невід'ємні права людини та зобов'язання забезпечувати ці права. Вперше було формально встановлено поняття «громадянин».

Так, ст. 6 Декларації гласила, що закон має бути єдиним для всіх, і всі громадяни рівні перед ним, маючи рівний доступ до всіх посад, громадських посад та станів відповідно до своїх здібностей.

Як відомо, права та свободи повною мірою поширюються лише на громадян. Отже, адміністративне право побудовано на загальноновизнаних принципах демократизму, рівності всіх перед законом, воно враховує

міжнародні акти у сфері права і свободи людини і громадянина, створює всі умови реалізації та захисту. У системі державного управління ці умови сприяють збільшенню ролі громадянина, завдяки чому громадянин є провідним суб'єктом адміністративного права.

Слід сказати, що норми адміністративної правосуб'єктності закріплюються у Кодексі України про адміністративні правопорушення, а окремі положення у Кримінальному Кодексі України, Цивільному Кодексі України. До таких актів також ставляться: закон «Про громадянство України». Таким чином, законодавець закріплює обсяг дієздатності залежно від віку чи стану здоров'я; їхні права та обов'язки [1; 2; 3; 4]

В умовах адміністративної реформи, що триває, відбувається оновлення адміністративного законодавства, зміни правового статусу громадянина в рамках адміністративно-правового режиму. Для цієї мети були розвинені права громадян, закріплені демократичні основи та принципи діяльності органів державної виконавчої влади, а також було встановлено чільку роль закону у врегулюванні даних правовідносин.

З громадянством пов'язані важливі правові наслідки. Суб'єктом державно-правових відносин може бути лише особа, яка має правовий статус громадянина країни. Так, приналежність особи до громадянства України, на відміну від приналежності до іноземного громадянства чи відсутності громадянства – надає і гарантує йому безліч права і свободи, і навіть, покладає нього певні обов'язки.

Громадяни іноземної держави та особи без громадянства наділені меншою кількістю прав та обов'язків: вони не можуть брати участь у державному управлінні і не несуть військовий обов'язок, але на них покладено обов'язок залишити територію країни після закінчення дозволеного терміну перебування.

Таким чином, важливо зауважити, що в теорії адміністративного права виділяється кілька різновидів статусу громадянина, а саме:

- загальний, тобто, властивий кожній особі;
- особливий, що належить окремим категоріям громадян (наприклад,

військовослужбовцям);

- спеціальний, властивий лише деяким категоріям громадян (біженцям, вимушеним переселенцям).

Громадянин реалізує особливі права, що належать йому, в рамках певних адміністративно-правових відносин, в яких громадянин виконує покладені на нього конкретні обов'язки. Фундаментом такого адміністративно-правового статусу виступають права та обов'язки, закріплені в Особливій частині Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Отже, правове регулювання області адміністративно-правового статусу громадянина України спрямовано дотримання права і свободи громадянина, виконання ним покладених нею обов'язків, реалізацію прозорості діловодства, що здійснюється з допомогою чітко побудованої системи адміністративних процедур. Система правового регулювання в сучасній Україні активно розвивається, що відбивається не тільки на збільшенні нормативно-правових актів, а й на зміні підходу до державного управління.

Подібна взаємодія держави та особистості потребує чіткої впорядкованості та врегульованості. Таким чином, у зв'язку з тим, що адміністративно-правовий статус громадянина є частиною його загального правового статусу, до складу якого традиційно прийнято включати правосуб'єктність, відповідальність та гарантії, відзначимо, що найважливішим пріоритетом у розвитку адміністративно-правового статусу громадянина є вдосконалення і, звичайно ж, гарантування конституційних прав, свобод та обов'язків громадян.

Внаслідок цього реалізація прав і свобод громадян у сфері управління потребує більш повного забезпечення. Державні органи мають головну роль щодо громадян і тому необхідно пріоритет регулюючої ролі державних органів прокуратури та посадових осіб перенести з їхньої обов'язки захисту прав і свобод громадян.

За час, що минув з моменту прийняття Конституції України, у цьому напрямку були вжиті заходи, проте на досягнутому не варто зупинятися.

Стрімкий розвиток суспільних відносин вимагає консолідації конкретних обов'язків посадових осіб органів державного управління, які відповідають правам і свободам громадян у галузі управління. Встановлення детальних адміністративних дій, які повно і всебічно розкривають порядок здійснення відповідними органами управління своїх обов'язків у відносинах з громадянами, у тому числі й у посиленні відповідальності органів та посадових осіб за невиконання ними своїх обов'язків, що спричинили порушення прав громадян у галузі управління.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Кримінальний кодекс України. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
3. Цивільний кодекс України. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
4. Закон України «Про громадянство». Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Міщук Є.В.,
доцент кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету
к.е.н., доцент,

Актуальність теми полягає у тому, що для України, входження до ЄС має велике значення, оскільки це може допомогти країні забезпечити економічну

стабільність, підвищити якість життя громадян та зміцнити демократію. Україна прагне наблизитися до країн Європейського Союзу та отримати підтримку в її політичному та економічному розвитку. Однак, при цьому, країна має захищати свої національні інтереси, які можуть бути порушені в процесі євроінтеграції.

З моменту отримання незалежності України, вона вже багато років намагається наблизитися до європейських стандартів у сфері демократії, прав людини, економіки та інших. Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що відкрило нові можливості для європейської інтеграції країни. Однак, розвиток відносин між Україною та ЄС ніколи не був легким та безперешкодним. При входженні до європейських структур, Україна повинна дотримуватись ряду умов, які можуть вимагати реформування законодавства, економічної системи та інших сфер. Це може викликати опір в деяких сферах українського суспільства [1].

Таким чином, європейська інтеграція України та захист її національних інтересів є взаємопов'язаними процесами, які потребують балансування різних чинників і компромісів між потребами європейської інтеграції та захисту національних інтересів.

Хоча входження України до Європейського Союзу може мати позитивні наслідки, такі як підвищення економічної стабільності та залучення інвестицій, водночас цей процес може також призвести до деяких негативних наслідків, особливо у випадку, якщо входження до ЄС відбудеться недостатньо підготовлено та без належного обговорення та підтримки з боку населення України. Найбільш очевидними загальними негативними наслідками входження України до ЄС доцільно назвати наступні:

– економічна дезінтеграція: входження України до ЄС може мати важливі наслідки для її економіки. У разі погіршення торгівельних умов або збільшення конкуренції через входження до єдиного ринку ЄС, деякі галузі української економіки можуть зазнати важких втрат. Зокрема, слід відмітити наслідки для таких сфер:

1) аграрний сектор. Вхід України до ЄС може призвести до зниження захисту українських фермерів та аграрного сектору в цілому. Україна повинна буде дотримуватися європейських правил торгівлі, що може призвести до відкриття ринку для іноземних сільськогосподарських продуктів та зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників. Крім того, у процесі наближення законодавства України до європейських стандартів, було введено кілька нових правил, пов'язаних з вирощуванням та обробкою сільськогосподарських культур. Однак, деякі з цих правил, такі як заборона використання певних видів пестицидів та гербіцидів, можуть негативно вплинути на врожайність та якість продуктів, що вже негативно відбивається на національних інтересах;

2) енергетичний сектор. Вхід України до ЄС може призвести до зниження впливу країни на свої енергетичні ресурси (зокрема, у сфері газопостачання). У процесі наближення до європейських норм та стандартів, Україна зобов'язана забезпечити доступ до своїх енергетичних ресурсів для іноземних компаній. Це може призвести до зниження доходів вітчизняних компаній та збільшення залежності України від зовнішніх постачальників енергії.;

– соціальна та політична напруженість: вхід до ЄС може також мати соціальні та політичні наслідки для України. Зокрема, зміни у політичному та правовому середовищі можуть призвести до наростання конфліктів у суспільстві. Крім того, високі соціальні та економічні витрати, пов'язані з приділенням уваги дотриманню європейських стандартів, можуть також призвести до соціального та політичного напруження;

– збільшення корупції: при входженні України до ЄС можуть виникнути питання щодо боротьби з корупцією. Якщо українська влада не зможе ефективно боротися з корупцією, то вхід до ЄС може призвести до збільшення корупційних проявів в Україні. Це може вплинути на репутацію України в ЄС та на рівень довіри до неї з боку інших країн;

– втрата суверенітету: входження до ЄС може призвести до втрати деякої частини суверенітету України, оскільки країна повинна буде дотримуватися європейських стандартів і правил, які можуть не завжди відповідати національним інтересам України;

– міграційна криза: входження до ЄС може збільшити кількість українців, які бажають переїхати до країн-членів ЄС. Це може призвести до міграційної кризи, оскільки ЄС має свої правила щодо міграції та проживання іноземців у їх країнах [2];

– високі витрати: входження до ЄС потребує великих фінансових витрат для України, зокрема на адаптацію до європейських стандартів та реформування системи управління. Це може викликати економічні труднощі та суттєво знизити рівень життя населення.

У процесі наближення законодавства до європейських норм, можуть виникати проблеми у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Наприклад, деякі українські компанії можуть втратити свої права на використання технологій та інновацій, які є власністю європейських компаній, що може призвести до втрати конкурентоспроможності та зниження рівня розвитку національної економіки.

Крім того, слід додати, що євроінтеграція може призвести до зниження впливу традиційної української культури та зміни національної ідентичності. Заходи з європеїзації, такі як впровадження європейських стандартів у освіті, культурі та мистецтві, можуть призвести до знецінення традиційної української культури та втрати національної самобутності.

І, нарешті, входження України до ЄС може призвести до зниження безпеки країни у наслідок надання іноземним компаніям доступу до критичних інфраструктурних об'єктів. При цьому, відкриті кордони можуть збільшити ризик наростання трансграничної злочинності та тероризму [3].

З урахуванням існуючих викликів, доцільними видаються наступні пропозиції, що сприятимуть захисту національних інтерсів у процесі євроінтеграції України:

1. Посилення дипломатичної активності: Україна повинна використовувати свої дипломатичні можливості для підтримки своїх інтересів у відносинах з ЄС. Це може включати плідну співпрацю з іншими країнами-членами ЄС, участь в різних міжнародних форумах та конференціях, візити офіційних делегацій та т.д.

2. Розробка національної стратегії: Україна повинна розробити національну стратегію входження до ЄС з урахуванням своїх національних інтересів. Це може допомогти уникнути можливих загроз та забезпечити підтримку від інших країн-членів ЄС.

3. Забезпечення взаємовигідного партнерства: Україна повинна докласти зусиль для забезпечення взаємовигідного партнерства з ЄС, зокрема у галузі енергетики, торгівлі, транспорту, туризму та інших. Це може допомогти збільшити економічну взаємодію та забезпечити належне врахування українських інтересів.

4. Розвиток економіки та реформ: Україна повинна продовжувати розвивати свою економіку та проводити необхідні реформи, щоб забезпечити стабільний та конкурентоспроможний розвиток країни. Це може допомогти зміцнити позиції України в європейському економічному просторі та зменшити залежність від інших країн.

5. Активна громадянська позиція: Громадськість має великий потенціал для захисту національних інтересів України при входженні до ЄС. Важливо, щоб громадськість була інформована про те, що відбувається на рівні відносин між Україною та ЄС, та взяла активну участь у дискусіях та рішеннях, які впливають на їхні інтереси. Громадськість може використовувати різноманітні інструменти для захисту своїх прав, включаючи петиції, акції протесту, лобіювання в парламенті, медійну кампанію та інше.

6. Збереження культурної ідентичності: Важливо забезпечити збереження та захист культурної ідентичності України при входженні до ЄС. Це може включати підтримку національної мови та культури, захист історичних та культурних пам'яток, розвиток культурних програм та обмінів і т.д.

7. Співпраця з іншими країнами: Україна може докладати зусиль для підтримки співпраці з іншими країнами, які також мають інтереси в Європі. Це може допомогти створити сильнішу коаліцію країн, які мають спільні цілі та інтереси.

Отже, вступ до ЄС може нести виклики та проблеми, пов'язані з необхідністю виконання європейських стандартів та правил. Деякі нові правила можуть мати негативний вплив на ряд секторів економіки України, а також можуть бути несумісними з традиціями та культурою країни. Тому важливо забезпечувати захист національних інтересів України під час наближення до європейських стандартів та правил, і здійснювати ефективний моніторинг впливу нових правил на різні сфери діяльності країни. У роботі систематизовані виклики, з якими може зіштовхнутися Україна у процесі євроінтеграції та відповідно до них розроблені пропозиції щодо захисту національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання суспільних трансформацій в Україні: безпековий та євроінтеграційний виміри : колект. моногр. / під заг. ред. Ю. В. Палагнюк, С.І.Шкірчака. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. 300 с.

2. Безушко М.С., Панченко С.С. Міграційні процеси в країнах ЄС. Європейська міграційна криза. *У юридичні моголянські читання*. 2019. С. 88–91.

3. Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи : монографія / за наук. ред. Я.Турчин, Т.Астрамович-Лейк, О.Горбача. Львів-Olsztyn: «РОМУС-ПОЛІГРАФ», 2021. 230 с.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Найда І.В.,
доцент кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права
кандидат наук з державного управління,
доцент

Патріотичне виховання – це діяльність держави, суспільства, сім'ї та інших соціальних інституцій яка впливає на становлення патріотичних почуттів до своєї Батьківщини, поваги та відданості, любові до своєї країни.

Виховання сучасного патріота є важливою складовою національної безпеки України. Лише патріотично налаштовані громадяни можуть віддано захищати державні кордони та територіальну цілісність країни, боронити країну як на інформаційному, політичному, правовому, культурному просторі тощо.

У рамках держави інформаційний простір є сукупністю засобів масової інформації. До національної системи засобів масової комунікації відносять газети, журнали, інші періодичні видання, книги, друковані матеріали, інформаційні агентства, кінофільми, телебачення, радіо, інші електронні засоби і служби зв'язку, усі види технологій збереження і поширення інформації [1, с. 218].

Завдяки патріотичному виховання формуються свідомо, громадсько відповідальна особистість. Під час такого формування велике значення має приділятися інформації, яка має вагомий вплив на формування нового громадянина-патріота. Оскільки, інформація є одним із інструментів впливу на свідомість людини, та виступає одним із головних інструментів ведення інформаційних війн.

Інформаційна безпека як складова національної безпеки України сприяє державним інституціям у інформатизації населення.

Л. Наливайко трактує інформаційну безпеку як сукупність засобів забезпечення інформаційного суверенітету України, захист інформаційної сфери від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Ця безпека має включати ефективну протидію сукупності інформаційних загроз [2].

Молоде покоління не уявляє свого життя без отримання інформації з мережі Інтернет.

В епоху формування інформаційного суспільства Інтернет, зокрема соціальні мережі, стали одним з найбільш впливових засобів впровадження

політики пам'яті та патріотичного виховання молоді. Інтернет стає потужним агентом соціалізації людини. Молодь XXI століття – це нова формація, майбутній потенціал країни, її громадяни-патріоти. Саме молодь є найдинамічнішою соціальною групою в інформаційному суспільстві [3, с. 28].

Органи державної влади мають сформувати надійний інформаційний механізм який буде допомагати формувати єдиний інформаційний простір.

Інформаційна безпека є частиною патріотичного виховання. Інформація впливає на громадянську свідомість людини, вона пропагує різноманітні погляди, політичні та історичні програми, що в свою чергу впливає на світогляд людини, її переконання та погляди.

Одним із системоутворюючих чинників у розгляді проблем інформаційної безпеки є міжнародний потік інформації як рух повідомлень через національні кордони між двома або більше національними і культурними системами. Відповідно, можна говорити про те, що значна кількість країн і регіонів світу є постійними об'єктами інформаційної загрози. Держава може виробляти якісний інформаційний продукт, але в разі слабких національних можливостей щодо інфраструктури дистрибуції інформації вона незмінно залишається незахищеною, тому що саме стадія поширення інформації у вигляді потоку вироблених нею повідомлень як у межах держави, так і за її межами дає змогу говорити і про задоволення інформаційних потреб громадян даного суспільства, і про поширення свого впливу на міжнародну спільноту [4].

С. Соловйов інформаційною обороною називає систему оборони, спрямовану на захист і розвиток інформаційного простору, підвищення готовності Збройних Сил і цивільного населення до інформаційних впливів інших держав незалежно від наявності збройних конфліктів. При цьому він зазначає, що застосовувані нині терміни «інформаційне протиборство», «інформаційна протидія», під якими розуміють реакцію на інформаційні війни, інформаційно-психологічні операції, пропагандистські впливи, сповна не відображають ідеї інформаційної оборони, оскільки названі дії є відповіддю на дії супротивника. Інформаційна оборона передбачає включення інформаційної

та віртуальної сфер до системи захисту на одному рівні з фізичною сферою, розрив між якими має бути мінімальний [5].

Яскравим прикладом є робота організації «Освітня асамблея» [6] яка організувала Міжнародну школу з інформаційної безпеки та національно-патріотичного виховання «Ліга стійкості», де учасники дізналися про сучасні інформаційні атаки проти України, пропаганду, кібербезпеку, досвід НАТО. Необхідно продовжувати таку практику і надалі.

Список використаних джерел

1. Барматова С. Інформаційно-комунікативний простір політики: обґрунтування основних структурних характеристик. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2013. Вип. 18. С. 27–35.

2. Наливайко Л.Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. Вісник Запорізького державного університету. 2003. № 1. С. 60–65.

3. Нечитайло А.А. Патріотичне виховання молоді засобами соціальних мереж у глобальному інформаційному суспільстві “Правова інформатика”, № 4(44)/2014. С.28-33.

4. Зернецька О. Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві: глобалізаційні загрози та ризики. Інформаційне суспільство : Антологія. Київ : ІМВ, 2006. С. 315–323.

5. Соловйов С.Г. Теоретичні засади інформаційної оборони. Державне будівництво. 2015. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/1/06.pdf>.

6. Міжнародна школа з інформаційної безпеки та національно-патріотичного виховання «Ліга стійкості». URL: <https://www.ea.org.ua/2019/09/16>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СЕК'ЮРИТОЛОГІЇ ЯК НАУКИ

Нікітін Ю.В.,

професор кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету, ННІ права,
член Наукової ради Європейської
асоціації наук з безпеки
EUROPEAN ASSOCIATION for SECURITY
д. ю. н., професор

Дослідження розвитку і становлення сек'юритології дає підстави наголосити, що її зародження розпочалось в Римській імперії. Так, у римлян *Секурітата* була богинею, що уособлювала безпеку і довіру, від неї залежала особиста безпека і стабільність. У подальшому в XVII ст. англійський філософ *Томас Гоббс* у своєму трактаті *Левіафан* (1651р.), зазначав, що людина постійно стає перед вибором аби уникнути зла, із яким вона весь час зустрічається. Це означає, залишитися жити в так званому природному стані і відчувати, пов'язану з цим постійну загрозу, небезпеку для життя або укласти угоду, яка передає необмежену, абсолютну владу в руки суверена. І завдяки створенню такого соціального зв'язку людина забезпечує свою безпеку та безпеку інших близьких осіб. Тобто її дії є обумовленими, необхідними та мають причинне пояснення.

У поглядах *Джона Локка*, англійського філософа, політолога, економіста, засновника теорії демократичного уряду, та *Жан-Жака Руссо*, французького філософа, засновника концепції вільного виховання, також відмічаються спільні думки на те, що в суспільстві люди відповідно до прийнятої угоди, здійснюють певні подібні або взаємопов'язані дії. Спільною метою суспільства є усунення загроз, небезпек, труднощів, які перешкоджають особі (особам) у досягненні безпеки.

У XVIII ст. український філософ Григорій Сковорода, досліджуючи життєдіяльність людей, наголошував «із забобонів народилися нісенітниці, секти, суперечки, ворожнечі міжособні й дивні, рукопашні й словесні війни» [1, с. 7]. Люди вірили у видиме й невидиме зло, але віра вже не ставала на заваді забороні бунтувати проти людської долі і шукати шляхи позбавлення загроз, небезпек і, зокрема за рахунок чужої безпеки. Тобто ірраціональна тривога,

породжена страхом, переростала у народжувану самоусвідомленість, освіченість, що дозволило зробити перші кроки до невілювання загроз виживанню та безпеці людини, суспільства, а в подальшому і зародження та існування Української держави.

Науки про безпеку походять від латинського слова *securitas*, що значить *безпека*. Суфікс *logos* означає наука, тож, *securit(o)logia* (*сек'юріт(о)логія*) - це наука про безпеку, або в множині - науки з безпеки [2, с. 61].

Наука про безпеку займається системним розглядом проблем життєдіяльності людей, державних та громадських об'єднань. Її парадигмою є проблеми існування, розвитку і нормального функціонування людини, суспільства, держави.

Безпека є предметом дослідження багатьох галузей природничих, правових, технічних, медичних, аграрних і суспільних наук. Дослідження безпеки також необхідно і щодо практичних знань в галузі господарської діяльності. Відповідно з цим досліджуються і загрози, які детермінують небезпеку.

Безпека є зумовленою багатьма об'єктивними і суб'єктивними, внутрішніми і зовнішніми, абстрактними і конкретними, потенційними і реальними, конструктивними і деструктивними, статичними і динамічними факторами, які взаємопов'язані або взаємообумовлені між собою.

У науках про безпеку існують загальні правила наукового дослідження, а розвиток сек'юрітології відбувається шляхом використання досягнень, взятих з різних дисциплін і областей, які досліджують різні аспекти людської безпеки.

Методологічною основою сек'юрітології є :

- а) безпека людини, суспільства і громадських організацій як предмет досліджень;
- б) діалектичний і холістичний підхід, системний аналіз;
- в) невілювання кордонів між науковими дисциплінами;
- г) застосування методологічних і теоретичних досягнень інших наук.

Такий методологічний підхід означає визнання існування нерозривного зв'язку між психосоціальними, економічними, правовими, моральними,

технічними, виробничими та іншими аспектами людського розвитку і діяльності організацій, які є предметом досліджень наук про безпеку, а це спрямовано на новий синтез та нестандартність рішень.

Сек'юритологія відноситься до практичних наук, які з наукової позиції розглядають можливість зниження рівня загроз для існування, розвитку і нормальної життєдіяльності людини, суспільства та громадських організацій, а в кінцевому результаті національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Сковорода Г.: Повне зібрання творів. Київ, 1973, т. 2, С. 7.
2. Korzeniowski L.F: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Wydanie II. Warszawa: Difin, 2017. с. 61. ISBN 978-83-8085-172-6.

КОРУПЦІЯ, ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА І, ЯК НАСЛІДОК, НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Нікітін Д. Ю.,
начальник відділу Рахункової палати
к. ю. н.,

Оцінка соціально-економічних та психологічних факторів розвитку українського суспільства останніх десятиріч свідчить про зміну суспільних цінностей. Матеріальний стан, незалежно від шляхів його досягнення, у значно більшій мірі, ніж праця, визначає цінність людини. Внаслідок цього саме «користь – найбільш характерна ознака вчинених кримінальних правопорушень, не тільки проти власності», але й багатьох інших [1, с. 408 – 409].

Поряд з цим, останнім часом значно зріс кримінальний професіоналізм злочинців, підвищилась технічна оснащеність організованих злочинних угруповань, вони об'єднуються та прикриваються різноманітними легальними структурами, відбувається більш активна «самодетермінація злочинності», зростає кількість рецидивів.

Зазначене відбувається в умовах високого порогу терпимості населення до кримінально-протиправних посягань, що обумовлено, з одного боку, популяризацією кримінальних стереотипів поведінки, з іншого – звиканням до правопорушень, які спостерігає населення, а також зневірою у здатність правоохоронної системи забезпечити охорону прав і свобод людини, власність, громадський порядок та громадську безпеку.

На розвиток тенденцій кримінальної ситуації впливає і недостатньо узгоджена система соціального контролю щодо злочинності, яка у період здійснення реформ суттєво послабла, у результаті чого значна частина кримінального середовища вийшла з під контролю держави.

Разом із зазначеними факторами велику роль відіграють і культурні фактори. Життєві стандарти значної кількості населення фактично мають ознаки безкультур'я та бездуховності. Хамство, агресивна поведінка, пияцтво, наркоманія, цинізм тощо залишаються звичайними явищами.

Криміналізація суспільних відносин призводить до зростання тіньового сектору економіки, що завдає непоправної шкоди розвитку України. Це підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, загрожуючи національним інтересам і національній безпеці держави.

Також вагомим чинником порушення законного порядку функціонування держави та її органів влади всіх рівнів в останні десятиліття стала корупція, яка пов'язана з діяльністю публічної влади. Корупційні відносини у суспільстві поступово трансформуються з неетичних до норми поведінки.

Корупція в Україні відрізняється від корупції в інших країнах. Вітчизняна корупція обумовлена не стільки недосконалістю кримінальної юстиції, скільки кризою сучасного українського суспільства, зводячи нанівець довіру до влади та дискредитуючи демократичні цінності.

Особливу актуальність проблема корупційних правопорушень та запобігання їм набуває під час триваючої війни з росією та очікуваного післявоєнного відновлення, що супроводжується соціальною напруженістю й економічною нестабільністю в державі.

До спеціальних ознак корупційного правопорушення слід віднести:

- завдання шкоди авторитету державної влади;
- незаконний (протиправний) характер одержуваних суб'єктами корупційних правопорушень будь-яких благ;
- використання винним власного службового становища або здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави;
- наявність у винного ознак службової особи чи ознак іншого суб'єкта корупційного правопорушення; умисел на вчинення дій (або бездіяльності), що завдають шкоди інтересам державної влади, публічної служби;
- корислива або інша особиста зацікавленість винного, що може мати як майновий, так і немайновий характер.

Літературні джерела та аналіз кримінальних проваджень дозволяє нам запропонувати наступну класифікацію видів корупційних перешкод діяльності правоохоронних органів і суду під впливом корумпованих службових осіб.

Перший вид – перешкоди процесуального характеру, зокрема: затягування досудового розслідування та штучне затягування обвинувального висновку; передання кримінального провадження до іншого слідчого підрозділу для його подальшого зупинення; кількаразове передання кримінального провадження від одного слідчого до іншого або іншого органу розслідування з вилученням під час передання важливих доказів і штучним створенням підстав для закриття провадження тощо.

До другого виду відносяться службово-адміністративні та організаційні перешкоди: психологічний тиск на слідчого чи оперуповноваженого з вимогою припинити перевірку або розслідування; доручення «термінової» роботи, не пов'язаної з розслідуванням, у період проведення оперативних або слідчих заходів; направлення оперуповноваженого чи слідчого у відрядження, з метою відсторонення від розслідування або позбавлення часових переваг у використанні фактору раптовості тощо.

Третій вид – це способи досягнення злочинного наслідку (перешкоди розслідуванню) корумпованими керівниками правоохоронних органів: прямий диктат, за умови, що розмова відбувається наодинці; створення умов, за яких правозастосовна діяльність щодо злочинної структури неможлива; відсторонення від роботи шляхом переведення на іншу ділянку роботи [2].

Аналіз особливостей запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням дає підстави запропонувати наступні напрямки сучасної національної антикорупційної політики України:

по-перше, це сильна політична воля вищого керівництва держави щодо запобігання та протидії корупції;

по-друге, організований соціальний контроль громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування (створення атмосфери прозорості);

по-третє, жорстка підзвітність уповноважених осіб перед реально незалежним органом, який здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців.

Запобіжні заходи, в залежності від сфери застосування, можна поділити на дві групи: перша – запобігання корупції в державних органах й органах місцевого самоврядування; друга – запровадження антикорупційної експертизи законодавства та проектів нормативно-правових актів.

Для реалізації заходів першої групи, зокрема запобігання непрозорим лобістським впливам на державну політику, використання бюджету, потрібно організувати загальнонаціональний «економічний діалог».

Для вирішення завдань другої групи потрібно ініціювати внесення відповідних змін в регуляторне законодавство.

Серед негативних факторів у практиці правозастосування слід відзначити відсутність дієвого контролю за виконанням регуляторних актів, систематичного спостереження за ними. Унормування такого контролю сприятиме своєчасному аналізу та коригуванню господарсько-правових актів.

Це підвищить рівень законотворчості і, як наслідок, покращить управління бюджетними ресурсами країни та запобігання злочинності у цій царині.

З цією метою доцільно створити зовнішній, неурядовий «протитіньовий моніторинг» практичного застосування норм господарського законодавства. Це створить можливість оперативного виявлення недоліків правових норм або практики їх застосування, зокрема виявляти їх корупційну складову.

Серед основних етапів розроблення та впровадження «протитіньового моніторингу» господарсько-правових актів можна виділити:

а) облік нормативно-правових актів у сфері господарської діяльності; заходи, передбачені відповідними актами, з фіксацією термінів дії урядових актів, виконавців тощо;

б) збір від виконавців інформації про реалізацію господарсько-правових актів і статистичних даних, що характеризують наслідки виконання цих актів;

в) контроль за виконанням господарсько-правових актів державними органами, підприємствами (виконано/не виконано) та аналіз показників (індикаторів), що характеризують наслідки виконання (або невиконання) цих актів;

г) визначення й аналіз можливих варіантів розвитку економічних процесів на перспективу.

Моніторинг передбачатиме здійснення низки процедур та етапів:

1) складання переліку господарсько-правових актів, що є об'єктами моніторингу, та виконавців;

2) реєстрація факту виконання та невиконання у визначені терміни органами центрального, місцевого управління, підприємствами тощо певних дій, до яких їх зобов'язують приписи господарсько-правових актів;

3) визначення показників (критеріїв), що характеризують економічні наслідки, ступінь досягнення цілей відповідними правовими нормами;

4) фіксація економічних наслідків прийнятих актів, економічних показників (індикаторів), які характеризують ці наслідки.

Функції моніторингу полягають у реєстрації факту виконання (невиконання) рішення (замовлення) у визначений термін; у разі невиконання – фіксації причин невиконання. Результати такої роботи та опрацьована інформація має використовуватися для оптимізації прийняття управлінських рішень, а також для інформування громадськості.

Необхідно зазначити, що Верховна Рада України у червні 2022 року затвердила Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки [3]. В цій стратегії сформульовані основні принципи антикорупційної політики, а саме:

- 1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування;
- 2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;
- 3) створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;
- 4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;
- 5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Антикорупційна стратегія має реалізуватися шляхом виконання відповідної державної антикорупційної програми, яку розробляє Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), та затверджує Кабінет Міністрів України на термін дії Антикорупційної стратегії.

У березні 2023 року НАЗК надіслало до Кабінету Міністрів третій доопрацьований проект Державної антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки [4]. Однак, наразі державна антикорупційна програма Урядом не ухвалена.

Слід зазначити, що із затвердженням антикорупційної стратегії та призначенням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Україна за 2022 рік отримала 33 бали зі 100 можливих в Індексі сприйняття

корупції (Corruption Perceptions Index – CPI), посівши **116 місце** зі **180 країн** [5], що є найвищим показником нашої країни за останні 10 років.

При цьому, на початку 2022 року Transparency International Ukraine надала 5 рекомендацій, виконання яких могло б суттєво покращити показники України в дослідженні. Жодну з цих рекомендацій не реалізували повністю, 4 виконали частково, а 1 не виконали зовсім.

На 2023 рік Transparency International запропоновано Україні:

Завершити конкурси й обрати професійних, незалежних і добросовісних керівників органів антикорупційної екосистеми.

Провести реформу конституційного правосуддя з урахуванням висновків, наданих Венеційською комісією.

Відкрити дані, де це можливо і не шкодить інтересам безпеки та оборони.

Використовувати електронну систему Prozofo для закупівель з відновлення України після російського вторгнення.

Проте, враховуючи вітчизняні напрацювання на шляху до ефективної протидії корупції, всі здобутки в умовах фактичної бездіяльності можуть дуже швидко зійти нанівець.

Таким чином, найбільш дієвим механізмом подолання корупційних проявів у суспільних відносинах має стати прозорість функціонування органів влади та публічних осіб, громадський моніторинг прийняття управлінських рішень та контроль за їх виконанням.

Список використаних джерел

1. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
2. Шемякін О. В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 242 с.
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки, Верховна Рада України, Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX, URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

4. Проект Державної антикорупційної програми, НАЗК, 2023, URL: <https://nazk.gov.ua/uk/proekt-dap/>.

5. Маятник боротьби з корупцією в Україні: крок вперед після кроку назад / Transparency International Ukraine. 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/news/mayatnyk-borotby-z-koruptsiyeyu-v-ukrayini-krok-vpered-pislya-kroku-nazad/>.

МОНІТОРИНГ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Петрів С. Ю.,

Інституту права Львівського
державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Єсімов С.С.,

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету

внутрішніх справ

к. ю. н., професор кафедри

Однією з умов розвитку правової держави є формування єдиного інформаційно-правового простору, який дозволить забезпечити доступною правовою інформацією фізичних та юридичних осіб, органи публічної влади та управління, судову систему сприятиме формуванню суспільства знань.

Моніторинг правової системи є правовим інститутом що забезпечує інформацією про реалізацію діяльності суб'єктів нормотворчої та правозастосовчої практики, органів публічної влади та оцінку стану правового регулювання, про результати дослідження тенденцій його динаміки в умовах цифрової трансформації та воєнного стану, виявлення суперечливості, необхідний для вдосконалення державної правової політики.

Важливим компонентом правової інформації є правовий моніторинг як відстеження життєвого циклу правових актів для отримання даних щодо ефективності та необхідності вдосконалення. Проведення такого моніторингу у

сфері застосування права покладено на Міністерство юстиції України.

Правовий моніторинг є комплексною інформаційною системою збору та обробки даних щодо відстеження життєвого циклу чинних правових актів, а також використання даних для аналізу та оцінки стану та динаміки правової системи України, що особливо важливо в умовах воєнного стану [1].

Одночасно правовий моніторинг виступає правовим механізмом систематичного спостереження, аналізу, оцінки ефективності правових норм. Певною мірою таку діяльність здійснюють обов'язково багато органів влади та представники громадськості, зацікавлені у встановленні якості законодавства та повноцінному захисті прав і свобод громадян.

Правовий моніторинг – це динамічний організаційно-правовий інститут інформаційно-оцінного характеру, комплексний правовий інститут, що використовується всіма галузями права. Одночасно правовий моніторинг – це інститут інформаційного права щодо засобів, методів обліку, систематизації та оцінки динаміки правових актів з урахуванням функціонування цифрових технологій. Ю. Бахтіна віднесла правовий моніторинг до важливих елементів правової інформатизації [2, с. 200].

Здійснюється аналіз нормативно-правової бази на державному та на регіональному рівнях щодо повноти та достатності регулювання. У разі виявлення нерегульованих чи колізійних положень відповідна інформація відображається у звітах з моніторингу та пропонуються засоби подолання виявлених проблем.

Представляють науковий інтерес принципи правового моніторингу. Виділено такі принципи, як: законність; об'єктивність; обов'язковість; інформаційне загальне охоплення; відкритість; програмно-цільове забезпечення; фінансова забезпеченість. Розвиток законодавства нерідко вступає у протиріччя з його якістю, що призводить до появи суперечливих та неузгоджених правових актів, що породжують колізії та прогалини у регулюванні та негативно впливають на застосування права. На питання оцінки ефективності правових норм юридична наука завжди приділяла увагу.

Серед відомих учених, які зробили внесок у розвиток науки та розробки теоретичних проблем та створення методологічних підстав дослідження ефективності правових норм, виходячи з визначення міри досягнення мети правового регулювання, слід зазначити: В. Авер'янов, Н. Козюбра, В. Копейчиков, А.М. Колодій, П. Рабінович, М. Орзіх, О. Тихомиров та інших.

Основні положення розробленої методології у тому, що ефективні правові норми спрямовані на реалізацію поставлених законодавцем цілей, зміцнення правопорядку, створення умов, що дозволяють повною мірою реалізувати права фізичних та юридичних осіб – суб'єктів права.

Роль правового моніторингу полягає в тому, що всі процедури, а також результати базуються на зборі, аналізі та оцінці правової інформації. Аналіз стану нормативно-правового регулювання у рамках моніторингу передбачає дослідження його повноти, актуальності, узгодженості, стабільності та якості, достатності та відсутності протиріч у нормативно-правових актах і правозастосовчій діяльності [3, с. 143].

Очевидною є комплексність та складність методичної основи, необхідної для проведення моніторингу, наявності певних даних для порівняння на основі аналізу, узагальнення та подальшого спрямування результатів до органів державної влади для обліку у коригуванні нормотворчої діяльності та вдосконалення законодавства.

Для забезпечення єдності та цілісності системи законодавства необхідна взаємодія показників результативності моніторингу у системі права та ефективності нормативно-правових актів.

Результати моніторингу мають корелювати зі станом галузей законодавства та одночасно містити оцінку ефективності правової політики, бути спрямовані на вдосконалення державного управління та підвищення ефективності законодавства.

Моніторинг правової інформації – аналітико-оцінна комплексна діяльність, яка дозволяє впливати на якість правових актів, правозастосовну практику, прогнозування та прийняття оптимальних рішень для вдосконалення

нормотворення та застосування права, а також для розвитку правової системи.

Моніторинг правової інформації, включаючи моніторинг нормативно-правових актів та інших видів правової інформації, повинен базуватися на науково обґрунтованій та методично вивірених системі оцінювання форми та змісту результатів аналізу правозастосовної практики та реалізації положень зазначених актів, що важливо не тільки для вдосконалення нормотворчого процесу та застосування права та розвитку системи правової інформації.

Усі рівні правової інформації в Національній системі правової інформації повинні мати повноту, достовірність і систематизований вигляд у своїй сукупності стати стратегічним інформаційно-правовим ресурсом. Будучи включеною до зазначеної системи, вона має набувати офіційного статусу, на основі результатів моніторингу здійснюватиметься формування державної політики, заснованої на системі стратегічного планування, включаючи забезпечення національної безпеки та її складової інформаційної безпеки, для реформування державного управління, удосконалення нормотворчої діяльності, реалізації конституційних прав людини та громадянина у всіх сферах його життєдіяльності.

Такі завдання в умовах цифрової трансформації мають багатогранний характер, їх реалізація має ґрунтуватися на результатах комплексних науково-технологічних досліджень. У зв'язку з цим ключове значення набуває інформаційно-правове забезпечення моніторингу, включаючи сукупність джерел інформації, що використовуються під час правового моніторингу, процесів збору, передачі, оцінки та формування аналітичних результатів з урахуванням інформаційного законодавства.

До джерел правової інформації у системі правового моніторингу слід відносити: дані статистичного обліку та офіційної статистики; аналітичну інформацію як результат аналітичних та наукових досліджень; інформацію, що міститься у програмних документах, у тому числі у щорічних посланнях Президента до Верховної Ради України, програмах соціально-економічного розвитку та інших державних програмах, щорічних планах підготовки

законопроектів; соціологічні дані, включаючи результати соціологічних досліджень, публікації у засобах масової інформації та звернення громадян як компоненти зворотного зв'язку; дані правозастосовної практики державних органів.

Коло та кількість аналізованих джерел інформації будуть розширювати та уточнювати. Слід зазначити необхідність застосування єдиної методики та критеріїв правового моніторингу. Багатоаспектність інформаційно-правового забезпечення правового моніторингу в даний час детермінована множинністю невирішених питань у цій сфері, включаючи визначення поняття правого моніторингу та його видів, критеріїв повноти та достовірності використовуваних правових даних, організації та уніфікації процесів їх акумулювання, обробки та надання, підготовки кадрів, удосконалення інформаційних систем на основі застосування новітніх технологій. Це зумовлює потребу у вирішенні теоретичних та організаційно-правових проблем у галузі правового моніторингу з урахуванням особливостей проведення в умовах воєнного стану.

Важливим питанням на сьогодні є відсутність науково обґрунтованої та офіційно визнаної концепції правового моніторингу, єдиної термінології та методології, що відповідає розвиненій нормативно-правовій базі. Методологія правового моніторингу є взаємопов'язаною групою способів, методів та засобів, що забезпечують ефективну організацію діяльності з правового моніторингу. Основними методами моніторингу є спостереження, аналіз, синтез та оцінка отриманих результатів.

Важливим елементом правового моніторингу є його інформаційно-правове забезпечення з метою забезпечення повноти та достовірності даних про стан законодавства та іншої правової інформації, що систематизована відповідно до поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. 27 жовтня 2022 року Дослідницькою службою Верховної Ради України

проведено науково-експертне обговорення на тему «Вплив правового моніторингу на законопроектування». URL. <https://instzak.com.ua/2022/10/28/27-%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BD%D1%8F-2022>

2. Бахтіна Ю. С. Правовий моніторинг як функція державного управління: дис. канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Одеса, 2019. 246 с.

3. Матвійчук А. Методи громадського моніторингу законопроектів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 141-144.

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СТАТОВУ СВОБОДУ ТА СТАТОВУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Політова А.С.,
доцент кафедри права Маріупольського
державного університету
к ю. н., доцент

24 лютого 2022 року Російська Федерація продовжила повномасштабну військову агресію на територію України. Приблизно через кілька місяців від неурядових та правозахисних організацій розпочинають надходити повідомлення про сексуальне насильство над жінками і дітьми – зґвалтування (у тому числі й групою осіб), сексуальне насильство, примусове оголення та примус до споглядання за актами сексуального насильства (насильницькі дії сексуального характеру щодо матері у присутності дитини або кількох дітей), а остаточно їх кількість залишається невідомою для правоохоронних органів. Оскільки зазначені кримінально протиправні діяння утворюють, з одного боку, склади кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (Розділ IV Особливої частини КК України), а з іншого боку – порушують норми міжнародного гуманітарного права та за Законом про кримінальну відповідальність кваліфікуються за ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни Розділу XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, цікавим є питання саме дотримання

права на свободу та особисту недоторканість в умовах збройного конфлікту.

Відзначимо, що ще у 2014 р. понад 1 млн. 600 тис. осіб стали внутрішньо переміщеними особами через події на сході України. Окрім того, вже тоді у 2014 р. близько 8 % жінок репродуктивного віку зазнавали сексуального насильства, не пов'язаного із насильством у сім'ї, на територіях Донецької та Луганських областей, де органи державної влади не здійснювали свої повноваження. Проте, саме події останнього року змішують нас проаналізувати окремі положення дотримання права на статеву свободу та статеву недоторканість в умовах збройного конфлікту через призму міжнародно-правових актів.

Дотримання прав та свобод людини гарантові навіть в окупації. Ці положення закріплено у багатьох міжнародно-правових актах, зокрема, і у Загальній декларації прав людини 1948 р., де у ст. 2 зазначено: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті» [1]. Також Загальна декларація прав людини гарантує: «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість» (ст. 3) [1]; «ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах» (ст. 4) [1]; «ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» (ст. 5) [1].

Схожі положення містить і ст. 2. Право на життя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Так, зокрема, у цій статті зазначено: «Право кожного на життя охоплюється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше, ніж на виконання смертного вироку

суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушень або повстання» [2]. Також Конвенція забороняє катування (ст. 3) та рабство і примусову працю (ст. 4).

Міжнародне співтовариство після Другої світової війни було схвильовано жорстокістю, яке зазнавали військовополонені та цивільне населення. Не залишилось поза увагою і застосування різних видів зброї та інші аспекти. Саме тому, в умовах збройного конфлікту як міжнародного, так і неміжнародного, діють спеціальні міжнародно-правові акти. До таких актів відносяться: Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 р.; Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі 1949 р.; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р.; Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р.; Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р.; Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру 1977 р.; Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми 2005 р. Також вважаємо за доцільне, відносити до цієї групи і Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) 2011 р.

Не зупиняючись на детальному аналізі кожного із вищезазначених міжнародних актів, відзначимо лише ті положення в них, які стосуються захисту права на статеву свободу та статеву недоторканість.

По-перше, напевно дискусійним є питання віднесення до міжнародних

актів, що захищають права людини в умовах збройного конфлікту Стамбульської конвенції, оскільки навіть у своїй назві не має ніякого відношення до нього. Разом з тим, саме у преамбулі цієї Конвенції акцентовано: «...визнаючи триваючі порушення прав людини під час збройних конфліктів, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі поширеного або систематичного зґвалтування та сексуального насильства, а також можливість збільшення насильства на гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них...» [3]. Наведений нами аргумент дозволяє, на нашу думку, застосовувати цей міжнародно-правовий акт і в умовах збройного конфлікту.

По-друге, у ст. 27 Розділу I. Положення, спільні для територій сторін конфлікту та для окупованих територій Частини III. Статус осіб, які перебувають під захистом, та поводження з ними Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. відзначено про гуманне ставлення до осіб, які перебувають під захистом, та захист їх від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Окрім того, у ч. 2 зазначено: «Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність» [4].

Але, на превеликий жаль, дотримання положень міжнародних актів щодо захисту права на свободу та статеву недоторканість особи в умовах збройного конфлікту має проблеми, оскільки вчинення сексуального насильства для когось має на меті тероризувати цивільне населення для отримання контролю (Демократична Республіка Конго), а для когось – знищення нації (Руанда) або репродуктивних функцій (колишня Югославія). Що ж стосується України, то мета вчинення сексуального насильства російськими військовослужбовцями поки є не зовсім зрозумілою, адже збройний конфлікт триває і при звільненні всіх захоплених територій стане більш зрозумілою.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією

217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 26.04.2023)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 26.04.2023)

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 26.04.2023)

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 26.04.2023)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО РЕЦЕПТУ В НІМЕЧЧИНІ, ЕСТОНІЇ ТА УКРАЇНІ

Полякова І.В.,
студентка КПІ ім. І. Сікорського
Науковий керівник: Серебрякова Ю.О.,
доцент кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. І. Сікорського
к. ю. н., доцент

Діджиталізація стрімко заповнює наше життя. Усе більше і більше сфер переходять від паперового до електронного формату. Фармацевтична сфера теж не стала виключенням – наразі в Україні запроваджено електронний рецепт на всі рецептурні лікарські засоби.

В 2022 році Україна набула статус країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, тому досягнення європейських міжнародно-правових стандартів у всіх сферах суспільного життя є основним напрямком діяльності держави щодо нормативно-правового адміністрування у сфері обігу лікарських

засобів в Україні. Так, міжнародно-правовими стандартами сфери обігу лікарських засобів є зафіксовані міжнародно-правовими актами принципи й норми, які визначають зміни й обсяг прав людини у сфері охорони здоров'я при наданні медичної допомоги, за допомогою лікарських засобів і слугують юридичними нормами для національної політики в цій сфері [1]. Тому доцільно розглянути і порівняти реалізацію впровадження електронного рецепту у деяких державах Європейського Союзу, на підставі чого висловити пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства у відповідній сфері.

Так, Німецька фармацевтика посідає 4 місце на світовому ринку після Китаю, США та Японії. За прогнозами експертів, до 2025 року Німеччина стане третім найбільшим виробником фармацевтичної продукції, обігнавши Японію. У Німеччині ведеться суворий контроль продажу медикаментів. Мета - запобігання самолікуванню пацієнтами, безконтрольному використанню сильнодіючих препаратів [2, с.178]. Як зазначають фахівці, замість паперових у 2022 році у Німеччині запровадили електронні рецепти, «формою пред'явлення електронного рецепта є смартфон пацієнта з виведеним на дисплей рецептурним кодом» [2, с.179].

Варто погодитись із І.А.Поповою, яка називає наступні переваги електронного рецепту: 1) лікарські практики та аптеки будуть розвантажені від паперових рецептів, що дозволить більше часу приділяти власне обслуговуванню клієнтів; 2) електронний рецепт не можна втратити або зім'яти, як паперовий рецепт, в той час як зім'ятий паперовий рецепт часто стає нечитаним, що може послужити помилкою при видачі ліків або ліків не в тому дозуванні; 3) паперовий рецепт нескладно підробити, а електронний рецепт – підробити практично неможливо [2, с.179].

Необхідно звернути увагу і на те, що електронні рецепти захищають персональні дані клієнтів, які вводяться на підставі Закону про захист електронних даних пацієнтів у медичній телеінфраструктурі, який було прийнято у 2020 році [5].

У 2010 році у Естонії також було впроваджено електронний рецепт.

Впровадження системи «Е-рецепт» було спрямоване для видачі та обробки медичних рецептів. Наслідком є мінімізація оформлення документів для призначення та відпуску медичних препаратів. 99% медичних рецептів обробляються в інтернеті; звичайні поповнення можуть бути видані без призначення [6, с. 40].

Особливе значення цей вид рецепту набуває з огляду на те, що електронні рецепти, що були видані в Естонії, є також чинними у Фінляндії та Хорватії [7].

Як уже зазначалося раніше, в Україні питання реалізації рецептурних лікарських засобів набуло актуальності у зв'язку з введенням положення щодо відпуску всі рецептурних лікарських засобів за рецептом лікаря.

Слід зазначити про те, що електронний рецепт для України не є новим – вже декілька років діє програма «Доступні ліки», що дозволяє відпуск певної категорії лікарських засобів безкоштовно або з певною доплатою. Пацієнти отримують Є-рецепт у лікаря та можуть використати його в усіх аптеках, що підтримують програму «Доступні ліки». Відшкодування вартості лікарських засобів здійснюється шляхом реімбурсації. Реімбурсація лікарських засобів здійснюється НСЗУ на підставі звітів про відпущені лікарські засоби, подані до НСЗУ в установленому законодавством порядку, на рахунки суб'єктів господарювання, зазначені у договорі про реімбурсацію лікарських засобів [8].

Наразі діє лише один виняток, коли рецептурні лікарські засоби можуть бути реалізовані без рецепта лікаря, який передбачено п. 31-1 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів). Так, на територіях, які включені Мінреінтеграції до підрозділу 2 розділу I і розділу II переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінреінтеграції, відпуск рецептурних лікарських засобів (крім лікарських засобів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини, комбінованих лікарських засобів, що містять наркотичні

засоби, психотропні речовини чи прекурсори в кількості, що не перевищує їх гранично допустиму норму, отруйних та сильнодіючих лікарських засобів)), які згідно з інструкцією для медичного застосування підлягають відпуску за рецептом за кошти пацієнта та/або інших джерел, не заборонених законом, крім бюджетних коштів, може здійснюватися без рецепта лікаря за умови надання пацієнтам працівниками аптек та їх структурних підрозділів під час відпуску таких лікарських засобів роз'яснення щодо необхідності їх застосування згідно із зазначеною інструкцією [9].

Проте в цьому вбачається проблема – не всі аптеки є учасниками програми «Доступні ліки». Це відбувається з ряду причин, серед яких:

- небажання встановлення спеціального програмного забезпечення;
- недовіра до відшкодування бюджетом коштів;
- небажання ведення додаткової звітності;
- втрата прибутку тощо.

Звісно до таких причин варто додати, що в сучасних реаліях не завжди можливо буде виписати електронний рецепт, хоча б з навіть з простих причин – лікар, з яким пацієнт уклав декларацію не приймає пацієнтів в зазначений день; відсутність світла та інтернету у зв'язку з ракетними обстрілами тощо. Проте ці причини тимчасові і можуть мати місце тільки в умовах існування в Україні воєнного стану. Втім, вже зараз нам варто міркувати про післявоєнний розвиток нашої країни.

Отже, є очевидним, всі аптеки мають перейти до програми «Доступні ліки» та здійснювати відпуск лікарських засобів за електронним рецептом. З інформації, наявної в мережі інтернет та розглядаючи дане питання на прикладі аптечних закладів м. Києва реалізацію лікарських засобів за електронним рецептом здійснює мережа комунальних аптек м. Києва – КП «Фармація» [10].

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне застосувати в Україні досвід розглянутих європейських країн і вжити дії щодо розробки системи заходів, які спрямовані на запровадження використання електронних рецептів всіма медичними закладами і у всіх аптеках України. Такі заходи

забезпечать більш швидку євроінтеграцію України в частині приєднана до європейської фармацевтичної системи, що може стати підставою для використання електронних рецептів, виданих в Україні, і в інших державах.

Список використаних джерел

1. Соборна І.Г., Тарасенко Г.В. Дослідження особливостей державного регулювання обігу лікарських засобів. Технологічні та біофармацевтичні аспекти створення лікарських препаратів різної направленості дії: матеріали VII Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 24-25 листопада 2022 р.). Харків, 2022. С. 340-345

2. Попова І.А., Отман Д.Ш. Особливості відпуску лікарських засобів у Німеччині. Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки, менеджменту та логістики : матеріали X міжнарод. наук.-практ. інтернет -конф. з міжнар. Участю (м. Харків, 10 листоп. 2022 р.) Харків : НФаУ, 2022. С. 178-180.

3. Arzneimittelinformationen für Deutschland. URL: <https://www.rote-liste.de/> (дата звернення: 28.04.2023)

4. Як українцям купити ліки у Німеччині. URL: <https://ukrainianingermany.de/uk/how-ukrainians-can-buy-medicines-in-germany-uk/> (дата звернення: 28.04.2023)

5. Gesetz zum Schutz elektronischer Patientendaten in der Telematikinfrastruktur, PDSG . URL: https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/Gesetze_und_Verordnungen/GuV/P/PDSG_bgbl.pdf (дата звернення: 28.04.2023)

6. Кулага І.В., Ткаченко О.В., Клівак В.В. Компаративний аналіз упровадження та розвитку електронного урядування в Україні та Естонії. Стратегія економічного розвитку України. № 46. 2020. С. 36-54.

7. Prescriptions. URL: <https://www.eesti.ee/en/health-and-care/health-and-medical-care/prescriptions> (дата звернення: 28.04.2023)

8. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті на відшкодування вартості лікарських засобів для лікування окремих захворювань

: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 р. № 141. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2023)

9. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : затверджено Постановою кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#n12> (дата звернення: 28.04.2023)

10. Електронні рецепти з 1 квітня 2023 року. URL: <http://pharmacy.kiev.ua/novyny/e-receipt2023.html> (дата звернення: 28.04.2023)

ПІДТРИМКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Попович К. Г.,
магістр права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активізацією процесів цифровізації майже в усіх сферах діяльності суспільства, зокрема в економіці. Процес цифровізації, в загальному, є досить позитивним явищем, оскільки дозволяє пришвидшити обробку інформації, що своєю чергою позитивно впливає як на економіку країн, так і на суспільство загалом. Також, розвиток цифрових технологій дозволяє забезпечити прозорість влади та ефективніше електронне урядування, сприяє економічному зростанню, виробництву та експорту, через підвищення продуктивності підприємств, та створення принципово нових сфер цифрової економіки. Цифровізація веде до спрощення умов для розвитку бізнесу, залучення інвестицій, надає ширші можливості для задоволення інтересів та захисту прав споживачів [1]. Поняття цифровізація можна визначити, як впровадження цифрових технологій в усі сфери діяльності суспільства.

Проте, окрім чисельних переваг цифровізація також пов'язана із виникненням ряду проблем для фізичних осіб, одними з яких є: витік персональних даних, поширення новітніх методів маніпулювання свідомістю та втручання в приватне життя людей.

Цифрові технології за відсутності належного правового регулювання можуть ставати загрозами, які породжують глобальну проблему інформаційної безпеки не лише суспільства, а й держави. Серед таких загроз можна виділити *кібертероризм* і *кібершпionaж*. З метою уникнення посилення зазначених загроз країни світу, зокрема, європейські країни, впроваджують різні методи підтримки безпеки в умовах цифровізації.

В Сполучених Штатах Америки (надалі – США) досить розвинені економіка та цифрові технології. З огляду на зазначене, в США чимала увага приділяється інформаційній безпеці, складовою частиною якої є кібербезпека. Регулювання інформаційної безпеки у США здійснюється федеральними законами та законами штатів. До зазначених актів відносять: «Про інформаційну безпеку», «Про удосконалення інформаційної безпеки», «Про комп'ютерне шахрайство та зловживання», «Про свободу інформації», «Про висвітлення діяльності уряду», «Про охорону особистих таємниць», «Про таємницю» [2, с. 235].

Суб'єктом, що регулює діяльність у сфері цифрових технологій у США є Агентство з кібербезпеки й безпеки інфраструктури МВБ США. Зазначений суб'єкт виконую координуючу функцію, а також і надає технічну допомогу особам, які звертаються із питань інформаційної безпеки.

Європейський Союз (надалі – ЄС) очевидно підтримує розвиток цифровізації. В ЄС було прийнято Стратегію Єдиного цифрового ринку ЄС. Метою прийняття даної Стратегії було досягнення єдності між країнами ЄС у сфері цифрових технологій, міжнародної торгівлі та надання послуг в межах Єдиного цифрового ринку.

23 квітня 2022 року Європейським Парламентом було прийнято [Закон про цифрові послуги](#) або Digital Services Act (DSA). Серед іншого даний закон

містить нові правила онлайн-безпеки у ЄС, а саме встановлює новий стандарт відповідальності онлайн-платформ щодо незаконного та шкідливого вмісту. Зазначений закон прийнятий із метою забезпечення кращого захисту користувачів Інтернету та їхніх основних прав. Також, законом визначено єдиний набір правил на внутрішньому ринку [3].

Оскільки Україна прагне стати членом Європейського Союзу, то існує необхідність імплементації актів права ЄС у національне законодавство нашої країни. Так, Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 року. За даною програмою надається фінансування для здійснення цифровізації країн Європи у різних сферах.

Мета програми «Цифрової Європи» є пришвидшення відновлення економіки та цифрову трансформацію. Завдяки участі у Програмі Україна має змогу наблизитися до Єдиного цифрового ринку ЄС [4].

Зараз не лише у ЄС, а й у багатьох країнах світу реалізуються державні програми та стратегії цифровізації національних економік.

Таким чином, на основі викладеного можемо констатувати, що цифровізація є одним із ключових елементів сталого розвитку економіки та суспільства. Підтримка безпеки в умовах цифровізації здійснюється шляхом нормативного регулювання процесів цифровізації та функціонування контрольних органів.

Список використаних джерел

1. На шляху до єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція, телекомунікації, довірчі послуги. URL: <https://ucep.org.ua/doslidzhennya/na-shlyahu-do-yedynogo-czyfrovogo-ryнку-yes-elektronna-komercziya-telekomunikacziyi-dovirchi-poslugy.html> (дата звернення: 07.04.2023).

2. Хом'яков Д.О. Коропатнік І.М. Система здійснення нормативно-правового регулювання кібербезпеки у США. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2020. С. 235-237.

3. Сівовна Ю. та Борисенко А. Нові правила онлайн-безпеки у ЄС: як Закон про цифрові послуги вплине на український онлайн-простір. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/212382_nov-pravila-onlayn-bezpeki-u-s-yak-

[zakon-pro-tsifrov-poslugi-vpline-na-ukranskiy-onlayn-prostr](#) (дата звернення: 07.04.2023).

4. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа»: що це означає. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-doluchylasia-do-prohramy-tsyfrova-ievropa-shcho-tse-oznachaie> (дата звернення: 09.04.2023).

КОНСТИТУЦІЙНА СВОБОДА ЗМІ, ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА І ЄВРОПЕЙСЬКАТА ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Самотуга А.В.,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к. ю. н., доцент

Конституцією України визначено стратегічний курс держави на набуття нею повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [8]. 23 червня 2022 р. Європейська Рада проголосувала за надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Серед вимог, які необхідно виконати Україні на шляху до європейської інтеграції, міститься, зокрема, приведення законодавства про медіа у відповідність до європейського.

Право людини на інформацію походить від її природної свободи думки, переконань і на вільне їх вираження. Ця свобода реалізується у можливості безперешкодно шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Здійснення цього права може бути обмежене законом для поважання прав і репутації інших осіб та для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

У цьому контексті важливою є також ст. 17 Конституції України, згідно з якою забезпечення інформаційної безпеки України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Звідси, виникає питання щодо сумісності свободи медіа з інформаційною безпекою, навіть коли

інформаційні інтереси та потреби суспільства і держави можуть інколи не кореспондуватися. При цьому деякі автори характеризують зазначену конституційну норму як нікчемну для демократичного суспільства, тоді як, навпаки, її реалізація означатиме визнання України закритим суспільством [14], в якому панує цензура, забороняються вільні ЗМІ, в т.ч. закордонні із подальшим визнанням їх іноагентами та перетворення незалежної медіа-діяльності на офіційну пропаганду, як це було в минулих євразійських диктатурах і зараз має місце в державі-агресорі.

Донедавна сама ідея інформаційної безпеки держави та суспільства вступала в суперечність із державним управлінням, інститутом свободи слова, незалежністю ЗМІ [6, с. 7]. Конституційні засади інформаційної безпеки України обмежуються дещо декларативним і фрагментарним закріпленням забезпечення інформаційної безпеки як функції держави, її деяких засад, основних прав людини в інформаційній сфері та підстав їх обмеження. Внаслідок цього і відсутності цілісної державної інформаційної політики норми Конституції України не завжди належним чином виконують свою роль концептуальних засад правового регулювання питань інформаційної безпеки, що негативно позначається на її забезпеченні [5, с. 40-41].

Важливим кроком до зміцнення інформаційної безпеки та гарантій права на інформацію стало прийняття 13.12.2022 Закону України «Про медіа» (набув чинності 31.03.2023), що є одним із заходів з виконання Україною умов як кандидата на вступ до ЄС. Адже одним із положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є, зокрема, питання підготовки журналістів та інших працівників медіа-сфери, як друкованих, так і електронних видань, а також питання підтримки ЗМІ (громадських і приватних), з метою посилення їхньої незалежності, професіоналізму та зв'язків з іншими європейськими ЗМІ відповідно до європейських стандартів [12].

Згідно зі ст. 11 Хартії фундаментальних прав ЄС право кожного на свободу вираження поглядів включає свободу дотримуватись своїх переконань, отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державної

влади та незалежно від кордонів; слід поважати свободу та плюралізм ЗМІ [2]. При цьому в Хартії, на відміну від Конституції України, не йдеться про інформаційну безпеку, а лише про загальну безпеку як особисте благо, що разом зі свободою та справедливістю становлять наріжну цінність ЄС. Якщо б, здавалося, Основний закон і суперечить Хартії, то варто тоді звернутися до інших актів ЄС.

Відповідно до ст. 3 Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги від 10.03.2010 (далі – Директива) держави-члени забезпечують свободу отримання та не повинні обмежувати ретрансляцію аудіовізуальних медіапослуг на своїй території від інших держав-членів. Однак держава-член може тимчасово відступати від цієї норми у випадках, коли аудіовізуальні медіапослуги, які надає їхній провайдер, що перебуває під юрисдикцією іншої держави-члена, явно, серйозно та грубо порушують положення цієї Директиви (публічне підбурювання до насильства або ненависті, до вчинення терористичних злочинів) або шкодять громадській безпеці, включно із забезпеченням національної безпеки та оборони, чи становлять собою серйозний та значний ризик заподіяння їм шкоди [4], як зазначено у ст. 21 Хартії щодо недопущення дискримінації за будь-якою ознакою – стать, раса, колір шкіри, етнічне або соціальне положення, генетичні характеристики, мова, релігія або переконання, політичні або будь-які інші погляди, приналежність до національної меншини, майновий стан, народження, непрацездатність, вік або сексуальна орієнтація, а також громадянство.

Навіть більше, Директива посилається на ст. ст. 56-57 Договору про функціонування ЄС щодо заборони обмежувати свободу надання послуг в межах Союзу громадянами держав-членів; послугами вважаються «послуги» в межах значення Договорів, якщо їх зазвичай надають за винагороду тією мірою, якою вони не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталу та осіб. «Послугами», зокрема, є діяльність осіб вільних професій [7], до яких належать і творчі працівники вільних медіа – журналісти, репортери, блогери, коментатори тощо.

Про гармонізацію та уніфікацію нового медійного законодавства України свідчать такі його характеристики: запровадження категорії «європейський продукт» та «європейська студія-виробник», детальна інтеграція положень Європейської конвенції про транскордонне телебачення (згідно з якою її сторони забезпечують свободу самовираження й інформації відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), а також поставлено завдання Кабінетові Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом завершити перехід на цифрову технологію мовлення відповідно до Регіональної угоди Міжнародного союзу електров'язку. Крім того, при впровадженні обмежень у сфері медіа зазначений Закон уповноважує державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб застосовувати практику Європейського суду з прав людини як джерело права. А однією з підстав відкриття кримінального провадження стосовно кінцевого бенефіціарного власника та/або керівника суб'єкта у сфері медіа є вчинення ним злочинів проти основ національної безпеки [10].

Отже, міркування безпеки як підстави обмеження права на інформацію та свободи ЗМІ встановлено Конституцією України, виходячи з вимог ратифікованих Україною міжнародно-правових актів та двосторонніх угод, зокрема з ЄС.

Дещо в іншому контексті розглядаються відносини України з НАТО. Хартією про особливе партнерство між Україною та цією організацією від 09.07.1997 безпекові цінності (в т. ч. у сфері економіки, довкілля та ядерної енергії) визнано базовими для розбудови цих відносин [13]. Актуальності цьому питанню додає той факт, що однією з підстав укладення Північноатлантичного договору від 04.04.1949 є прагнення його сторін жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнення рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права [9].

Тому закономірно першим міждержавним об'єднанням з'явилося саме безпекове – НАТО, без якого неможливо надалі зберігати свободу й розбудувати ефективну економіку, для чого згодом і було утворено ЄС як вже переважно економічне об'єднання. Адже майже всі країни спочатку набували членства в НАТО перед вступом до ЄС. Також Україна в умовах вже великої війни з РФ подала заявку на вступ до НАТО, схваливши текст Спільного звернення Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України до Організації Північноатлантичного договору [11].

Втім рух до євроатлантичної спільноти, незважаючи на війну, не послаблює вимоги до України дотримуватися демократичних засад свободи ЗМІ, що є важливою умовою її військово-фінансової підтримки з боку Заходу. Наприклад, відповідно до підготовленого Державним департаментом США Звіту про дотримання прав людини в Україні за 2022 рік, посиляючись на неурядову організацію Freedom House, яка оцінила пресу України як «частково вільну», незалежні ЗМІ та сайти новин в Інтернеті були активними та висловлювали широкий спектр поглядів, але уряд вжив певних заходів для обмеження ЗМІ та свободи вираження поглядів, нібито для протидії російській дезінформації та вирішення інших проблем безпеки під час війни. Найбільші та найуспішніші приватні ЗМІ, особливо телекомпанії, продовжували належати олігархам. Однак принаймні один медіа-холдинг був переданий холдингу, який належить журналістам, після ухвалення у 2021 р. закону про «деолігархізацію», спрямованого на зменшення політичного та громадського впливу найбагатших бізнесменів країни [1].

Хоча й самі країни – члени ЄС та НАТО дещо втратили були пильність, коли, сповідуючи ідеї свободи ЗМІ, надавали змогу просувати на своїх теренах антизахідні наративи й відверту дезінформацію про Україну, оскільки європейський та американський обиватель не завжди переймався пошуком альтернативних джерел об'єктивної інформації про маловідому йому країну. Найпоказовішою ту є діяльність російської міжнародної мережі інформаційних (по суті, пропагандистських) телеканалів «russia today», фінансованої урядом

рф (обсяги чого за роки війни з Україною потроїлися й сягнули майже \$ 200 млн на рік) та мовлення якої охоплює всю територію ЄС, а також Близький Схід і навіть США і здійснюється різними мовами. Під час вже великої війни журналісти та керівники цієї організації відкрито закликали до геноциду українців та ліквідації Української держави. У березні 2022 р. ЄС централізовано зупинив на своїй території мовлення RT. У рішенні Ради ЄС, яка зобов'язала вжити такого заходу, йшлося, що росія через підконтрольні їй ЗМІ веде «пропагандистську кампанію, яка виправдовує агресію проти України та спрямовану проти громадянського суспільства ЄС, грубо спотворюючи факти та маніпулюючи ними» [15].

Україні, будучи обмеженою в ресурсах, все ще складно ефективно протидіяти російській пропаганді. Тим більше що багаторічний моніторинг українсько-російських відносин засвідчував, що «реінтеграція пострадянського простору» була одним із провідних напрямків зовнішньої політики Росії в останнє десятиліття. Для цього використовувалися економічна слабкість колишніх республік СРСР та їхня залежність від російської економіки, незавершеність демократичних трансформацій, що призводила до хронічної політичної та соціально-економічної нестабільності, незрілість політичної культури еліт та самих суспільств, роздмухування внутрішніх конфліктів тощо [3, с. 605].

Попри серйозні перешкоди, вимог, яких потрібно виконувати Україні для набуття членства в європейських та євроатлантичних структурах, чимало, і результат їх виконання (у частині свободи ЗМІ, з одного боку, та кібер-захисту інформаційних ресурсів держави, з іншого) має бути підтверджений на саміті НАТО, який відбудеться у липні 2023 р. у Вільнюсі.

Список використаних джерел

1. 2022 Country Reports on Human Rights Practices: Ukraine. *Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor*. URL : <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/>.

2. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>.

3. Головка В. Збройна агресія росії проти України. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави ; відп. ред. В. Смолій; кер. авт. кол. Г. Боряк. Київ: Ніка-Центр, 2016. С. 605.

4. Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року про координацію певних положень, встановлених законами, нормативно-правовими або адміністративними актами в державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіапослуг (Директива про аудіовізуальні медіапослуги) (кодифікована версія). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-10#Text.

5. Зозуля О. І. Конституційні засади інформаційної безпеки України. *Форум права*. 2020. № 63 (4). С. 32-44.

6. Інформаційна безпека в сучасному світі та її вплив на конституційний лад в Україні: теорія й практика : матеріали Всеукр. конф. (м. Івано-Франківськ, 20 черв. 2019 р.). Івано-Франківськ : ВДНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 2019. 116 с.

7. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

8. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

9. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text.

10. Про медіа : Закон України від 13.12.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 вересня 2022 року «Щодо дій України у відповідь на спробу Російської Федерації анексувати території нашої держави, з метою гарантування безпеки євроатлантичного простору, України та відновлення її територіальної

цілісності»: Указ Президента України від 30.09.2022 № 679/2022. URL : <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5785.html>.

12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

13. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text.

14. Чи сумісна свобода інформації з інформаційною безпекою? URL : <https://ms.detector.media/utiski-zhurnalistiv-u-sviti/post/9515/2011-05-24-chy-sumisna-svoboda-informatsii-z-informatsiynoyu-bezpekoju/>.

15. Як росія створює потужну пропаганду з фейками: пояснення на прикладі RT. 17.11.2022. URL : https://lb.ua/blog/infosecurity_institut/536213_yak_rosiya_stvoryuie_potuzhnu_propagandu_z.html.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ – ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЧИ ПРОТИ ДЕЗІНОФРМАЦІЇ?

Самчинська О.А.,
аспірантка, викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Сьогодні штучний інтелект став невід’ємною частиною повсякденного життя людей з різних куточків земної кулі. Це не просто тренд, а невідворотне майбутнє. Підприємницька діяльність, кінематограф, мистецтво, журналістика, наука, освіта, охорона здоров’я, юридичні послуги, правоохоронна діяльність, судова система та військова сфера – це лише невеликий перелік галузей, у яких активно використовується дана технологія з метою оптимізації та підвищення ефективності різних процесів та їх результатів. Можна навести багато прикладів позитивного застосування штучного інтелекту, які не лише спрощують життя

сучасній людині, а й підвищують його якість та рівень безпеки. Зокрема, вже сьогодні саме ця технологія лежить в основі засобів діагностики, раннього виявлення та лікування різних захворювань, що у майбутньому, за різними прогнозами дозволить збільшити середню тривалість життя людини на 10-15 років.

Водночас, як практично будь-яке інше явище, широке використання та стрімкий розвиток даного досягнення науково-технічного прогресу має не лише плюси, а й мінуси. Так, разом із низкою захоплюючих думок щодо ефективності, необхідності подальшого удосконалення можливостей та збільшення масштабів застосування штучного інтелекту, існує абсолютно полярна позиція, що ця технологія є більш небезпечною за ядерну зброю (зокрема, таку думку висловив відомий підприємець у сфері новітніх технологій – Ілон Маск) та може становити серйозну загрозу для існування людства.

Особливо дискурсивним це питання є з правової та етичної точки зору. Порушення основоположних прав та свобод людини, зокрема, права на приватність, свободу слова та волевиявлення, права на отримання повної, точної та достовірної інформації, на повагу до честі, гідності та ділової репутації, дискримінація – це лише частина реальних та потенційних ризиків застосування ШІ. У даній роботі ми розглянемо штучний інтелект як інструмент дезінформації, – з одного боку, та водночас як засіб протидії та запобігання даному виду деструктивного інформаційно-психологічного впливу - з іншого. Під дезінформацією мається на увазі цілеспрямований процес створення, модифікації та поширення інформації, як недостовірної, так і достовірної, з метою введення осіб (групи осіб) в оману для досягнення політичної, економічної або ідеологічної мети, внаслідок якого порушуються або можуть бути порушені права людини та громадянина та/або суспільства та держави [1].

Розпочнемо розгляд даного питання з характеристики використання технологій ШІ для здійснення обраного виду деструктивного інформаційно-психологічного впливу. У даному контексті хочемо виділити три основні

напрями застосування можливостей штучного інтелекту, які дозволяють підвищити ефективність дезінформації: створення, масове поширення та цільове поширення.

1. Створення недостовірної інформації. Цілеспрямоване виробництво інформації, завданням якої є введення в оману не є чимось новим. Напевне, ще з початку виникнення комунікації люди почали застосовувати прийоми інформаційного впливу для досягнення різних цілей, що з поміж усього, передбачало підготовку «спеціальних відомостей». Проте, не можна заперечувати той факт, що використання технологій штучного інтелекту, по-перше, значно пришвидшують процес масового виробництва інформації, яка не відповідає дійсності (особливо у текстовому вигляді) та, по-друге, надають можливості зробити її більш «правдоподібною» та «переконливою» (особливо коли це стосується зображення, аудіо та відео). Розглядаючи останнє, варто згадати про тенденцію підвищення популярності використання дипфейку (deep-fake) як інструменту дезінформації. Так, саме за допомогою цієї технології у березні 2022 року було створено відео-звернення Володимира Зеленського «про капітуляцію», а у червні цього ж року мери кількох європейських столиць проводили онлайн-зустріч з нібито з мером столиці України - Віталієм Кличко, який насправді виявся фейком. І якщо перший приклад був виконаний «недосконало», а його фальшивість не викликала сумніву, то встановити несправжність другого виявилось не так просто.

2. Масове поширення. Розвиток інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет значно пришвидшив процеси обміну інформацією, що дозволило оперативно поширювати важливу інформацію широкому колу осіб. Водночас, саме новітні технології дозволяють розповсюджувати «шкідливу» інформацію у небачених масштабах, що значно ускладнює протидію її негативному впливу. Розглядаючи даний пункт, варто приділити увагу ботам, які сьогодні стали невід'ємним інструментом деструктивної пропаганди та дезінформації. Ці програми, в основі діяльності яких зазвичай лежать технології штучного інтелекту, дозволяють, зокрема: масово, а головне досить

оперативно розповсюджувати інформацію, яка використовується для маніпуляції та введення в оману; генерувати та поширювати велику кількість дописів та коментарів, що підтримують певний наратив; залишати вподобання та «репостити» публікації. Зазвичай такі дії дозволяють створити ефект популярності та масовості підтримки певної ідеї, що впливає на формування «потрібного» ставлення громадськості до неї.

Крім просування недостовірної інформації, досить часто боти використовуються для здійснення так званих «атак» на профілі та канали, які поширюють достовірні відомості. Це призводить до блокування таких ресурсів з боку адміністраторів онлайн-платформ через «підозрілу» активність або ж самостійного обмеження власниками профілів та каналів можливості коментування дописів, що має наслідком зниження їх популярності серед аудиторії.

3. Цільове поширення. У даному контексті хочемо розглянути два напрями використання особливостей роботи алгоритмів соціальних мереж та онлайн-платформ, в основі яких лежить штучний інтелект, з метою здійснення інформаційного впливу, зокрема дезінформації.

Варто розпочати з того, що згадані алгоритми дозволяють збирати велику кількість персональних даних користувачів цих мереж та платформ, які сьогодні стали важливим інструментом маркетингової діяльності, зокрема підвищення ефективності рекламних оголошень, які поширюються користувачам за певними критеріями (вік, стать, регіон проживання, уподобання тощо). Водночас, такі відомості можуть бути незаконно зібрані, проаналізовані та використані з метою формування «психологічного портрету» об'єкта інформаційно-психологічного впливу, визначення його так званих «емоційних гачків», що дозволяє налаштовувати не лише рекламу, а й «персоналізовану» маніпуляцію, пропаганду та дезінформацію та підвищити рівень їх впливовості. У даному випадку яскравим прикладом може слугувати кейс незаконної обробки персональних користувачів соціальної мережі Facebook, британською компанією Cambridge Analytica, яку звинувачують у втручанні у вибори та інші

політичні процеси, шляхом маніпуляції думкою потенційного електорату (зокрема, президентські вибори у США в 2016 році та процедуру Brexit).

Напевне кожен хоча б раз помічав, що після уподобання, коментування або іншої реакції на ролик на YouTube, допису у Tiktok, або сториз в Instagram через певний час власні рекомендації починають наповнюватися контентом схожого характеру. У цьому полягає суть наступної загрози використання штучного інтелекту у контексті дезінформації, адже алгоритми соціальних мереж та онлайн-платформ налаштовані таким чином, що зазвичай користувача оточує інформація, яка відповідає його переконанням та уподобанням. Власне небезпека полягає у тому, що якщо такі ресурси використовуються не з розважальною метою, а є основним джерелом отримання інформації про навколишній світ, людина потрапляє у так звану «інформаційну бульбашку» або ж «бульбашку фільтрів», яка містить відомості та дані, які висвітлюють події лише з однієї точки зору. Це підсилює ефект підтвердженого упередження, що досить часто є причиною формування деформованого уявлення про дійсність та перешкоджає сприйняттю відомостей, що його спростовують.

Розглядаючи реальні та потенційні загрози використання технологій штучного інтелекту з метою впливу на масову свідомість не можна не згадати ChatGPT, який останнім часом став предметом низки дискусій. Перш за все, варто зазначити, що даний чат може використовуватися як інструмент умисного створення маніпулятивного чи недостовірного контенту. Підтвердженням цьому може слугувати дослідження, яке у січні 2023 року провели аналітики NewsGuard. Зміст експерименту полягав у тому, що чат попросили відповісти на 100 запитань із вибірки фейків та маніпулятивних повідомлень, зібраних упродовж 2022 року (серед яких були конспірологічні теорії, фейки щодо COVID-19 і вакцинації, а також події війни в Україні), а результати підтвердили, що він може бути використаний для створення недостовірних наративів. Схоже дослідження, яке дозволило дійти до того ж висновку, провели і представники національної громадської організації «Опора» [2].

Крім цього, через недосконалість роботи алгоритмів, цей чат може й «неумисно» вводити в оману. У даному випадку доречно згадати нещодавній випадок, коли один із популярних українських телеканалів вирішив за допомогою ChatGPT зробити добірку цікавих «маловідомих» фактів про українського письменника Олеса Гончара, проте які насправді виявилися фейковими. І хоча за своєю сутністю та через відсутністю умислу введення в оману даний приклад є саме поширенням помилкової інформації (misinformation), а не дезінформацією, він ще раз підтверджує загрозу хоча й не цілеспрямованого, проте ж введення людей в оману. Варто відзначити, що перед початком роботи з чатом, розробники попереджують користувачів про можливість недостовірності та «обмеженість» актуальності інформації, якою він (чат) оперує, проте, через недостатній рівень медіаграмотності населення, такі застереження не мають передбачуваного ефекту.

Узагальнюючи перелічені вище чинники, можна зазначити, що в сукупності використання технологій штучного інтелекту підвищує ефективність деструктивного інформаційного впливу та ускладнює процес його виявлення та протидії, що звісно не може не викликати занепокоєння.

Водночас, як було зазначено вище, використання технологій ШІ є інструментом не лише дезінформації, а й протидії та запобігання її здійсненню. Так, наприклад, саме використання штучного інтелекту надає можливість:

- здійснювати моніторинг та аналіз великого масиву даних на предмет наявності шкідливого контенту, в тому числі недостовірної інформації та у деяких випадках автоматизовано блокувати її;
- виявляти основні «тренди» та тенденції інформаційно-психологічних впливів та реакцію суспільства на них;
- здійснювати експертизу інформації у різній формі вираження (текст, зображення, фото, відео) на предмет її достовірності. Так сьогодні є низка програм, які працюють на основі штучного інтелекту, та які дозволяють встановити факт створення контенту за допомогою технологій або ж наявність у ньому модифікацій;

- розпізнавати ботів та автоматизовану поведінку в мережі, а також блокувати її. Проте, варто зазначити, що алгоритми виявлення та блокування шкідливого контенту та «підозрілої» поведінки в мережі не є ефективними на 100 % та можуть помилково ідентифікувати активність як шкідливу, коли насправді вона такою не є. Це, в свою чергу, призводить не до захисту, а до порушення прав та законних інтересів людини, зокрема свободи слова. Особливо ця проблема стала актуальною сьогодні, коли саме робота алгоритмів соціальних мереж стала перешкодою у донесенні достовірної інформації про події в Україні.

Розглядаючи позитивні аспекти застосування ШІ, варто зазначити, що технології, які побудовані на основі його використання, вже давно зарекомендували себе як ефективний засіб журналістики, високий рівень якої також є невід'ємним елементом системи протидії та запобігання дезінформації.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що використання технологій штучного інтелекту дозволяє оптимізувати та підвищити ефективність фактчекінгової діяльності та моніторингу інформаційного середовища з метою виявлення загроз.

Дезінформація, як й інші види інформаційно-психологічного впливу, не є ноу-хау ХХІ століття чи наслідком використання штучного інтелекту. Споконвіку люди використовували цей інструмент для досягнення різних цілей, а нові відкриття науки і техніки лише змінювали його форму.

Штучний інтелект не спричинив виникнення нового виду впливу, не змінив його сутність, а лише оптимізував та підвищив його ефективність, як і у той же час підвищив ефективність механізмів протидії та запобігання різним загрозам в інформаційному просторі, включаючи дезінформацію. Це вкотре підтверджує ідею, що технологія сама про собі немає ціннісного змісту, є нейтральною та виступає лише інструментом, який слугує для задоволення цілей її користувачів» [3, 104]. Сьогодні не штучний інтелект, а людина, яка його створює й використовує, визначає напрям його застосування та відповідальна за конструктивні чи деструктивні наслідки його функціонування.

Список використаних джерел

1. Самчинська О.А. Дезінформація: поняття та сутність. *Адміністративне право і процес*. 2022. № 3(38). С. 32-45. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2022.3.03>.

2. Штучний інтелект як суперінструмент для дезінформації та пропаганди. URL: https://www.oporaua.org/blog/polit_ad/24507-shtuchnii-intelekt-iaak-superinstrument-dlia-dezinformatsiyi-ta-propagandi (дата звернення: 25.04.2023).

3. Білоцерковець Н. Технологічна нейтральність та заборона дискримінації як ключові принципи державного регулювання електронних довірчих послуг: поняття та ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 103–109. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/1/1_2018.pdf. (дата звернення: 26.04.2023).

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНОМУ ПОШИРЕННЮ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сердечна А.Ю.,

ст. викладач кафедри кримінального права та кримінології
Національної академії Служби безпеки України

Інформаційна безпека України є складовою частиною національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом. Про

це йдеться у Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28.12.2021 року № 685/2021 [1].

Серед основних заходів, направлених на протидію дезінформації та інформаційним операціям насамперед держави-агресора, Стратегією визначено посилення відповідальності за поширення недостовірної інформації (дезінформації).

З огляду на те, що 24 лютого 2022 року рф здійснила широкомасштабне вторгнення на територію України та фактично розпочала новий етап збройної агресії, Верховна Рада України в екстреному порядку ухвалила низку законів та посилила кримінальну відповідальність за поширення інформації, яка безпосередньо стосується сфери оборони України і є складовою системи воєнної безпеки.

Так, Законом України від 24 березня 2022 р. № 2160-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану», Кримінальний кодекс України був доповнений статтею 114-2, якою передбачається кримінальна відповідальність за згадані вище суспільно небезпечні діяння [2].

Цією нормою криміналізовано виключно **поширення**: «інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України (ч. 1 ст. 114-2 КК України), що фактично спрямоване на захист інформації про переміщення воєнної підтримки від країн-партнерів; інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості (ч. 2 ст. 114-2 КК України)» [3].

Вищевказані діяння, «вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням, або спричинили тяжкі наслідки, тягнуть за собою посилення відповідальності» (ч.3 ст.114-2 КК). [3].

Якщо несанкціоновані фото- та відеозйомка руху або розташування ЗСУ, переміщення зброї, бойових припасів, були виготовлені без мети подальшого поширення, то такі дії не можуть каратися за ст. 114-2 КК. Вони будуть кримінально караними лише за умови, що така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерства оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів, і тільки тоді, коли вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Крім того законодавцем не визначено, публічним чи приватним має бути таке поширення, відповідно останнім вважаються «будь-які діяння з розповсюдження певної інформації невизначеному колу осіб незалежно від способу (усно, письмово, друкованим способом, за допомогою мережі Інтернет, оголошення в публічному місці, публікації в пресі, під час телефонної розмови, тощо)». До кримінальної відповідальності за зазначеною статтею може бути притягнута як особа, яка власноруч фотографувала відповідні об'єкти та поширювала цю інформацію, так і особа, яка зробила репост вже опублікованої інформації, наприклад, у Telegram, Вконтакте, тощо.

Також важливо зазначити, що законодавець в ч. 1 та 2 ст.114-2 КК вказав вичерпний перелік інформації, за поширення якої особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Це означає, що за цією статтею «не може бути кваліфіковано поширення будь-якої іншої важливої інформації, наприклад, про місця зберігання комплектуючих до військової техніки. Такі дії можуть бути вчинені умисно або необережно (ч. 1,2 ст.114-2 КК) або тільки з прямим умислом (ч. 3 ст.114-2 КК)». Ознаки, вказані у ч.3 ст.114-2 КК, можуть свідчити про те, що такі дії були вчинені з прямим умислом, а якщо вони

призвели до тяжких наслідків, то ставлення до останніх може бути умисним або необережним в залежності від намірів особи. Однак, зважаючи на суспільну небезпечність таких дій, навіть якщо особа не усвідомлювала або не бажала таких наслідків, її байдуже ставлення до них не може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Наявність в диспозиції ч.3 ст.114-2 КК такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення відповідних дій «з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням», завдає певні складнощі з розмежуванням кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст.114-2 КК, 111 та 114 КК України [3]. Так, таким наданням може бути визнана будь-яка діяльність, яка створює загрозу національній безпеці України, здійснена в інтересах іноземних представників. При цьому особа може діяти як за завданням іноземної держави, так і за власною ініціативою. І хоча ч. 3 ст. 114-2 КК містить положення, що за цією нормою відповідні діяння можуть кваліфікуватися лише тоді, коли вони не містять ознак державної зради або шпигунства, все одно ця вказівка виглядає не безспірно.

Також слід зауважити, що відповідно до ч. 4 ст. 68 КК «довічне позбавлення волі може бути застосоване за готування до злочину або замах на злочин, передбачений ст. 114-2 КК», проте, як ми бачимо, санкції цієї статті довічне позбавлення волі не передбачають [3].

Незважаючи на певні недоліки, швидке та оперативне реагування законодавця на факти несанкціонованого поширення військово значущої інформації в умовах воєнного стану шляхом встановлення за це кримінальної відповідальності, є надзвичайно важливими для запобігання та припинення протиправної діяльності, направленої на підрив національної безпеки та завдання шкоди національним інтересам України.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення диспозиції ст. 114-2 КК України задля усунення недоліків, наявність яких може негативно позначитися на її правозастосуванні.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки": Указ Президента України від 28.12.2021р. № 685/2021.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ОГЛЯД ПРАВОВОГО ПІДГРУНТЯ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Соха С.С.,

Аспірант кафедри цивільного,
Адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету

Розвиток громадянського суспільства був сформований роками боротьби за національне визволення та незалежну державу в Україні.

У середні віки благодійність і надання соціальних послуг перебували в руках церкви, а пізніше ними займалася держава, коли церква брала участь у релігійних битвах. Через відсутність сталої системи надання соціальних послуг українські громади, переважно сільські громади, сформували систему взаємодопомоги, яка ніколи не потребувала організованих структур.

Починаючи з XVII ст., коли Україна була поділена між Польщею та Росією, в освічених верствах формується національно-визвольний рух під

маскою милосердя. Це був час таємних товариств, які вивчали історію України та розробляли стратегії політичного визволення, а також пропагували українську мову та культуру.

Час кінця XIX – початку XX століття відомий появою приватної філантропії промисловців, які допомогли створити систему соціальної підтримки нужденних, а також у сферах освіти, охорони здоров'я та культури. Деякі меценати також підтримували український визвольний рух, який продовжував свою діяльність аж до радянської доби.

За радянських часів участь громадськості та надання соціальних послуг суворо контролювалися державою, що зрештою призвело до формування партизанської хвилі за незалежність і національне визволення в 1960-х роках. Ця хвиля спричинила величезний рух за незалежність України, який створив передумови для появи Української Держави на карті світу в 1991 році. Громадські рухи, що з'явилися під час Перебудови Радянського Союзу наприкінці 1980-х років, забезпечили кадри для більшості політичних партій та державні установи. Західна допомога стимулювала появу нового покоління громадянських формувань, для яких була характерна західна система управління та проектний підхід до діяльності.

Тим часом багато організацій громадянського суспільства старого радянського зразка та новонароджені благодійні фонди, профспілки, асоціації та політичні партії почали адаптуватися до нового контексту, який характеризувався раптовим зникненням державного фінансування, змінюючи своє управління. Цікаво, що старі радянські організації були краще оснащені з самого початку. Вони володіли значним майном, їх інтереси лобіювала широка мережа членів і урядовців. У той час як організаційний потенціал громадських об'єднань розвивався, участь громадськості та кількість формувань поступово зменшувалися наприкінці 1990-х років порівняно з початком 1990-х років. Це можна пояснити економічною та соціальною кризою, але основною проблемою було те, що після виконання свого завдання щодо розбудови незалежної держави.

Громадські формування не змогли трансформувати свою місію відповідно до ключових вимог, висунутих новим режимом, включаючи надання послуг та захист індивідуальні інтереси громадян. Проте на початку 2000-х народний рух протесту піднявся проти режиму, який почав набувати тоталітарних рис.[2]

Важливий досвід формування коаліцій серед виборців українські громадські формування отримали під час парламентських виборів 2002 року, який визрівав під час президентських виборів 2004 року. Їхньою метою було протидіяти масовому втручання влади на всіх рівнях на підтримку кандидатів від правлячої партії. Зрештою, зусилля коаліції з кількох формувань отримали підтримку широкою громадськістю, що призвело до масових акцій протесту під назвою Помаранчева революція. Це найяскравіший приклад впливу громадянського суспільства на державну політику, який призвів до зміни влади та повернення до демократичного курсу.

Багато джерел зазначають, що такі поняття, як третій сектор чи громадянське суспільство, все ще залишаються поза межами загального розуміння. Громадянське суспільство, як концепція, залишається нечітким в основному українському академічному дискурсі, якому бракує одноманітності щодо того, що таке громадянське суспільство.

Третій сектор можна визначити як певну основу для спонтанного самовираження вільних громадян та їх добровільно сформованих об'єднань, що працюють у різних сферах для захисту своїх інтересів, і як певну систему взаємовідносин, захищену від прямого втручання та упертого регулювання держави та бізнесу [4].

Серед дослідників переважає думка, що громадянське суспільство – це не інституційне явище, а радше соціетальний феномен. Громадянське суспільство розглядається як якість суспільства, яка визначає його здатність до самоорганізації, рівень демократії, реалізації прав і свобод громадянина, ціннісних орієнтацій громадян та їх відповідальність. У цій якості громадянське суспільство не може бути не громадянським суспільством і не може бути

побудованим. Аналіз громадянського суспільства має здійснюватися за його часовими та просторовими характеристиками, показниками рівня участі, рівня забезпечення прав і свобод громадянина, чуйності до інтересів суспільства.[1]

Поняття громадянського суспільства в його нинішньому розумінні часто критикують як нав'язане Заходом, як побудоване на специфічних англосаксонських розробках. Українські дослідники не погоджуються із суто інституційним підходом до аналізу громадянського суспільства: на громадянське суспільство необхідно дивитися через функціональну, інституційну та соціокультурну призму. [3]

Громадянське суспільство розглядається як явище, що створює соціальний капітал, і розглядається крізь призму мереж громадянської активності. Наприклад, дослідження Інституту соціології НАН України показують, що революція активізувала більш фундаментальні якості громадянського суспільства, окрім організаційних форм, а саме практику толерантного співіснування мільйонів людей [4].

Законодавство України відповідає статті 2 Європейської Хартії місцевого самоврядування. Принцип місцевого самоврядування викладено в Конституції (Розділ XI, ст. 7, 92§15)¹⁴, а також у звичайному законодавстві, такому як Закон України № 1275-VI «Про асоціації органів місцевого самоврядування» (ст.2§1)¹⁵. Відповідно, автономія місцевих органів у визначенні та управлінні місцевими державними справами під їхньою відповідальністю та в інтересах місцевого населення визнається та гарантується законом. Крім того, Конституція визначає принципи організації, повноваження та відповідальність місцевих органів (Розділ XI).

Таким чином, громадянське суспільство стає популярним поняттям серед академічних кіл, уряду та засобів масової інформації, оскільки країна впроваджує демократичні реформи та пов'язану з ними риторику. Такі терміни, як організації громадянського суспільства, неурядові організації та некомерційні організації, використовуються як синоніми в офіційних публікаціях і в ЗМІ. Тим не менш, термінологія не є зрозумілою для широкого

загалу, який більше звик до таких термінів, як благодійність, благодійні організації та об'єднання громадян.

Список використаних джерел

1. Кресіна І. До Питання Визначення Поняття Громадянського Суспільства і Української Революції 2004 року. Дата оновлення: 01.02.2023р. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/8906> (дата звернення: 01.02.2022р.)
2. Степаненко В. Причини та чинники помаранчевої революції // Сподівання на іншу Україну. Президентські вибори-2004 та навколо них: думки, настрої, оцінки людей. Київ: Інститут соціології. 2005. С. 7-16.
3. Степаненко В. Помаранчева революція як проблема колективної дії та соціального капіталу. Кроки до громадянського суспільства. *Постмайданове громадянське суспільство України: уроки для країни та світу*. 2006. С. 122–132
4. Шевченко М. Третій сектор В Україні: Проблеми становлення. Київ, Український інститут соціальних досліджень. Дата оновлення: 01.02.2023р. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1602> (дата звернення: 01.02.2022р.)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ РЕЙДЕРСЬКИХ ДІЙ ЩОДО АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Старжинський В.В.,
аспірант 1 курсу ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Проблема рейдерства є далеко не новою в сьгоднішніх правових реаліях, що беззаперечно викликано частотою застосування рейдерських дій різного роду суб'єктами на практиці. Незважаючи на вказане вище, чинне кримінальне законодавство України не містить чітких визначень рейдерства та рейдерських

дій, проте 12 травня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон № 2255-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» (далі по тексту також – Закон № 2255-IX) [4].

Термін «рейдер» має англійське походження і означає: «загарбник», «учасник нальоту», «мародер». Це слово відносно нове для України. Рейдери – це ті особи, які намагаються отримати власність проти волі її власників. Вивчення літературних джерел свідчить про кілька підходів до тлумачення терміну «рейдерство». Одна група авторів розглядає рейдерство як певний вид поглинань або загарбань (захоплень) власності й використовує цей термін як узагальнюючий для цивільно-правової і кримінально-правової характеристики згаданого явища [1].

Дослідженню питання рейдерства присвячували роботи такі вітчизняні вчені: І. Селіванова, А. Смітюх, О. Коваль, Ю. Хомич, Б. Грек та інші.

Відтак, з законодавець активно застосовує категорію «рейдерство», проте не визначає, які дії осіб до неї відносять. Тому вважаємо за доцільне використовувати визначення, яке пропонує Б. Грек, як найбільш вдале та таке, що найповніше описує сутність даного явища. Рейдерство – напад на підприємство, установу, організацію, жилає або нежиле приміщення, інше майно незалежно від форм власності, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане із застосуванням фізичного або психічного насильства, або з погрозою застосування такого насильства, з використанням штучно створеного майнового конфлікту і підроблених або інших нелегітимних документів або неправових судових рішень для надання нападу видимості законних дій, з метою протиправного заволодіння майном у великих розмірах або встановлення контролю над оперативним управлінням таким майном [1].

Не є виключенням в аспекті поширеності застосування рейдерських дій і аграрний ринок. За неофіційною статистикою, на сьогоднішній день, майже половина аграріїв піддавалися атакам рейдерів [2].

Вже понад рік триває повномасштабне збройне вторгнення РФ на територію суверенної України. Як наслідок, правовий режим воєнного стану діє

на всій території України згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [3] у зв'язку з даною військовою агресією. З урахуванням такої тривалості повномасштабних військових дій та, як наслідок виникненням нових викликів та загроз, гострою стала необхідність адаптування законодавства, в тому числі і кримінального, для вирішення низки описаних вище факторів. У зв'язку з цим Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12 травня 2022 року № 2255-IX, який поширюється на всі галузі виробничої діяльності, в тому числі і на сільськогосподарських виробників. Крім зазначеного, Верховною Радою України також прийнято профільний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX (далі – Закон № 2145-IX), за яким:

договори, за якими передавались земельні ділянки сільськогосподарського призначення в користування, термін дії яких закінчився після 24 лютого 2022 року, вважаються поновленими на 1 рік незалежно волевиявлення сторін таких договорів і внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав;

до кінця дії воєнного стану спрощено укладення договорів оренди землі комунальної та державної власності на строк до одного року, а саме такі договори укладаються без проведення земельних торгів.

Також дозволено здійснювати державну реєстрацію у Книзі державної реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану у зв'язку з тимчасовим припиненням роботи Державного реєстру речових прав, проте дане положення станом на сьогодні не використовується, оскільки Державний реєстр речових прав відновив роботу [4].

За Законом № 2255-IX відбулись наступні основні зміни, які стосуються господарської діяльності виробників сільськогосподарської продукції:

Будь-який правочин щодо розірвання договорів оренди (суборенди) сільськогосподарської землі, орендарями (суборендарями) за якими є юридичні особи приватного права, вважаються значними та потребують попереднього прийняття загальними зборами учасників або іншим вищим органом юридичної особи рішення про надання згоди на їх вчинення (крім випадку, якщо у статуті прямо передбачено, що такий правочин не є значним). У випадку відсутності рішення та/або уповноважуючого протоколу на укладення відповідних правочинів, такі правочини є нікчемними. Даний пункт значно ускладнює розірвання договорів на користування земельними ділянками у випадку недобросовісного отримання контролю над юридичною особою. Проте в контексті практики з недобросовісним виведенням земельних активів з користування юридичної особи виробника сільськогосподарської продукції, вважаємо за доцільне внести зміни щодо неможливості розірвання договорів за якими надається право користування земельними ділянками протягом 3 місяців з дня наступного після останньої зміни керівника та учасників юридичної особи.

Рішення вищого органу управління юридичної особи щодо зміни керівника юридичної особи у випадках, коли для прийняття такого рішення достатньо голосів не більше 10 осіб, підписують усі учасники, які голосували за таке рішення та кількості голосів яких достатньо для його прийняття, якщо інше не передбачено статутом юридичної особи. Дане положення не застосовується до акціонерних товариств, громадських формувань та ОСББ.

Надано додаткові повноваження Міністерству юстиції України щодо заборони проведення реєстраційних дій. Дані повноваження є надзвичайно актуальними для оперативного реагування законних учасників юридичної особи задля захисту своїх корпоративних прав та, як наслідок, активів [5].

Отже, станом на сьогодні, законодавець своєчасно реагує на виклики щодо вдосконалення законодавства, проте крім вже внесених змін залишається досить широке поле для наукових дискусій та доопрацювань щодо проблем

запобігання вчиненню рейдерських дій стосовно сільськогосподарських виробників.

Список використаних джерел:

1. Грек Б.М. Про кримінальну відповідальність за рейдерство. URL: https://www.libr.dp.ua/text/vna_prok_2009_3_10.pdf (дата звернення: 28.04.2023).
2. Офіційний сайт КП «Центру підтримки малого та середнього бізнесу» Дніпропетровська обласна рада. URL: <https://openbiz.org.ua/services/legal-consulting/agrame-reiderstvo-pricini-naslidki-sposobi-borotbi> (дата звернення: 28.04.2023).
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 станом на 28.04.2023 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 28.04.2023).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству : Закон України від 12.05.2022 р. № 2255-IX станом на 28.04.2023 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX станом на 28.04.2023 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ПРОЦЕСАМ УТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВОЇ АСПЕКТ

Фурашев В.М.,
перший заст. директора з наукової
роботи ДНУ ПБП НАПрН України,
доцент КІГАП КПІ ім. Ігоря Сікорського,

Сучасність можна характеризувати як перехідний період перетворення індустріального суспільства у постіндустріальний, як би у майбутньому його не назвали.

Цей період буде досить непростим та довготривалим, із застосуванням принципово нових прийомів і методів досягнення визначених цілей та завдань, отримання «сюрпризних» рішень, дій та багато чого іншого, непередбачуваного на даний час.

Вже на сьогодні можна констатувати наступне:

- сучасний науково-технічний прогрес «втягує» у свою сферу все більшу кількість країн світу незалежно від їх «рейтингу» до цього часу. Як кажуть, хто був «ніким», той стане «всім»;

- темпи та спрямованість науково-технічного прогресу та впровадження його майже у всіх сферах життєдіяльності світового суспільства, особливо цифрових технологій, біотехнологій та технологій штучного інтелекту суттєво змінює структуру економік, яка, як відомо, є базисом існування людства;

- посилюється боротьба за ресурси та міждержавні конкуренції із застосуванням політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, воєнних і гібридних інструментів, зокрема економічних важелів впливу, приватних військових компаній, регулярних військ без знаків розрізнення³;

- спостерігаються тенденції трансформації міждержавних об'єднань та міжнародних організацій, посилення протекціонізму та до регіоналізму;

Знаходженню оптимальних рішень утворенню системи глобальної безпеки заважають такі процеси:

- загострення конфліктів, спричинених етнічними, релігійними, міграційними, економічними та іншими чинниками:

- поширення міжнародного тероризму та злочинності, загроза розповсюдження зброї масового ураження;

³ Стратегія воєнної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

- посилення нарощування загроз для критичної інфраструктури, пов'язані з погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування.

Також необхідно відмітити, що серед факторів, які суттєво перешкоджають та, в близькому майбутньому, будуть стримувальним фактором, утворенню системи глобальної безпеки є конкуренція держав у сфері космічних, квантових, інформаційних, кібернетичних, гіперзвукових, біологічних, нано- та інших технологій, розробленням на їх основі систем озброєнь з використанням нових фізичних принципів, робототехніки та новітніх матеріалів, мілітаризацією навколоземного космічного простору. Вже зараз не просто проводяться наукові, науково-дослідні роботи, а розробляються та втілюються у практичне використання системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів та інших новітніх засобів.

Перелік реальних та потенційних загроз процесам утворення системи глобальної безпеки, навіть на даний час, можна продовжувати та деталізувати, але одне безперечно — всі ми є спостерігачами та, деякою мірою, учасниками початку процесу руйнування створеної після Другої світової війни системи міжнародної безпеки, яка базувалася та поки що базується на безпосередній участі більшості країн світу у прийнятті рішень світового рівня щодо забезпечення, поширення та зміцнення безпекового середовища, як рівноправні члени Організації Об'єднаних Націй, та на безумовному/максимальному, як на національному рівні, так і на міжнародному, дотримання прийнятих положень системи міжнародного права.

Автору невідома ступінь розуміння громадян та “господарів” Росії кому вони оголосили “неоголошену” повномасштабну війну. На погляд автора, навіть високопосадовці, в т.ч. і ті, хто безпосередньо приймав це рішення, далеко не всі розуміють, що зараз ведеться війна між завершенням минулої

(індустріальної) та зачатком нової (постіндустріальної) епохами існування і розвитку людства.

Це війна — знань, технологій. Це війна — не просто спеціальна операція з “денацифікації та демілітаризації України”, а прямий виклик переважної більшості світового суспільства, пряма демонстрація свого відношення, в першу чергу, до Організації Об'єднаних Націй та міжнародного права, а також інших міжнародних інституцій. Прикладів на підтвердження цього дуже багато у відкритих джерелах інформації.

З початком широкомасштабного вторгнення Збройних сил РФ та інших її військових формувань “незрозумілого походження”, на кшталт ЧВК “Вагнер”, більш чітко почали проглядатися тенденції спрямовані на трансформаційні процеси міждержавних об'єднань та міжнародних організації, а також посилення протекціонізму та тенденції до регіоналізму. Ситуація у світі та безпекові перспективи її розвитку характеризуються високим ступенем невизначеності і непередбачуваності.

Все більше стає очевидним, що сучасна модель глобалізації, яка, на сьогодні, базується, в основному, на розширенні та вдосконаленні можливостей, підвищенні ефективності їх використання складових кіберпростору, яка уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо та ін. потребує певної трансформації з огляду на тенденції подальшого розвитку всесвітнього суспільства та механізмів формування його світогляду, розуміння того що відбувається.

Це є одним із головних факторів успішності утворення системи глобальної безпеки. Решта — або половинчасті рішення, які не усунуть тенденції підвищення рівня невизначеності і непередбачуваності безпекового

середовища, в кращому випадку — пригальмують, або про систему глобальної безпеки можна забути.

Однією з головних складових системи глобальної безпеки повинно бути міжнародне право в частині загальних принципів питань забезпечення глобальної безпеки, обов'язкове для всіх країн, та національне право в частині деталізації, розвитку положень міжнародного права та забезпечення їх дотримання на національному рівні.

Цілком зрозуміло, що жодна країна світу наодинці, навіть часткове їх об'єднання, не спроможні забезпечити бажаний рівень безпеки, особливо у інформаційній сфері та сфері використання кіберпростору, а також розвитку його складових. Також зрозуміло, викладена позиція на сьогодні виглядає нереальною, фантастичною, але іншого шляху немає.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ВОДНИМ ОБ'ЄКТАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВІ В УКРАЇНІ

Хашев В.,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
к. ю. н., доцент,

Повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до значних, а іноді невідновних руйнувань критичної інфраструктури централізованого водопостачання та водовідведення міст, гідротехнічних споруд, що мали протипаводкове призначення та використовувалися для боротьби із шкідливою дією вод, а також об'єктів гідротехнічної мережі систем зрошення і дренажу [1]. Це пов'язано із тим, що під час ведення бойових дій російські військові використовують такі методи, що завдають катастрофічних збитків навколишньому природному середовищу: атмосферному повітрю, землям, об'єктам рослинного та тваринного світу, а також водним об'єктам. Українські річки, озера, ставки та інші поверхневі води у зоні ведення бойових дій зазнали засмічення залишками військової техніки та побутовими відходами

від життєдіяльності окупантів, забруднення води паливно-мастильними матеріалами, органікою, небезпечними речовинами тощо.

Наприклад, через обстріл росіянами Херсонського порту 29.01.2023 р. зазнали пошкодження два судна, що належать іноземним компаніям. Російським снарядом було пробито корпус та місце зберігання палива на одному з кораблів. Через це стався витік нафтопродуктів у річку Дніпро. Вилив нафтопродуктів вдалося локалізувати силами екіпажу судна. При потраплянні нафти у водойму, утворюється тонка плівка, що обмежує доступ кисню у воду і викликає задуху у риб та інших водних організмів[2]. Крім того, на Херсонщині рівень води у дніпровських плавнях знизився майже на 2 метри. Ця ситуація є наслідком ненормованого режиму скидів прісної води з Каховської ГЕС, спричиненого діями країни-агресора і може призвести до катастрофічних екологічних наслідків для всієї Дніпровсько-Бузької естуарної екосистем. На місці осушених берегів оголились значні площі багатолітніх мулових накопичень та неперегнаних залишків водних тварин і рослинності. При контакті з повітрям ці мулові маси стають небезпечними — у них різко збільшується кількість бактерій, небезпечних хвороботворних мікроорганізмів та паразитів. Відповідно, значно погіршується якість води[3]. Така сама негативна ситуація склалася і у верхньому б'єфі Каховського водосховища, особливо на території Дніпропетровської та Запорізької областей. Внаслідок весняної повені у квітні 2023 р. рівень води у водосховищі піднявся, але все одно залишається загроза його спрацювання влітку, якщо не буде отримано доступу до гідроспоруд Каховської ГЕС для їх полагодження.

Постає питання щодо правової оцінки зазначених суспільно небезпечних діянь, котрі вчиняють російські військові проти водних об'єктів в Україні. При першому погляді може здатись, що їх можливо кваліфікувати, зокрема, й за ст.242 Кримінального кодексу України (далі – КК) як порушення правил охорони вод, у разі створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Об'єктивна сторона зазначеного кримінального правопорушення являє собою сукупність трьох наступних ознак: 1) діяння – порушення правил

охорони вод; 2) наслідки у вигляді забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля; 3) причинний зв'язок між діянням та його наслідками[4, с.821].

Проте, на нашу думку, випадки заподіяння шкоди водним об'єктам підлягають кваліфікації за ст.438 КК як порушення законів та звичаїв війни, оскільки з боку російських військових відбувається застосування заборонених методів ведення воєнних дій, тобто грубе порушення норм міжнародного права. А це, у свою чергу, являє собою діяння, передбачене у диспозиції вищеназваної статті, а саме: «застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [5]. Тобто для доведення наявності складу зазначеного злочину слід вказати на норму міжнародного права, яку порушено.

Так, відповідно до п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р., який Україна ратифікувала 12 грудня 1977 р., збройні сили під час ведення військових дій мають виявляти турботу про захист природного середовища від широкої, довготривалої і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим заподіють шкоду здоров'ю або виживанню населення [6].

Таким чином, умисне скидання у водні об'єкти різних предметів, відходів, зливання забруднюючих речовин, та інші подібні дії, що вчиняють російські військові, у разі створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, за своєю суттю є порушенням правил охорони вод, але підлягає кваліфікації за ст.438 КК, оскільки відбувається грубе порушення норм міжнародного права, а саме п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських

конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р.

Не виключається також кваліфікація діянь, що призвели до забруднення вод у великих масштабах і за ст. 441 КК як екоцид, під яким розуміється масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [5].

Проаналізуємо деякі шкідливі наслідки, що завдають водним об'єктам російські військові.

Забруднення вод – це надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин, тобто речовин, які привносяться у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини (ст.1 Водного кодексу України)[7]. Таке забруднення спричиняє погіршення якості води.

За джерелом походження забруднення вод може бути не лише бактеріологічним та хімічним, але й тепловим. Теплове забруднення полягає у скиді підігрітих вод, що має своїм наслідком порушення теплового режиму, зміну біоценозів, загибель рослин і водних тварин, розмноження шкідливих мікроорганізмів[4, с.822-823].

Різновидом забруднення є *засмічення вод* тобто привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод (ст.1 Водного кодексу України)[7]. Такими предметами можуть бути, зокрема, залишки військової техніки, боєприпасів, спорядження, що скидають у водні об'єкти російські військові.

Зміна природних властивостей вод – зміна природних характеристик відповідних водних об'єктів у результаті діяльності людини, що має негативний характер.

Такі зміни можуть полягати у зміні біологічних (наприклад, зникнення у водному об'єкті притаманних видів риби або ракоподібних, поява невластивих водних рослин або шкідливих мікроорганізмів тощо), радіаційних (наприклад, збільшення кількості природних радіонуклідів), фізичних (наприклад, зміна

температурного режиму), хімічних (наприклад, втрата лікувальних здібностей) та інших характеристик.

Виснаження водних джерел – це стійке, тобто таке, що не може бути подолане природним шляхом, скорочення запасів і погіршення якості вод, втрата ними здатності до самоочищення. Виснаження характеризується незворотним зменшенням мінімально допустимого стоку вод, що має наслідком їх повну або часткову непридатність для певних видів водокористування. До виснаження водних об'єктів можуть призводити, наприклад, такі діяння, як розорювання поверхні водоскиду, вирубування водоохоронних лісів, надмірне знищення боліт, забори води у розмірах, що перевищують природне поновлення, безсистемне розташування водозабірних свердловин, гідротехнічне та гідромеліоративне будівництво[4, с.823]. Понаднормове скидання вод р. Дніпро крізь греблю Каховської ГЕС, що здійснюють російські окупанти з метою ускладнення ведення бойових дій українськими військовими, за своєю суттю також є виснаженням водного джерела, а саме Каховського водосховища. Такі дії грубо порушують норми міжнародного права, а саме п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. та ст. 55. «Положення про закони і звичаї війни на суходолі», що є додатком до цієї Конвенції IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. (м. Гаага), спричиняють екологічну катастрофу, а тому підлягають кваліфікації за ст.ст. 438 та 441 КК.

Крім того, згідно з п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. військам забороняється спричиняти шкоду довкіллю у відплату. Наприклад, якщо особа, яка бере участь у збройній агресії проти України, умисно забруднить водний об'єкт шкідливими речовинами з метою помсти за невдалі військові дії, то такі діяння, у разі створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля або заподіяння тяжких наслідків, підлягають кваліфікації за ст.438 КК.

При визначенні шкоди, що завдано російськими окупантами, внаслідок заподіяння шкоди водним об'єктам тяжкими наслідками, слід використовувати, зокрема, положення наступних нормативних актів: *Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації*, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України 20 березня 2022 р. № 326 та *Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами*, затвердженої наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 21 липня 2022 р. № 252. Мінімального розміру матеріальних збитків, що завдаються водним об'єктам, для визнання їх тяжкими наслідками, законодавчо не передбачено, тому їх визнання такими віднесено до компетенції органів досудового слідства та суду.

Список використаних джерел

1. Водна стратегія України на період до 2050 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1134-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 26.04.2023).
2. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 26 січня – 1 лютого 2023 року. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів: офіційний веб-портал*. Повідомлення від 03.02.2023. <https://mepr.gov.ua/news/41304.html> (дата звернення 26.04.2023).
3. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 19-25 січня 2023 року. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів: офіційний веб-портал*. Повідомлення від 27.01.2023. <https://mepr.gov.ua/news/41256.html> (дата звернення 26.04.2023).
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 26.04.2023).

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 26.04.2023).

7. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.04.2023).

ВЗАЄМНЕ ВИЗНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОВІРЧИХ ПОСЛУГ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Простаков О.Д.,
студент 3-го курсу ФПМ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Самчинська О.А.,
викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Угода про взаємне визнання електронних довірчих послуг (ЕДП) – це договір між декількома суб'єктами, що визнають ЕДП один-одного дійсними і надійними. Вона надає безліч переваг всім учасникам, зокрема сприяє підвищенню ефективності торгівлі між країнами-підписантами, зменшуючи об'єми паперового документообігу, надає можливість покращити рівень безпеки, і, як наслідок, довіри між особами, що ведуть бізнес в країнах-підписантах, адже електронний підпис неможливо підробити. Крім того, взаємне визнання електронних довірчих послуг поліпшує зручність споживання послуг і товарів, що випускаються підприємствами іншої країни, адже підтвердження особистості споживача займає не більш ніж декілька хвилин.

Подібна угода діє між всіма країнами-членами ЄС, отже, вона була однією з необхідних частин євроінтеграції України.

1 вересня 2017 року в Україні набрала чинність Угода «Про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами» [1], положеннями статті 140 якої було визнано потребу в діалозі з питань регулювання електронної торгівлі, зокрема, визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації. На момент набрання чинності угоди, згадана стаття була однією з майже п'ятисот, що містяться в документі, і мала далеко не найпріоритетніший характер. Тому даному питанню довгий час не приділялося належної уваги. Однак, його важливість вкрай зросла з початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну.

Вранці 24 лютого 2022 року російські війська перетнули державні кордони всіх областей України, що межують з Росією. Початок широкомасштабного вторгнення викликав величезний потік біженців в західні області України та за кордон. Згідно центру досліджень та аналізу міграцій [2], лише за перший місяць Україну покинули більш ніж 3 мільйони громадян. На даний момент, ця цифра перевищує 8 мільйонів. Значна частина людей, що виїхали з України, зіткнулися з проблемою невизнання європейськими установами українських електронних цифрових підписів (ЕЦП) або українськими установами європейських ЕЦП, під час отримання певних послуг та/або ідентифікації особи. Актуальність цієї проблеми обумовлюється, зокрема, кількістю українців, що наразі вимушено перебувають в ЄС, і протягом певного часу не мали нормативно встановленого способу транскордонної електронної ідентифікації. Отже, мета цієї роботи – висвітлення питання взаємного визнання електронних довірчих послуг (ЕДП) між Україною та ЄС.

Перші кроки у вирішенні проблеми визнання ЕДП було зроблено Національним банком України. 7 липня 2022 року Правлінням НБУ було видано постанову, згідно з положеннями якої, всі учасники платіжних систем

України мають визнавати ЕЦП, якщо вони видані кваліфікованим надавачем електронних послуг (КНЕДП), відомості про якого та його електронні довірчі послуги внесено до Довірчого списку держави – члена Європейського Союзу [3]. Важливо зазначити, що відповідно до згаданого нормативно-правового акту, українські банки мали визнавати європейські ЕЦП, не навпаки. Проте, навіть попри це обмеження, дана постанова мала великий вплив на українську економічну систему, зокрема вона спростила:

- взаємодію з банківськими установами мільйонам українців, що були змушені покинути країну через війну;
- переказ коштів в Україну, і в цілому ведення бізнесу в Україні, для громадян держав-членів ЄС, підтримуючи економіку України, під час війни.

Варто уточнити, що постанова, яка розглядалася вище, набрала чинності 12 липня та діяла до 1 січня 2023 року, до моменту набрання юридичної сили Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації» [4], в який вона фактично була інтегрована.

25 листопада 2022 року набула чинності постанова щодо експериментального проєкту про взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом [5]. Мета цього проєкту – взаємовизнання ЕЦП між Україною та країнами-членами ЄС до 20 серпня 2024 року. На відміну від постанови НБУ, що розглядалася раніше, цей документ передбачав, що європейські ЕЦП мають визнаватися в Україні на одному рівні з українськими в усіх сферах діяльності, а не лише в платіжних системах. Більш того, згідно проєкту, українські ЕЦП повинні так само визнаватися на території Європейського Союзу, що значно спростить життя вимушено-переміщеним до ЄС особам.

Стосовно реалізації проєкту, перші кроки були зроблені практично одразу після його затвердження. 1 грудня 2022 року Верховна Рада прийняла згаданий

вище Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації»[4], метою якого було створення нормативно-правової основи для визнання ЕЦП, виданих країнами-членами Європейського Союзу, в усіх сферах діяльності країни. Його прийняття передбачало внесення змін до близько 90 законів України задля приведення їх у відповідність європейським нормам. Що в свою чергу створить можливість країнам-членам ЄС визнавати ЕЦП, видані органами, кваліфікованими Україною.

Широкомасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до вимушеної міграції мільйонів українців в країни Європейського Союзу. Для поліпшення їхньої адаптації на новому місці, а також для залучення європейських інвестицій в українську економіку, почалася робота над вирішенням питання визнання сертифікатів електронних підписів, що видані КНЕДП, кваліфікованими країнами ЄС.

Перший прогрес в цьому напрямку було зроблено НБУ, який в середині літа 2022 року випустив постанову, що визнавала електронні цифрові підписи Європейського Союзу в платіжних системах України. Майже через півроку після цього, наприкінці осені, Кабінет Міністрів видав постанову «Про реалізацію експериментального проекту щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом», що описує проєкт, який має на меті повне взаємовизнання ЕДП між Україною та ЄС до 20 серпня 2022 року. Станом на сьогодні, в межах даного проєкту було визнано європейські ЕДП в усіх сферах діяльності України, а також внесено зміни до майже сотні законів, що дозволило країнам-членам ЄС визнавати ЕЦП, видані органами, кваліфікованими Україною.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угода від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 29.04.2023).
2. Center for Research And Analysis of Migration. Current migration flows from Ukraine. URL: <https://cream-migration.org/ukraine-detail.htm?article=3573> (дата звернення: 30.04.2023).
3. Про визнання іноземних кваліфікованих електронних довірчих послуг у банківській системі України та при здійсненні переказу коштів: Постанова Правління Національного Банку України від 07.07.2022 № 140. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_07072022_140 (дата звернення: 29.04.2023).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації: Закон України від 01.12.2022 № 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20#Text> (дата звернення: 30.04.2023).
5. Про реалізацію експериментального проекту щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2022 № 1311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1311-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

Гончарова Є.М.,
студентка 3-го курсу НН ІАТЕ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Самчинська О.А.,
викладач кафедри інформаційного, господарського

У сучасному світі, який характеризується стрімким розвитком штучного інтелекту та постійним збільшенням сфер його застосування, питання правового регулювання використання цієї технології є як ніколи актуальними. Так, сьогодні технології ШІ стають інструментом творчої та інтелектуальної діяльності, зокрема набуває все більшої популярності їх використання під час створення музичних та літературних творів, а також програмного забезпечення.

Застосування цих технологій підвищує ефективність та оптимізує зазначені види діяльності, проте, водночас виникає низка правових питань, відповідь на які досить часто залишається відкритою. Кому належать авторські права на об'єкти, створені штучним інтелектом? Чи можуть комп'ютерні алгоритми створювати оригінальні твори, які захищаються авторським правом? Які права мають автори, які використовують ШІ для створення своїх творів? Ці питання викликають значну неоднозначність, а тому потребують уваги з боку правознавців.

Розробка належної нормативно-правової бази, яка врахує особливості ШІ і забезпечить захист як прав авторів, так й інтересів суспільства, є важливим кроком у розвитку технологій, творчості й інновацій. У цій доповіді ми розглянемо виклики та можливі шляхи вирішення проблемних питань у контексті авторського права.

Метою цієї роботи є дослідження правових проблем, пов'язаних з авторськими правами на роботи, створені штучним інтелектом, та виявлення шляхів їх вирішення.

Одним із ключових викликів у цій сфері є визначення статусу творів, створених штучним інтелектом. На сьогоднішній день існує декілька підходів до вирішення цього питання.

Штучний інтелект як автор твору: Зміст цієї позиції полягає в тому, що саме ШІ повинен мати права на створений ним твір. Такий підхід сприймає

штучний інтелект як суб'єкта творчості, який може володіти правами на створені роботи. Науковці, які підтримують цю позицію, пропонують розглядати можливість розширення і адаптації існуючих правових концепцій, щоб врахувати особливості штучного інтелекту. Це, зокрема, може означати впровадження нових категорій авторства, визнання спільного авторства між людиною і ШІ або розробку спеціального законодавства, присвяченого творчості, створеній технологіями ШІ.

Людина як власник авторських прав: Згідно з іншим підходом, автором твору вважається людина, яка використовувала штучний інтелект як інструмент для його створення. Він заснований на позиції, що штучний інтелект виступає лише як засіб або помічник, а не самостійний суб'єкт творчості, а тому авторські права повинні належати людині, яка контролює та/або використовує ШІ. Цей підхід зосереджений на регулюванні використання творів, створених штучним інтелектом. Замість «приписування» авторства, він ставить акцент на управлінні правами і ліцензуванні таких творів. Власниками авторських прав можуть бути люди або організації, які контролюють штучний інтелект або використовують його творчі продукти.

Ще одним важливим правовим викликом є питання навчання нейромереж на основі чужих робіт в Інтернеті. Перш за все, потрібно відмітити, що новітні нейромережі навчаються шляхом поєднання декількох робіт і генерування на їх основі нових, так би мовити «унікальних». Хоча ці об'єкти виглядають по-іншому, проте під час їх створення все-таки запозичується стиль і елементи інших творів.

Сучасні програми штучного інтелекту для генерації зображень, такі як, наприклад, Midjourney, Stable Diffusion, Dall-e, навчаються на основі великої кількості картин і зображень, які розміщені в мережі Інтернет та інших відкритих джерелах. Проте, перелічені об'єкти, які є основою навчання ШІ, є в першу чергу об'єктами авторського права, тому виникає питання: «Чи порушується в процесі навчання нейромереж права та законні інтереси авторів цих творів?». Так чи інакше, набуття ШІ нових навичок є подібним до того, як

робить людина. Ми так само опрацьовуємо, аналізуємо та в деяких випадках копіюємо чужі роботи, доки не «наб'ємо» руку та не почнемо створювати щось досить унікальне.

Що ж з цього приводу говорить закон?

Від 01.01.2023 в Україні діє новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», згідно з його положеннями, результати роботи нейромереж регулюються особливими правовими положеннями, відомими як "sui generis". Sui generis – це набір спеціальних положень, які регулюють права на об'єкти, створені внаслідок роботи комп'ютерної програми [1]. Так, відповідно до ст. 33 згаданого закону об'єкти, створені комп'ютерною програмою самостійно, тобто без безпосередньої участі фізичної особи, не вважаються оригінальними творами, а тому особисті немайнові права щодо них не виникають [2]. Варто відзначити, що використовувати твір, згенерований штучним інтелектом можна лише у випадку, якщо при цьому не порушується права осіб, які є авторами творів, на основі яких згенерований даний неоригінальний твір. Наприклад, якщо штучний інтелект створив кліп, використавши уривки захищеного авторським правом відео – потрібно дотримуватися авторських прав щодо використаного контенту.

У законодавстві ЄС діє Директива про авторське право та суміжні права на Єдиному цифровому ринку, яка дозволяє використовувати ШІ для аналізу даних, відтворюючи твори та інші доступні об'єкти.

У той час в США існує Доктрина добросовісного використання, яка дозволяє використовувати захищені правом твори для певних цілей, наприклад, для навчання ШІ. Згідно з цією доктриною, створення е-бібліотек або копіювання для підготовки шаблонів вважається законним, оскільки копія не заміщує оригінал і має іншу функцію.

Проте попри те, що в різних юрисдикціях закріплені певні положення щодо врегулювання використання ШІ під час створення об'єктів авторського права, цього недостатньо. Так, наприклад, у січні 2023 року в США був поданий позов проти платформ Stable Diffusion щодо незаконного

використання технологіями ШІ художніх робіт. Позивачі стверджували, що платформа містить неавторизовані копії захищених правом зображень, які були зібрані без їхньої відомості та згоди. Крім того, Stable Diffusion генерує нові зображення, які конкурують з оригінальними творами художників, загрожуючи ринку мистецтва[3].

Узагальнюючи зазначене вище, використання штучного інтелекту в творчому процесі як у музиці, мистецтві, літературі, так і в програмуванні, створює складнощі щодо визначення суб'єкта авторського права та захисту його прав на законних інтересів щодо результатів творчої та інтелектуальної діяльності.

На нашу думку, існує декілька способів покращити ситуацію, пов'язану з цими правовими викликами:

- Розвиток механізмів ідентифікації. Важливо розвивати технології, які дозволять визначити, чи були твори створені штучним інтелектом. Це сприятиме встановленню авторства та розрізненню між авторськими творами і творами, створеними штучним інтелектом.

- Конкретизація положень законодавства, що встановлюють відповідальність за порушення авторських прав. Законодавство повинно встановити чіткі межі відповідальності за порушення авторських прав у випадках, коли штучний інтелект використовує матеріали, захищені авторським правом, без належного дозволу. Це сприятиме забезпеченню справедливої компенсації для авторів і заохоченню дотримання авторських прав.

Вирішення цих питань є важливим кроком у забезпеченні розвитку штучного інтелекту та захисту прав суб'єктів авторського права.

Список використаних джерел

1. М. Крижня. Штучний інтелект у творчості та на війні. Про можливості, ризики та авторське право. URL: <https://suspilne.media/426576-stucnij-intelekt-u-tvorcosti-ta-na-vijni-pro-mozlivosti-riziki-ta-avtorske-pravo/> (дата звернення: 27.04.2023).

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

3. М. Молодковець. Майнові права на код та AI-об'єкти. Головні зміни в новому законі про авторське право. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/new-copyright-law/> (дата звернення: 28.04.2023).

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Дудкін О.М.,
студент 3-го курсу ІАТЕ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Куляша М.В.,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Перспектива вступу до Європейського Союзу має вагомим значенням для будь-якої держави та символізує шлях до розширення співпраці, стабільності розвитку та спільних цінностей. Для України, зокрема під час дії правового режиму воєнного стану, такий вступ відіграє важливу роль, причому у різних напрямках – як у економічному і політичному, так і в соціально-культурному.

Минулий 2022 рік можна назвати «новим етапом» у відносинах між Україною та ЄС: наша країна стала кандидатом на вступ, відтак питання, які стосуються соціуму, психології, релігії, культури та спільної історії вимагають більше уваги у контексті євроінтеграційного руху.

Хоча вчені значно активніше досліджують політичні та економічно-промислові наслідки потенційного вступу, соціально-культурний аспект, про який згадують набагато рідше, не менш важливий, зокрема, коли йдеться про відносини між країнами, які не схожі між собою за культурою, історією та навіть були ворогами у минулому, наприклад, під час Другої світової війни.

Соціально-культурний контекст охоплює соціальні структури, культурні норми, цінності та історичне походження країни чи регіону, які формують адаптацію, прийняття та впровадження політики та правил ЄС.

Юдіт Ева Фюржеш у праці «Роль інститутів культури в європейській інтеграції» зазначала, що європейська інтеграція – це процес, метою якого є створення економічної, соціально-політичної та культурної єдності на європейському континенті та між європейськими державами [1].

Вищевказана цитата Фюржеш згадана у праці «Вплив культурних факторів на європейську інтеграцію» [3], авторства Мехліка Озлем Ултан, турецького науковця, який стверджував, що «...Культура — це важливий термін, для якого ми можемо знайти численні визначення. Протягом століть слово «культура» використовувалося в багатьох значеннях, розвиваючись з історією та соціальними обставинами. Як соціологічний термін, культура визначається як соціальна система, функцією якої є символічне відтворення суспільства. Загальноприйнятим визначенням є те, що «культура — це набір спільних і стійких значень, цінностей і вірувань, які характеризують національні, етнічні чи інші групи та орієнтують їхню поведінку...».

Таким чином, культура може бути описана як щось спільне майже для всіх членів соціальної групи; як щось, що людина намагається передати, що формує поведінку через мораль, закони, цінності та звичаї чи структури, сприйняття світу. Основними чинниками, що формують націю, є культура, територія та історія, відтак, розглянемо кожен з факторів окремо у контексті євроінтеграційного процесу.

Першим і головним культурним фактором вважається релігія. Релігія є одним із найважливіших понять, які сприяють об'єднанню не лише нації, а й наднаціональної організації. Коли Римська імперія розвалилася, не було центрального уряду, який би підтримував порядок - саме церква об'єднала Європу під прапором християнства. У середні віки християнство було провідною силою в політиці, праві, мистецтві та навчанні. Загалом, християнство - основна релігія Європи близько останніх двох тисяч років, яка

справила значний вплив на європейську політику та суспільство. Відтак, спільність релігії можна розглядати як основний соціо-культурний фактор, який має безпосередній вплив на успішність інтеграції.

Другим фактором, який впливає на європейську інтеграцію є наявність спільної історії та цивілізації. Історичну та культурну спадщину Європи можна простежити з часів Стародавньої Греції: коли Римська імперія завоювала Грецію, грецька цивілізація поширилася на весь західноєвропейський континент. Так стародавня греко-римська цивілізація стала джерелом європейської цивілізації. Еллінська культура та римська цивілізація забезпечили основу для встановлення спільної європейської ідентичності.

Однією зі значних подій для громадян майбутніх країн ЄС стала декларація Шумана 1950 року, зараз європейці відзначають цей день як «День Європи». Справедливим буде відзначити, що за всю історію Європейського Союзу було небагато основоположних моментів для створення спільної спадщини і з історичної точки зору Європа — це континент відмінностей, пов'язаних із сильними національними почуттями та ідеєю лідерства однієї нації серед інших, тому на ставлення громадян до інтеграції може вплинути історія народу та нації, до яких вони належать.

На думку істориків, причиною складності європейської інтеграції може бути те, що Європа ніколи не поділяла єдиного об'єднуючого історичного досвіду. Щоб створити культурно інтегровану спільноту, потрібна спільна спадщина, ідентичність і концепція «хорошого життя», однак наразі концепція ЄС не має потужних спільних традицій і звичок. Межі проникні: кількість країн-членів, а також кордони можуть змінюватися поступово. Тому, більшість науковців погоджуються, що суспільства можуть існувати лише за наявності прийнятої системи цінностей і звичок, які є законними для більшості громадян. Універсалізм — це пояснювальний термін, який усуває ці кордони, а загальнолюдські цінності актуальні для кожного суспільства.

Створення європейської цивілізації не означає ігнорування національних культур у Європі, однак її необхідно заповнити шляхом трансформації та універсалізації деяких елементів усередині культури.

Культурні чинники пов'язані не лише з єдністю європейської цивілізації, а й зі зв'язком між географією та культурою. Чи можна відокремити Європу від Азії? Поділ можливий відповідно до територіальних кордонів. Але з культурної точки зору це складна дилема, і відповіді європейських вчених відрізняються, тому географічне положення країни є одним із найважливіших факторів, а знаходження на європейському континенті полегшує передачу культури між європейськими суспільствами.

Також, чинниками, які об'єднують громадян являється спілкування однією мовою. Мова є справжньою дилемою Європейського Союзу, оскільки уніфікувати національні мови неможливо. Незважаючи на те, що більшість громадян розмовляють англійською, певної однієї «європейської» мови – немає, і іноді множинність мов може призвести до уповільнення процесу інтеграції, тому що використання однієї мови полегшує обмін історією, традиціями, цінностями та культурою.

Підсумовуючи, українці являються ментально досить близькими до європейців, не зважаючи на існування деяких розбіжностей щодо релігії (християнство та його конфесії: католицизм та православ'я) та мови, беручи до уваги вивчення українцями іноземних мов ще зі шкільних років та активізацію їх опанування зараз дорослим населенням.

Цікавими є і аналіз соціокультурного контексту протягом останніх років, наведений у дослідженні «Україна на шляху до єс: реалії і перспективи»[2]. У праці виокремлюється шість проблем, з якими зіштовхнулася Україна після 24 лютого 2022 року і дві з них мають відношення до соціально-культурного аспекту - міграційне навантаження та відцентрові дезінтеграційні тенденції всередині ЄС.

Внаслідок війни відбулася наймасовіша міграція громадян України за всю історію. Агентство ООН у справах біженців визначає, що війна в Україні

викликала «найшвидше зростання кризи біженців після Другої світової війни». Основні потоки біженців були спрямовані до країн ЄС, насамперед Польщі, Німеччини, країн Балтії, Румунії, Чехії та ін. За оцінками експертів ООН, станом на вересень 2022р., число українських біженців, зареєстрованих в Європі, перевищило 7 млн. Так чи інакше, фактор масштабної міграції створює низку довгострокових проблем, впливає на усю внутрішню ситуацію у країнах ЄС, ускладнює соціально-економічне становище і врешті-решт погіршує ставлення місцевого населення до біженців.

Про дезінтеграційні тенденції можна сказати наступне – повномасштабна збройна агресія помітно активізувала у країнах ЄС праві політичні партії і рухи, поширились «євроскептичні» настрої. Однією з ілюстрацій таких тенденцій став прихід до влади в Італії блоку правих сил, серед яких — одіозний рух «Forza Italia». Активніше стали проявлятися тенденції економічного та політичного національного егоїзму, тяжіння до сепаратизму, замикання в національних межах. Очевидною загрозою для ЄС є процеси розхитування та ерозії традиційних демократичних інститутів, зростання суспільної недовіри до них.

Незважаючи на численні виклики, прагнення українців до євроінтеграції наразі мають високий шанс знайти практичне втілення. Так, наприклад, за даними дослідження «Євробарометр» у квітні 2022р., більше половини (54%) опитуваних в ЄС у цілому відчувають симпатію до українців, а 71% однозначно вважає, що Україна є частиною європейської родини, при цьому загалом 66% повністю погоджуються або схиляються до того, що Україна має увійти до ЄС [2]. .

Підсумовуючи, хоча у Копенгагенських критеріях – вимогах для країн, які бажають вступити у ЄС – не виокремлюється соціально-культурний аспект, він є не менш важливим, ніж політична та економічна складові для успішного євроінтеграційного процесу держави.

Список використаних джерел

1. Fürjész J. The role of cultural institutes in the European integration 2013. URL: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-06-iscd-italy/Judit_va_FRJSZ.pdf (дата звернення: 27.04.2023).
2. Мовчан В. Статус кандидата: переваги, можливості, виклики. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 1-2 (187-188). URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення: 27.04.2023).
3. Ultan M. Ö. The effect of cultural factors on the european integration. *23rd International Academic Conference, Venice*. 2016. URL: <https://doi.org/10.20472/iac.2016.023.091> (дата звернення: 27.04.2023).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЮВАННЯ

Ніколюк М.Р.,
студент 3-го курсу НН ІАТЕ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Самчинська О.А.,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

У сучасних умовах штучний інтелект (ШІ) впливає на різні сфери нашого життя та стає невід'ємною складовою суспільної дійсності, змінюючи спосіб, яким ми спілкуємося, розвиваємося та приймаємо рішення. Водночас, разом із безліччю позитивних можливостей, які відкривають технології штучного інтелекту, з'являються й певні ризики. Одним із них є маніпуляція масовою свідомістю.

Сьогодні напевне ні для кого не секрет, що алгоритми інтелектуальних систем можуть бути налаштовані таким чином, щоб впливати на поведінку, переконувати у чомусь або навіть змушувати людей діяти проти власних інтересів. На основі сукупності даних про нас, зібраних з різних джерел, ШІ

може аналізувати наші звички, вподобання, виявляти слабкості і використовувати це для впливу на наші рішення та дії.

У 2013 році Міхал Косінські, Девід Стіллвелл і Тор Грейп провели дослідження, яке мало на меті з'ясувати можливість або ж неможливість визначення персональних характеристик людей за допомогою аналізу їх поведінки в мережі Інтернеті. Так, в межах експерименту було проаналізовано великий масив інформації, яка включала в себе вподобання користувачів соціальної мережі Facebook. Основним завданням було з'ясувати, чи можна на основі аналізу цих даних визначити індивідуальні характеристики людини, зокрема такі як політичні переконання, сексуальна орієнтація, індивідуальні риси та навіть рівень інтелекту.

Результати дослідження показали, що прогностична модель, яка використовувалася під час його проведення, була надзвичайно точною у встановленні персональних ознак із цифрових записів людської поведінки. Наприклад, дослідники виявили, що вподобання можуть з високою точністю вказувати на політичні переконання користувачів. Крім того, результати продемонстрували, що модель може з'ясувати такі дані, як стать, раса, релігійні погляди та навіть інформацію про зловживання психоактивними речовинами та статус стосунків [1, с. 5804].

Дослідження підняло важливі питання щодо потенційної загрози, яку становить аналіз та використання цифрових слідів для конфіденційності, та ризиків, пов'язаних із широкою доступністю персональних даних. Крім того, його результати підкреслили той факт, що здавалося б «нешкідлива» поведінка в Інтернеті може становити серйозну загрозу приватності.

Не менш цікаві дослідження, що стосуються використання ШІ для маніпулювання людською поведінкою, були проведені у 2020 році, зокрема для цього було здійснено три експерименти, кожен з яких зосереджувався на різних сценаріях і цілях, демонструючи здатність системи штучного інтелекту навчатися на відповідях учасників і впливати на прийняття ними рішень.

Загалом, важливий висновок цих досліджень полягав у тому, що система штучного інтелекту ефективно навчалася на відповідях учасників і виявляла вразливі місця в процесах прийняття рішень та використовувала цю інформацію, щоб переконливо направляти учасників до конкретних дій, тобто фактично маніпулювати поведінкою людини [2, с. 29227].

Далі варто розглянути деякі інструменти протидії таким загрозам, які наразі існують на рівні Європейського Союзу.

Загальний регламент про захист даних (GDPR) закріплює право особи на пояснення, яке включає в себе право розуміти та отримувати пояснення щодо обробки її персональних даних та право на заперечення проти прийняття щодо неї рішень, які ґрунтуються виключно на автоматизованій обробці її даних [3].

Так, якщо автоматизована система, яка зазвичай працює на основі технологій ШІ, приймає важливе рішення, наприклад, про кредитоспроможність, придатність для прийняття на роботу або щодо певних персоналізованих рекомендацій, особа, щодо якої приймається це рішення, має право отримати пояснення щодо логіки, значення та наслідків його прийняття. Досить важливим, на нашу думку є те, що, відповідно до вимог Регламенту, такі пояснення повинні бути надані в чіткій та зрозумілій формі.

Право на пояснення має на меті забезпечити прозорість і підзвітність у використанні систем штучного інтелекту, оскільки це дозволяє людям оцінювати справедливість, точність і потенційні упередження, пов'язані з автоматизованими рішеннями. Крім цього, це відкриває суб'єктам персональних даних можливість реалізувати свої права та шукати засоби правового захисту, якщо вони вважають, що рішення було неправильним, дискримінаційним або такими, що порушило їх право на конфіденційність.

У даному контексті варто також згадати, хоча лише запропонований (наразі він ще не прийнятий), проте, на нашу думку досить важливий документ – Закон про штучний інтелект (AI Act). Метою даного документу є встановлення узгоджених правил щодо штучного інтелекту. Зокрема, він повинен бути спрямований на те, щоб системи ШІ були безпечними та під час

їх використання забезпечувалася повага до основоположних прав та свобод людини. Крім того, завданням закону про штучний інтелект є підвищення прозорості та підзвітності в розробці та використанні систем ШІ.

Під час підготовки AI Act використовується підхід, що ґрунтується на оцінці ризику та встановленні низці юридичних і технічних зобов'язань, залежно від класифікації продукту чи послуги ШІ як низького, середнього чи високого ризику [4, с. 102]. Положеннями цього документу планується передбачати заборону на біометричне спостереження, розпізнавання емоцій та системи інтелектуального контролю. AI Act спрямований на вирішення етичних питань і проблем впровадження технологій ШІ в різних секторах, починаючи від охорони здоров'я та освіти до фінансів і енергетики [5]. Цей документ може стати світовим стандартом для регулювання штучного інтелекту, оскільки Європейський Союз став одним з перших, хто зайнявся регулюванням штучного інтелекту [6].

Що ж до України, то на даний момент на національному рівні практично немає правового регулювання використання технологій ШІ. У 2020 році в нашій державі було ухвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, яка визначає пріоритетні напрями для розвитку ШІ, але конкретних вимог щодо безпеки вона не містить [7].

Проте, водночас варто згадати про нещодавнє рішення уряду про запуск так званої «регуляторної пісочниці» для штучного інтелекту [8], яка повинна являти собою контрольоване середовище, у межах якого компанії-розробники зможуть на початковій стадії створювати свій продукт з урахуванням вимог, які діють на рівні ЄС.

Крім цього, Гордій Румянцев, державний експерт Директорату європейської та євроатлантичної інтеграції у Міністерстві цифрової трансформації України, зазначив про те, що Україна готує регуляторний акт на кшталт закону ЄС, проте який повинен бути більш «м'яким» та спрощеним [9].

Штучний інтелект може мати значний вплив на суспільство, економіку та права та свободи людини. Тому важливо встановити правила та стандарти, які

визначатимуть норми використання ШІ. Це може включати заборону або обмеження використання технологій ШІ для маніпуляцій, дискримінації та порушення приватності.

Окрім того, регулювання сприяє розвитку відповідальності у розробці та використанні ШІ. Наприклад, зараз йде робота над підвищенням прозорості у системах штучного інтелекту. Регулювання також може сприяти забезпеченню можливості звернутися до правосуддя у випадку отримання шкоди, завданої ШІ.

Важливо зазначити, що регулювання штучного інтелекту повинне бути збалансованим. Необхідно враховувати потенціал технологій ШІ для інноваційного розвитку та позитивного впливу на суспільство, але в той же час гарантувати захист прав, законних інтересів та безпеку людей.

Список використаних джерел

1. Kosinski M., Stillwell D., Graepel T. Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2013. Vol. 110, no. 15. P. 5802–5805. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.1218772110> (дата звернення: 29.04.2023).

2. Dezfouli A., Nock R., Dayan P. Adversarial vulnerabilities of human decision-making. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2020. Vol. 117, no. 46. P. 29221–29228. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.2016921117> (дата звернення: 28.04.2023).

3. On the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation): Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27.04.2016 no. 02016R0679-20160504: as of 4 May 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02016R0679-20160504> (дата звернення: 28.04.2023).

4. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts: Draft Compromise Amendments of 16.05.2023 no. 32021R0695.URL:<https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20230516RES90302/20230516RES90302.pdf> (дата звернення: 29.04.2023).

5. European Union Set to Be Trailblazer in Global Rush to Regulate Artificial Intelligence. Time. URL: <https://time.com/6278144/european-union-artificial-intelligence-regulation/> (дата звернення: 28.04.2023).

6. Coulter M., Mukherjee S. Regulators dust off rule books to tackle generative AI like ChatGPT. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/technology/regulators-dust-off-rule-books-tackle-generative-ai-like-chatgpt-2023-05-22/> (дата звернення: 28.04.2023).

7. Михайло Федоров: «Розвиваючи сферу штучного інтелекту, ми забезпечуємо конкурентоспроможність України на міжнародному ринку». Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-rozvivayuchi-sferu-shtuchnogo-intelektu-mi-zabezpechujemo-konkurentospromozhnist-ukraini-na-mizhnarodnomu-rinku> (дата звернення: 30.04.2023).

8. Концепт платформи інноваційних фінансових рішень НБУ (Регуляторна "пісочниця"). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kontsept-platformi-innovatsiynih-finansovih-rishen-nbu-regulyatorna-pisochnitsya> (дата звернення: 30.04.2023).

9. Семенюта І. Україні анонсували запуск регуляторної «пісочниці» для штучного інтелекту. Детектор медіа. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31483/2023-03-23-v-ukraini-anonsuvaly-zapusk-regulyatornoi-pisochnytsi-dlya-shtuchnogo-intelektu/> (дата звернення: 30.04.2023).

СПІВПРАЦЯ ЄС ТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Занченко О.Д.,
студент 3-го курсу НН ІАТЕ,
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Самчинська О.А.,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

У сучасному світі інформаційні технології відіграють важливу роль у житті людей та суспільства в цілому. Швидкий розвиток цифрових медіа та соціальних мереж сприяє поширенню інформації зі значною швидкістю та масштабами, які раніше були немислимі. Однак, разом із низкою переваг та можливостей, які відкрили технології, з'явилися нові виклики і загрози, зокрема дезінформація.

Як зазначено в Комюніке Європейської Комісії «Боротьба з онлайн дезінформацією: європейській підхід», дезінформація - це очевидно неправдива або така, яка вводить в оману, інформація, що в сукупності:

а) створена, представлена і поширена з метою отримання економічної вигоди або умисного введення в оману громадськості;

б) може заподіяти шкоду суспільству через загрозу демократичним політичним процесам і процесам здійснення політики, а також таким суспільним благам, як захист здоров'я громадян, довкілля і безпека [1].

Крім цього, у документі зазначається, що дане поняття не охоплює такі категорії як недостовірні реклама, помилки у звітності, сатира і пародія або ж очевидні необ'єктивні новини й коментарі [1].

Цей вид інформаційно-психологічного впливу може мати різні форми, включаючи фейкові новини, маніпулятивні повідомлення та конспірологічні теорії змови. Особливо небезпечна дезінформація стає у воєнний період, коли населення перебуває у складному психоемоційному стані. Так, сьогодні Російська Федерація активно використовує різні види деструктивного інформаційно-психологічного впливу як зброю у війні проти України,

намагаючись впливати не лише на українське населення, а й на міжнародну спільноту.

У таких умовах співпраця між Європейським Союзом та Україною в сфері протидії дезінформації набуває особливого значення. ЄС, як впливовий політичний та економічний блок, розуміє загрозу даного виду деструктивного інформаційного впливу для стабільності та демократії, а тому займається розробкою політик та ініціатив, спрямованих на боротьбу з цим явищем. Україна, з свого боку, здійснює власні заходи щодо підвищення стійкості до негативних наслідків такого впливу та активно долучається до реалізації європейських ініціатив.

Співпраця між ЄС та Україною сприяє обміну досвідом, розробці ефективних механізмів виявлення та протидії дезінформації, а також зміцненню інформаційної безпеки суспільства загалом. Це необхідна умова для забезпечення стабільності, довіри та демократії в умовах війни.

На сьогодні на рівні Європейського Союзу існує низка інструментів вирішення даного питання, серед них, зокрема:

- Закон про цифрові послуги, метою якого є створення безпечного цифрового простору, де захищені основні права користувачів. Він містить положення про боротьбу з дезінформацією та шкідливим впливом вірусної інформації.

- Проєкт InVID, який фінансується ЄС і спрямований на виявлення та боротьбу з фейковими відео в соціальних мережах. Він надає користувачам інструменти для зворотного пошуку зображень у відео з метою виявлення маніпуляцій та неправдивої інформації.

- Соціальна обсерваторія з аналізу дезінформації та соціальних мереж (SOMA). Ця ініціатива об'єднує фактчекінгові організації та дослідників з метою боротьби з дезінформацією.

- Європейський кодекс практики щодо дезінформації, який хоча і є добровільним документом, проте відіграє важливу роль у системі протидії дезінформації. Підписантами даного документу є компанії-власники платформ

соціальних мереж та онлайн-сервісів, які зобов'язуються зменшити поширення дезінформації шляхом прозорості алгоритмів, покращення якості реклами, демонетизації недостовірної інформації та співпраці з фактчекерами.

- Проект EUvsDisinfo, запущений Європейською Службою зовнішньої діяльності, метою якого є виявлення та спростування дезінформації, яка походить зовні ЄС. у межах даної ініціативи здійснюється моніторинг медіа, аналіз інформаційних кампаній та поширення спростувань недостовірної інформації.

- Європейська мережа швидкого реагування на дезінформацію, яка створена задля оперативного обміну інформацією та співпраці між країнами-членами ЄС у сфері виявлення та протидії дезінформації. Вона сприяє швидкому реагуванню на дезінформаційні кампанії та обміну найкращими практиками.

- Фінансова підтримка проектів. ЄС надає фінансову підтримку різноманітним проектам, спрямованим на боротьбу з дезінформацією та зміцнення інформаційної безпеки. Серед них особливе місце займають ініціативи, спрямовані на підвищення медіаграмотності населення, підтримку журналістики та розробку інструментів виявлення дезінформації.

Загалом, ініціативи та програми ЄС у сфері протидії дезінформації включають в себе такі складові як співпраця з різними сторонами, впровадження етичних стандартів для платформ соціальних мереж, аналіз медіа та спільну роботу в рамках мережі швидкого реагування.

Україна, в свою чергу, має унікальний досвід у протидії дезінформації, сформований роками боротьби з російською пропагандою. Це потужна додана вартість нашої держави для всієї євроатлантичної спільноти та світу [2].

Так, зокрема, серед низки інструментів боротьби з даним видом гібридних загроз, які існують в нашій державі та щодо яких здійснюється співробітництво з ЄС, хочемо виділити наступні:

Інформаційна грамотність та освіта. Наразі в нашій державі реалізуються різні освітні проекти в цій сфері, зокрема «Вивчай та розрізняй: інфомедійна

грамотність», який є спільним досягненням IREX in Ukraine та Академії української преси за підтримки Міністерства освіти і науки України. До таких проєктів запрошуюють освітян, що прагнуть застосовувати цифрові методи викладання, проводити інноваційні вправи та навчати людей стійкості до дезінформації та маніпуляцій [3].

- «Nations against Desinformation» – це перша спільна комунікаційна кампанія у партнерстві МЗС України, МКІП України, МЗС Естонської Республіки, а також EUvsDisinfo, яка спрямована на підвищення рівня обізнаності про небезпеку дезінформації та її серйозні негативні наслідки для суспільств. У рамках ініціативи партнери планують спільне проведення заходів, конференцій, вебінарів і майстер-класів для обміну найкращими практиками протидії дезінформації [2].

- Фактчекінг та журналістські стандарти. Фактчекінг та дотримання журналістських стандартів - це невід'ємні елементи ефективної протидії дезінформації та забезпечення достовірності інформації. Сьогодні кваліфіковані спеціалісти відіграють досить важливу роль у формуванні правдивої та об'єктивної картини подій. Саме тому в сучасних умовах проходить велика кількість освітніх тренінгів за підтримки європейських партнерів та проєктів, націлених на підготовку спеціалістів, що здійснюють систематичний аналіз та перевірку фактів, джерел інформації, цитування та доказів, щоб визначити, наскільки достовірною є певна інформація.

Також як приклад співпраці ЄС та України можна зазначити серію тренінгів для працівників центральних органів виконавчої влади від Центру протидії дезінформації при РНБО України за підтримки EUAM (Консультативна місія Європейського союзу в Україні). Зазначені лекції допомогли опанувати представникам державного сектору кращі практики управління профілями в соцмережах, що в майбутньому, зважаючи на популярність цих мереж, сприятиме донесенню достовірної, точної та оперативної інформації до більшої кількості українців. Подібні тренінги безумовно допомагають розширити перелік інструментів для взаємодії з

суспільством у медіапросторі, а також підвищують якість роботи державних органів [4].

Також існує низка фактчекінгових проєктів, таких як VoxCheck, Stopfake, які займаються перевіркою повідомлень або заяв на предмет достовірності або маніпулювання.

- Використання сучасних технологій у співпраці ЄС та України для протидії дезінформації під час конфлікту.

Також, варто зазначити, що протягом останніх років на рівні Європейського Союзу ухвалено низку документів, які так чи інакше присвячені питанню протидії дезінформації. Так, у Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 2326 «Демократія зламана? Як відповісти?» містяться заклики до вдосконалення заходів боротьби з даним впливом в мережі Інтернеті, зокрема шляхом залучення інвестицій у якісну журналістику [5].

Вже вищезгаданий Кодекс практики ЄС з протидії дезінформації покладає на підписантів обов'язок із розроблення політики щодо протидії недобросовісній рекламі, зокрема, політичній, неправомірному використанню ботів та розкриття інформації про замовників політичної реклами [5].

Рекомендація CM/Rec(2018)2 підкреслює відповідальність інтернет-посередників за захист прав людини у мережі, включаючи модерування контенту та захист персональних даних задля гарантування дотримання прав людини у мережі [5].

В Україні ж в свою чергу існує Стратегія інформаційної безпеки України, яка приділяє досить значну увагу питанню протидії дезінформації, а також Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, згідно з якою однією з пріоритетних сфер застосування штучного інтелекту є інформаційна безпека. Зокрема, у ній йдеться про використання технологій ШІ з метою виявлення, запобігання та нейтралізації наслідків поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Отже, дезінформація є серйозним викликом для держав, громадянського суспільства та населення. Її негативний вплив на різні сфери життя, включаючи

суспільну думку, вибори, безпеку, здоров'я та кар'єру, не можна недооцінити. Світова спільнота, включаючи Україну, зосереджує зусилля на розробці нових політик і рекомендацій для протидії дезінформації, одночасно забезпечуючи право на вільне вираження поглядів. Важливими аспектами в цьому процесі є вдосконалення законодавства, підвищення медіаграмотності серед населення і розвиток інституцій, спрямованих на боротьбу з дезінформацією.

Однак, враховуючи швидкий розвиток технологій, нові політики мають бути гнучкими і здатними передбачати майбутні небезпеки. Необхідно вивчити і враховувати міжнародні практики, адаптуючи їх до внутрішніх потреб кожної країни.

Список використаних джерел

1. European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee Of The Regions. Tackling online disinformation: a European Approach. COM(2018) 236 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236> (дата звернення: 30.04.2023).

2. Nations Against Disinformation: запуск нового креативного інструменту з протидії дезінформації. URL: <https://mfa.gov.ua/news/nations-against-disinformation-zapusk-novogo-kreativnogo-instrumentu-z-protidiyi-dezinformaciyi> (дата звернення: 30.04.2023).

3. «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті» – відкрито конкурс для вчителів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vivchaj-ta-rozriznyaj-infomedijna-gramotnist-v-osviti-vidkrito-konkurs-dlya-vchiteliv> (дата звернення: 30.04.2023).

4. За підтримки EUAM працівники ЦПД пройшли серію тренінгів для підвищення кваліфікації URL: <https://cpd.gov.ua/events/za-pidtrymky-euam-praczivnyky-czpd-projshly-seriyu-treningiv-dlya-pidvyshhennya-kvalifikacziyi/> (дата звернення: 30.04.2023).

5. Миколайчук Б. Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною

Нашого життя і як «вакцинуватися». Центр демократії та верховенства права.
URL: <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi/> (дата звернення:
30.04.2023).

ВИКЛИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Кушнірук Т.О.,
студентка 3-го курсу ІАТЕ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Куляша М.В.,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

У сучасному світі, де глобальні перетворення та геополітичні виклики спонукають країни до більш активного співробітництва, процес євроінтеграції являється однією з найважливіших стратегічних цілей України.

Водночас, даний шлях сповнений викликами та обмеженнями, особливо в умовах воєнного стану: Україна протягом останніх років змушена була зіткнутися з внутрішніми та зовнішніми загрозами, які суттєво вплинули на її євроінтеграційний процес.

Однак, необхідно підкреслити, що, незважаючи на виклики, Україна продовжує зосереджувати свої зусилля на досягненні європейських стандартів та наближенні до Європейського Союзу. Відтак, важливим є аналіз впливу правового режиму воєнного стану на процес євроінтеграції, а також дослідження досвіду країн ЄС, які також зіткнулися зі схожими викликами задля розуміння того, як Україна може використовувати набутий досвід та розробляти ефективні стратегії для забезпечення прогресу даного процесу.

Отже, спробуємо проаналізувати вплив правового режиму воєнного стану на процес євроінтеграції України, ідентифікувати основні виклики, що виникають у цьому контексті, дослідити досвід країн ЄС, які також зазнали

воєнних конфліктів на шляху до євроінтеграції та виявити стратегії, які можуть бути застосовані Україною для подолання таких викликів.

Однією з ключових проблем, з якими стикається Україна під час ведення бойових дій являється тимчасова втрата територіальної цілісності: Крим, тимчасово окупований російською федерацією, окремі частини Донецької та Луганської областей, тисячі квадратних кілометрів, на яких наразі тривають бої. Тимчасова втрата контролю над цими територіями створює значні труднощі для впровадження на них європейських норм та стандартів.

При проведенні аналогій з країнами ЄС, можна звернути увагу на приклад Хорватії, яка втратила частину своєї території внаслідок конфлікту з Сербією, що виник у 1991 році після розпаду колишньої Югославії. Це серйозно вплинуло на євроінтеграційні зусилля Хорватії.

Щоб впоратися з цим викликом, Хорватія прийняла стратегічний підхід, спираючись на активну дипломатію, співпрацю з міжнародними партнерами та послідовне впровадження реформ. Вона активно співпрацювала з міжнародними організаціями, зокрема ООН, Європейським Союзом та НАТО, з метою залучення підтримки та посилення міжнародного тиску на окупанта для виконання резолюцій ООН та врегулювання конфлікту.

Хорватія поступово відновлювала контроль над окупованими територіями шляхом поліпшення безпеки та стабілізації ситуації. Проте, коли країна відновила свою територіальну цілісність, вона зіткнулася з іншими проблемами. У ході наступальних операцій Хорватія була звинувачена в порушенні прав сербської національної меншини та міжнародного гуманітарного права, що призвело до відкладення вступу Хорватії до ЄС [1].

Лише після виборів у 2000 році новій владі вдалося вивести Хорватію з режиму післявоєнної «напівізоляції» [2]. Це було досягнуто шляхом проведення внутрішніх реформ, спрямованих на зміцнення економіки, демократії, правової держави та на боротьбу з корупцією.

Ці кроки дозволили Хорватії продовжити свій шлях до євроінтеграції: поступове відновлення контролю та проведення реформ стали позитивним

сигналом для міжнародної спільноти та Європейського Союзу щодо здатності Хорватії здолати складні виклики на шляху до членства в ЄС.

Наступною проблемою є фінансові перешкоди, адже активні воєнні дії призводять до зниження темпів та рівнів розвитку економіки. Низький рівень інвестицій, погіршення економічних показників та збитки внаслідок руйнування інфраструктури створюють перешкоди для розвитку та впровадження реформ, які є необхідними для євроінтеграції.

Повернемося до колишньої Югославії, де військові конфлікти в 1990-х роках суттєво пошкодили економіку регіону. Після підписання мирної угоди, яка завершила трирічний конфлікт (1992-1995), в якому брали участь Сербія, Чорногорія, Боснія та Герцеговина, а також Хорватія, було встановлено, що Боснія та Герцеговина зазнала найбільших збитків. Прямі втрати становили від 50 до 70 мільярдів доларів, що у 15-20 разів перевищувало її ВВП. Крім того, було вбито майже 2,5% населення країни [3].

Боснія і Герцеговина також зазнала складнощів у відновленні своєї економіки після війни. Одним з головних викликів для країни була роздробленість влади та складна політична система, що гальмувала процес впровадження реформ та прийняття важливих рішень.

Проте, Боснія і Герцеговина змогла знайти шлях до подолання цих економічних перешкод - країна отримала значну фінансову підтримку від міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Це допомагало країні залучити необхідні ресурси та експертизу для проведення реформ.

У той же час Боснія і Герцеговина провела внутрішні реформи, включаючи реорганізацію фінансового сектора та розвиток державного управління. Крім того, програми повернення біженців виявилися важливими для майбутнього країни, оскільки вони допомогли частково відновити людський потенціал [3].

Проте, варто також звернути увагу на негативний аспект досвіду Боснії і Герцеговини. Незважаючи на міжнародну допомогу, країна не мала

комплексної стратегії економічного розвитку, а також не мала довгострокової стратегії, через що не змогла повністю подолати частину економічних проблем.

На шляху до євроінтеграції не менш важливою проблемою є вплив геополітики. Правовий режим воєнного стану нерозривно пов'язаний і з міжнародним контекстом, постійно конфліктують та, водночас, шукають нові можливості для співпраці різні політичні сили та інтереси. Варто бути готовим до «недружньої» позиції частини країн, в тому числі і сусідніх, наприклад - Угорщина, уряд якої не приховує антиукраїнську позицію.

Історія налічує приклади країн ЄС, які стикалися з опозицією інших країн щодо їх вступу до Європейського Союзу. Однією з таких країн є Болгарія, процес євроінтеграції якої був супроводжений численними викликами і перешкодами [4, с. 115].

Нідерланди були однією з країн, які висловлювали сумніви щодо готовності Болгарії до вступу у зв'язку зі збереженням корупції, недостатньою ефективністю правосуддя та браком прогресу в реформах. Франція також мала деякі застереження щодо вступу Болгарії до ЄС. Одним з ключових питань була боротьба з організованою злочинністю, а також встановлення контролю за кордонами. Німеччина висловлювала побоювання стосовно питань, пов'язаних з реформою правосуддя та боротьбою з корупцією в Болгарії.

Незважаючи на опозицію, Болгарія зробила значний прогрес у виконанні європейських стандартів і відповідності критеріям для вступу до ЄС. У 2007 році Болгарія остаточно приєдналась до ЄС разом з Румунією, після чого були створені додаткові моніторингові механізми для забезпечення виконання умов та реформ у цих країнах [5].

Досвід Болгарії демонструє, що, залишаючись рішучими та спрямованими на досягнення реформ, можна подолати труднощі і поступово здійснювати нові і нові кроки на шляху до вступу до ЄС.

Підсумовуючи вищенаведене, по-перше, досвід Хорватії, Боснії і Герцеговини та Болгарії показує, що незважаючи на складні обставини, євроінтеграція можлива і досяжна. Ці країни зіткнулися з різноманітними

проблемами, включаючи військові конфлікти, економічну кризу, корупцію, слабку ефективність управління та відсутність реформ у сфері правосуддя. Однак, завдяки рішучості тогочасних політичних лідерів, а також активній підтримці та сприянню з боку ЄС та міжнародної спільноти, ці країни змогли здійснити необхідні реформи та досягти своєї мети.

По-друге, важливість впровадження реформ та забезпечення стабільності в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Євроінтеграція в таких умовах стикається з додатковими складнощами та викликами, проте саме це може бути поштовхом до необхідних змін.

По-третє, отримання міжнародної підтримки є важливим фактором успіху. Україна повинна активно співпрацювати з ЄС, іншими міжнародними організаціями та партнерами, щоб забезпечити необхідну підтримку та допомогу в реалізації реформ. Дипломатичні зусилля, залучення інвестицій та розвиток міжнародних партнерств являються запорукою поступального та успішного руху.

Загалом, євроінтеграція України в умовах воєнного стану є складним завданням, але з відповідними реформами, міжнародною підтримкою та зусиллями громадськості вона є цілком досяжною, хоча і вимагає наполегливості, рішучості та співпраці всіх зацікавлених сторін для забезпечення майбутнього розвитку України як сильної та демократичної країни в Європейському Союзі.

Список використаних джерел

1. Мельник В. Україна тепер кандидат на членство в ЄС: що це означає і які має переваги. 2022. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/status-kandydata-v-yes-shho-oznachaye-ta-yaki-jogo-perevagy/> (дата звернення: 28.04.2023).
2. Іщенко Н. Як вступити до ЄС після війни з сусідом: що змінювала та який опір долала повоєнна Хорватія. 2020. URL:

<https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/04/3/7108287/> (дата звернення: 28.04.2023).

3. Обух В. Чим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html> (дата звернення: 28.04.2023).

4. Стоколоса Т. Передумови вступу Болгарії в Європейський Союз. *Студентський науковий вісник*. 2012. № 30. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25257/1/32_Stokolosa.pdf (дата звернення: 28.04.2023).

5. Cooperation and Verification Mechanism for Bulgaria and Romania. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/assistance-bulgaria-and-romania-under-cvm/cooperation-and-verification-mechanism-bulgaria-and-romania_en (дата звернення: 28.04.2023).

БЕЗПЕКОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДІЯ СІТІ

Сорока М.,
студентка I курсу магістратури
КПІ ім. Ігоря Сікорського»

Інформаційна та фінансова безпека України в умовах воєнного стану в Україні є не менш важливою, ніж фізична. Правовий режим Дія Сіті створений задля розвитку цифрової економіки. Цифрова економіка в свою чергу будується на основі широкого залучення цифрових технологій та створення інформаційних ресурсів. Окрім того, правовий режим Дія Сіті спрямований на перетворення ринкової економіки на цифрову, а також збільшення притоку інвестиційних та податкових надходжень.

З метою нівелювання втручання РФ у безпековий простір України Постановою ВРУ № 129-VIII від 27.01.2015 року РФ визнано державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку. [1]

Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі - Закон), не може бути резидентом Дія Сіті юридична особа прямим або опосередкованим власником часток (акцій) у статутному (акціонерному) капіталі якої є держава, визнана Верховною Радою України державою-агресором, або юридична особа, зареєстрована відповідно до законодавства такої держави, або фізична особа, яка постійно (переважно) проживає у такій державі. Це положення не застосовується у разі здійснення володіння часткою (акціями) у статутному (акціонерному) капіталі через юридичну особу, акції якої перебувають в обігу на фондових біржах згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України (крім випадків реєстрації такої юридичної особи відповідно до законодавства держави-агресора). [2]

Громадські активісти та журналісти спільними силами провели розслідування щодо дотримання вимог п. 5 ч. 2 ст. 5 Закону. У ході розслідування встановлено, що наприклад «4 травня резидентом Дія Сіті стало ТОВ «Діліженцес юей». В засновниках ТОВки значаться дві іноземні компанії з Мальти та США, а одним з бенефіціарних власників вказаний громадянин РФ Руслан Моїсеєнко. 9 травня до реєстру долучилась компанія SAS (з ТОВ «Студія Аграрних Систем-Поділля»), що спеціалізується на цифровізації сільського господарства. Вона має офіси в РФ. Після виходу розслідування компанія прибрала згадку про російські офіси з розділу контактів на офіційному сайті, проте збереглася кешована версія сторінки.» [3] Окрім того, у ході розслідування були встановлені також такі компанії, як fintech-компанія Revolut, ТОВ «Регула форензікс УА», компанії групи Playrix, Plagendary. Характерним для усіх цих компаній є формальне дотримання правил щодо місця реєстрації компанії та її учасників (бенефіціарів), однак при цьому офіси

цих компаній продовжуть працювати на території рф. Дана інформація підтверджена скріншотами із сайтів цих компаній.

Відповідно до ч. 10 ст. 7 Закону, Мінцифри забезпечує внесення відомостей про заявника до реєстру Дія Сіті одночасно з прийняттям рішення про набуття заявником статусу резидента Дія Сіті.[2]

Користуючись правом на доступ до публічної інформації, Олена Чернишова сформувала запит до Мінцифри. Відповідь підписав заступник міністра цифрової трансформації України Олександр Борняков. У відповіді вказано, що «Мінцифри може прийняти рішення про втрату статусу резидента Дія Сіті, зокрема у разі невідповідності резидента Дія Сіті вимогам, визначеним пунктом 1 або 5 частини першої статті 5 Закону, яку виявлено Мінцифри на підставі інформації, отриманої з державних реєстрів, баз даних, інформаційних систем, держателями яких є державні органи, компетентні органи іноземних держав чи міжнародні міжурядові організації, або безпосередньо від компетентних органів іноземних держав, міжнародних міжурядових організацій чи державних органів, за умови, що відповідний орган володіє та надає таку інформацію в межах його повноважень та в порядку, визначеному законодавством (пункт 3 частини першої статті 9 Закону)».[4]

Станом на 15 червня 2023 року, перевібивши Реєстр Дія Сіті, встановлено, що згадані компанії мають чинний статус резидента Дія Сіті, а представники Мінцифри не відреагували на запит активістів.

Незважаючи на те, що формально Мінцифри виконали вимоги закону та надали відповідь на запит, на нашу думку, запит від громадського активіста мав стати заклик до дії для Мінцифри. Відреагувати на ситуацію, що склалася та виправити її, враховуючи, що наділені такими повноваженнями, відповідно до Закону.

Окрім того, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону, заява про набуття статусу резидента Дія Сіті, що подається заявником до уповноваженого органу, має містити адресу електронної пошти та контактний номер телефону для зв'язку. [2] Однак, серед 228 резидентів Дія Сіті бренди 49 компаній не вдалося

ідентифікувати (позначені в нашому списку як N/A). При цьому з 30 з них ми не змогли сконтактувати. Телефони, вказані в реєстрі юридичних осіб, або не відповідають, або поза зоною досяжності, або не обслуговуються. На електронні листи в низці компаній не відповіли. Можливо, це пов'язано з бойовими діями на території України й переїздом керівництва за межі країни.[3]

Таким чином, чиста формальність у воєнні часи не допускається. Це призводить до вторгнення ворога у тил, що шкодить економіці, суспільству та безпеці. Дотримання вимог законодавства та здійснення перевірок майбутніх резидентів Дія Сіті не може бути просто формальною вимогою закону в умовах воєнного стану. Інформаційна, фінансова безпека країни складається із діяльності кожної особи. Саме тому слід ретельно, якісно та уважно слідкувати за тим, щоб ворог не мав жодної змоги проникнути у безпековий простір України. Ті резиденти Дія Сіті, які мають сумнівну позицію щодо можливості їх ідентифікації чи походження не можуть бути частиною правового режиму Дія Сіті та підлягають позбавлення статусу резидента.

Список використаних джерел

1. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19/conv#n9> (дата звернення: 15.06.2023)
2. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон від 15.07.2021 № 1667-IX. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1667-20> (дата звернення: 15.06.2023)

3. Хто ці 228 компаній у реєстрі Дія City та чому деякі мають російський слід, а деякі не вдається ідентифікувати. Розслідування DOU. URL:<https://dou.ua/lenta/articles/who-entered-diia-city/> (дата звернення: 15.06.2023)

4. Запит на отримання публічної інформації від 22.04.2022 №24/1-21. URL:<https://drive.google.com/file/d/1QCFeChykkme4Kq3UTQGPV-7FDIJyyY16/view> (дата звернення: 15.06.2023)

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ДЛЯ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Захарчук Є.М.,
студент 3-го курсу ІАТЕ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Куляша М.В.,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

У сучасних умовах євроінтеграційного процесу України, використання передових технологій є необхідною умовою для розвитку оборонно-промислового комплексу. Швидкий прогрес інформаційних технологій у сфері віртуальної та доповненої реальності відкриває широкі можливості для підвищення ефективності оборонних процесів та удосконалення військово-технічного комплексу нашої країни.

Використання віртуальної та доповненої реальності в оборонному секторі дозволяє створювати імерсивні тренувальні середовища, в яких військовослужбовці можуть набувати досвід і вдосконалювати свої навички у реалістичних умовах. Симуляційні тренування та віртуальні полігони дозволяють відтворити різні сценарії бойових дій, де військовослужбовці можуть навчитися приймати швидкі та обґрунтовані рішення, покращувати

координацію та співпрацю в команді, а також випробовувати нові технології та зброю. [1]

Крім того, використання доповненої реальності дозволяє покращити процеси проектування та розробки нової військової техніки. Завдяки цій технології, інженери та дизайнери можуть створювати віртуальні прототипи, які дозволяють оцінити функціональність та ефективність нових зразків зброї та військової техніки. Це дозволяє зменшити витрати на виробництво, скоротити час розробки та підвищити якість виробів.

Європейські країни активно використовують віртуальну та доповнену реальність в оборонному секторі. Наприклад, деякі країни використовують віртуальні середовища для навчання пілотів, де можна симулювати складні польотні умови та небезпеки, інші ж використовують доповнену реальність для покращення системи спостереження та виявлення загроз на місцевих територіях. [2]

Україна, яка прагне зміцнити свої оборонні потужності та інтегруватись у європейський оборонний простір, має потенціал для використання віртуальної та доповненої реальності. Впровадження цих технологій допоможе підвищити ефективність навчального процесу, покращити тренування військовослужбовців, прискорити розробку та виробництво нової військової техніки та забезпечити вищий рівень оборонної готовності країни.

Відтак, залучення європейського досвіду та співпраця з країнами, які вже успішно використовують ці технології протягом багатьох років, є важливим кроком для України.

Саме тому необхідним є детальний аналіз досвіду європейських країн у використанні віртуальної та доповненої реальності для підтримки оборонно-промислового комплексу з метою визначення потенціалу цих технологій саме для України в умовах євроінтеграційного процесу, зокрема для зміцнення оборонних потужностей та покращення процесів в оборонній сфері.

Також, розглянемо можливі переваги, які виникають при впровадженні віртуальної та доповненої реальності та спробуємо ідентифікувати виклики,

пов'язані з цим процесом, в контексті європейського інтеграційного процесу України, що охоплює аналіз технологічних та організаційних аспектів їх запровадження та використання.

Отже, метою є не лише вивчення досвіду європейських країн, але й доведення необхідності його адаптації в українському контексті, з метою розробки стратегії використання віртуальної та доповненої реальності для зміцнення оборонного потенціалу України та сприяння процесам євроінтеграції.

Використання європейськими країнами віртуальної та доповненої реальності в контексті оборонно-промислового комплексу демонструє, що ці технології активно використовуються для зміцнення оборонно-промислового сектору, наприклад:

- Велика Британія: військові структури Великої Британії використовують віртуальну та доповнену реальність для навчання військового персоналу, що дозволяє проводити реалістичні симуляції бойових ситуацій та тренувати військових у різних сценаріях їх ведення;
- Німеччина: оборонні структури використовують віртуальну та доповнену реальність для розробки та тестування нових озброєнь, що дозволяє ефективно вдосконалювати конструкції та забезпечувати високу якість військової техніки;
- Франція: військові структури використовують доповнену реальність для покращення комунікації та співпраці, застосовуючи цю технологію для створення віртуальних командних центрів, що дозволяє забезпечувати швидку і ефективну обмін інформацією між військовими підрозділами;
- Швеція: використання віртуальної та доповненої реальності для тренування пілотів та морського флоту, що дозволяє забезпечувати реалістичні умови навчання та підвищувати ефективність пілотажу та морських операцій;
- Норвегія: використання віртуальної та доповненої реальності для розробки інноваційних рішень у галузі оборонної техніки, що дозволяє їм створювати віртуальні прототипи та випробовувати різні концепції перед фізичним виготовленням. [3]

Ці приклади демонструють різні підходи та застосування віртуальної та доповненої реальності в оборонному секторі європейських країн.

Співпраця між Європейським Союзом та Україною у використанні віртуальної та доповненої реальності в оборонному секторі має вигоди для двох сторін, а Україна, даючи відсіч повномасштабній збройній агресії РФ, може стати ключовим партнером у перевірці та тестуванні передових технологій в реальних умовах.

З введенням правового режиму воєнного стану, наша держава постійно стикається з реальними викликами та ситуаціями, які потребують ефективних рішень. Використання віртуальної та доповненої реальності може допомогти військовим структурам України у покращенні своїх навичок, тренуванні та підвищенні своєї ефективності. Передові технології можуть бути випробувані та оптимізовані в реальних сценаріях, що надає цінний досвід, який може бути використаний у подальшому для поліпшення оборонних потужностей не тільки України, але й інших країн ЄС. [4]

Також, співпраця з Україною дозволяє ЄС виявити можливості, переваги та недоліки використання віртуальної та доповненої реальності в контексті повномасштабного воєнного конфлікту і в майбутньому сприяти розробці нових стратегій, тактик та засобів бойової підготовки, які можуть бути застосовані в інших сферах безпеки та оборони.

Отже, співпраця між ЄС та Україною у використанні віртуальної та доповненої реальності в оборонному секторі є взаємовигідною: Україна має можливість протестувати технології в реальних умовах воєнного конфлікту, а ЄС отримує цінні дані та досвід, які можуть сприяти покращенню своїх оборонних систем та стратегій. [5]

Варто також зазначити, що обмін досвідом та співпраця в сфері євроінтеграційних процесів допомагають зміцнити взаємну довіру та між країнами ЄС та Україною, що сприятиме розвитку партнерських відносин та посиленню об'єднаної протидії загрозам, зокрема в області інформаційних технологій.

Важливим аспектом співпраці є обмін досвідом та знаннями між ЄС та Україною: такий обмін сприяє взаємному збагаченню, розвитку інновацій та посиленню конкурентоспроможності обидвох сторін у глобальному контексті.

Результатом такої співпраці є вдосконалення оборонно-промислового комплексу України, нарощування його потенціалу та посилення стану захищеності, розвиток партнерських відносин та створення підґрунтя для сталого розвитку в умовах європейської інтеграції нашої держави.

Список використаних джерел

1. Військово-промисловий комплекс. *LOOK IN AR*. URL: <https://lookinar.com/uk/vijskova-promyslovist/> (дата звернення: 27.04.2023).
2. Войтовський К. Є. ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ: НОВІ ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/nauka-i-tehnologii.pdf> (дата звернення: 27.04.2023).
3. Паливода В. Паралельно з НАТО: регіональне співробітництво країн Європи у сфері безпеки та оборони. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2020. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/paralelno-z-nato-regionalne-spivrobitnictvo-krain-evropi-u-sferi-bezpeki-ta-oboroni> (дата звернення: 28.04.2023).
4. Гуцалюк О., Обнявко Т. Напрямки економіко-екологічної трансформації підприємств оборонно-промислового комплексу України. *Центральноукраїнський науковий вісник "Економічні науки України"*. 2021. № 6 (39). URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1004582> (дата звернення: 29.04.2023).
5. Науково-технологічне забезпечення оборонно-промислового комплексу України: матеріали інформаційно-комунікативного заходу: 14 жовт. 2014 р. Київ. КиївЕкспоПлаза, 2014. 168 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/publikatsiyi/4-151.pdf> (дата звернення: 29.04.2023).

ПРОТИДІЯ ОЛІГАРХІЧНОМУ ВПЛИВУ ЯК ВЕКТОР ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сугулов Є.С.,
студент 3-го курсу ІАТЕ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Куляша М.В.,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Проблема олігархічного впливу на провадження державної політики та процес прийняття рішень є однією з найбільших загроз для демократичного розвитку країни. В контексті активної євроінтеграції України, питання набуває особливої актуальності, адже протягом усієї новітньої історії олігархи мали та продовжують мати значний вплив на прийняття законів та здійснення реформ.

Олігархічний вплив може проявлятися у багатьох аспектах, зокрема, але не виключно у численних порушеннях конкурентного права, неправомірному використанні влади та економічних ресурсів, фінансуванні політичних партій, агітаційних кампаній, створення корупційних схем та використання особистих зв'язків з політичними елітами.

Окрім прямого впливу на внутрішню політику та економіку України, наявність олігархічного впливу також може становити загрозу і зовнішньополітичному вектору, зокрема – євроінтеграційному процесу. Справа в тому, що негативні наслідки, спричинені таким впливом, порушують не лише положення внутрішнього законодавства, а й ряд міжнародних документів, дотримання яких є обов'язковим, Конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи, яка декларує ключовими принципами прозорість, участь громадськості та відповідальність. [2]

Також порушення прав людини, спричинене олігархічним впливом, може суперечити положенням Європейської конвенції з прав людини в частині положень щодо свободи вільно висловлюватись, права на справедливий суд та свободи ЗМІ. [1] Більше того, олігархічні структури можуть використовувати

свою ринкову позицію для незаконного отримання переваг та порушення конкуренції, що суперечить положенням Директиви про боротьбу зі зловживанням ринковою позицією.

Зародження олігархічного впливу в Україні розпочалось задовго до впровадження дії правового режиму воєнного стану і на це впливали наступні фактори:

1. Приватизація та перехід до ринкової економіки. Після здобуття незалежності в 1991 році, Україна здійснила процес приватизації державних підприємств та задекларувала перехід до ринкової економіки. Цей процес був недостатньо прозорим, тому і досі піддається критиці за незаконні угоди та надання переваг окремим особам та фінансовим групам, що створило можливість для формування великих бізнес-структур та зосередження влади та впливу в руках обмеженого кола осіб.

2. Корупція та відсутність верховенства права, які до повномасштабної збройної агресії РФ на території України систематично визнавались одними з найсерйозніших чинників, що сповільнюють успішну розбудову України. Вплив олігархів на політичні процеси, судову систему та правоохоронні органи сприяв посиленню впливу та контролю над економічними та політичними ресурсами країни.

3. Відсутність якісного контролю, та, як наслідок, результату у процесі проведення низки реформ. У сферах, де олігархія має сильний вплив, відсутність конкуренції та невідповідна нормативно-правова база дозволяють їй зберігати домінуюче становище на ринку.

4. Політична система та партійна ситуація: Україна має складну політичну систему та фрагментований партійний ландшафт, що створює умови для утворення партійних блоків, які можуть бути під контролем олігархів. Натомість, нерідко, олігархи використовують свої економічні ресурси для фінансування політичних партій та впливу на політичні процеси. Цікавим фактом є те, що в парламенті України відсутній чіткий загальноприйнятий поділ політичних сил на «лівих», «правих» та «центристів», а партії схильні діяти та

об'єднуватись ситуативно, не приділяючи при цьому достатньої уваги глобальній ідеологічній позиції.

З останніх ініціатив, спрямованих протидіяти олігархічному впливу є прийняття закону «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 року, який набрав чинності 7 листопада 2021 року і мав діяти протягом 10 років з 7 травня 2022 року. [4]

Згідно вищевказаного нормативно-правового акту, людина являється «олігархом», за умови відповідності щонайменше трьом з наступних характеристик: бере участь у політичному житті, має значний вплив на медіа, є кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання природних монополій, займає панівне становище на ринку та підтримує або посилює це становище, а також підтверджена вартість активів та суб'єктів господарювання, бенефіціаром яких є людина, перевищує 1 мільйон прожиткових мінімумів. [4]

Так званий «антиолігархічний закон» передбачав встановлення правових рамок для відокремлення великого бізнесу від політики та обмеження впливу інтересів привілейованих осіб на життя України.

Наразі складно оцінити ефективність антиолігархічного закону, оскільки повномасштабна збройна агресія відтермінувала його повноцінну імплементацію, однак, запровадження правового режиму воєнного стану змусило вдатися до більш радикальних кроків щодо олігархів та їхніх активів.

Частину активів олігархів передали у розпорядження держави: у листопаді 2022 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку прийняла рішення про відчуження активів п'яти підприємств: ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укртатнафта» (Ігор Коломойський і Геннадій Боголюбов), АТ «Мотор Січ» (В'ячеслав Богуслаєв), ПрАТ «АвтоКрАЗ» (Костянтин Жеваго), ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (Костянтин Григоришин) з метою — «забезпечення нагальних потреб сектору оборони», зазначає Президент України Володимир Зеленський [5]

Також, було частково зменшено олігархічний вплив і в результаті прийняття доволі суперечливого Закону України «Про медіа». Хоч основним завданням цього закону не є обмеження впливу привілейованих інтересів на медіапростір, проте створення переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, дозволило це зробити. [5]

Питання чи потрібно продовжувати протидію олігархату під час повномасштабного вторгнення є предметом дискусій багатьох дослідників. На нашу думку, боротьба з олігархічним впливом є необхідністю для побудови сильної та незалежної держави незалежно від часового періоду.

Одним з перших кроків у протидії олігархічному впливу має бути реформа політичної системи. Важливо забезпечити прозорість та фінансову відкритість політичних партій, обмежити фінансування з тіньових джерел та заборонити корупційні практики, які можуть використовуватись для отримання політичного впливу.

Безумовно, важливим також є і проведення економічних реформ, спрямованих на забезпечення конкуренції та прозорості на ринку. Так, зменшення монополізації та впливу олігархічних структур допоможе створити рівні умови для підприємців та підтримати розвиток малого та середнього бізнесу особливо у процесі відбудови держави.

Забезпечення реальної свободи слова та свободи преси — ключовий елемент протидії олігархічному впливу, адже нерідко саме журналістські розслідування ознайомлюють суспільство з фактами та діями осіб, дозволяючи їх системно аналізувати дії.

Також, безумовно, важливим є підвищення рівня правової культури суспільства, підтримка та заохочення активної громадянської позиції. Освіта — формальна та неформальна, інформаційні кампанії та залучення молоді до суспільно-політичного життя є важливими інструментами на шляху до формування нової політичної еліти суспільства та протидії олігархічному впливу.

Підсумовуючи, протидія олігархічному впливу потребує комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості та міжнародних партнерів задля сталої розбудови не лише де-юре, а і де-факто демократичної України, яка являтиметься повноправним членом Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.04.2023).

2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): Конвенція Ради Європи від 27.01.1999 р. № ETS173: станом на 18 жовт. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 24.04.2023).

3. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-IX: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

4. Горюнов Д., Прохоров Б., Ноздрін В. Олігархічний український капітал. 2022. 102 с.

5. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX: станом на 22 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ В УКРАЇНІ

Заславська Л.В.,

Старший науковий співробітник

ДНУ ІБП НАПрН України

Вільний доступ до інформації та свобода слова є одними з найважливіших принципів демократичного суспільства. Однак у сучасному світі ці принципи нерідко стикаються з проблемами та викликами, зокрема з розповсюдженням пропаганди. Питання протидії пропаганді та її впливу на суспільство є актуальними у світі і в Україні також, особливо з урахуванням складної політичної та геополітичної ситуації в країні. Україна, як і інші країни світу, також має свої власні проблеми у цій сфері. Особливо гострою є ця проблема в контексті сьогоденного повномасштабного збройного вторгнення РФ на територію України.

Однією з ключових проблем, які виникають у контексті протидії пропаганді, є питання притягнення до відповідальності за її розповсюдження. Це питання має велике значення для забезпечення правопорядку та свободи слова в Україні. Головною проблемою при притягненні до відповідальності осіб за поширення пропаганди в Україні є складність визначення того, що саме є пропагандою та масштабів її впливу. Російська пропаганда, зокрема, була та є на сьогодні важливою проблемою в Україні, коли Кремль зображував Україну як державу-невдачу, яка страждає на корупцію, безвладдя та бідність [1]. Однак пропаганда може маскуватися під проукраїнські канали, що ускладнює виявлення та притягнення до відповідальності винних [2]. Крім того, пропаганда часто представляє себе як законну точку зору, що ускладнює розмежування між пропагандою та свободою слова. Як наслідок, визначення пропаганди та її масштабів є складним питанням, яке потребує ретельного розгляду та юридичної експертизи.

Іншою значною проблемою при притягненні до відповідальності осіб за поширення пропаганди в Україні є відсутність чіткої правової бази та механізмів застосування. Незважаючи на те, що українські законодавці сформулювали законодавство для протидії російській пропаганді, все ще існує потреба в більш комплексній правовій базі для вирішення цього питання [3]. Крім того, бракує ресурсів і досвіду для забезпечення дотримання існуючих законів, що ускладнює притягнення осіб до відповідальності за поширення пропаганди.

На сьогоднішній день існує чимало важелів у законодавстві України щодо боротьби з пропагандою, а саме: Закон України № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», норми Кримінального кодексу, що містять подібні склади злочинів: щодо колабораційної діяльності (стаття 111-1), публічні заклики до агресивної війни (стаття 436), виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки (стаття 436-1) та виправдання чи визнання правомірною агресією (стаття 436-2) [4]. Наразі у Верховній Раді зареєстрований проєкт Закону № 7215 про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за пропаганду російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави терориста. Законодавці пропонують додати нову статтю до Кримінального Кодексу, що передбачає відповідальність як за пропаганду російського режиму, так і за використання забороненої символіки держави-терориста. Серед санкцій – обмеження або позбавлення волі на строк до 5 років, з конфіскацією майна або без такої, а за наявності кваліфікуючих ознак (серед яких використання медіа) – до 10 років позбавлення волі. Але чи правомірними є такі обмеження? З огляду на те, що російська агресія не припиняється та продовжує забирати життя тисяч українців, а з боку представників органів влади РФ все частішають заклики до

геноциду проти українського народу, вважаємо заборону на поширення пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму виправданою для захисту національної безпеки України [3].

Також великою проблемою у боротьбі з пропагандою на сьогоднішній день є використання соціальних мереж та месенджерів для розповсюдження фейкової та пропагандистської інформації. Така інформація може впливати на громадську думку та створювати додаткові проблеми для збереження миру та стабільності в країні. 19 квітня 2023 року Верховна Рада оприлюднила Проект Закону № 9923 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України». Проект пропонує притягувати користувачів онлайн-платформ до кримінальної відповідальності за використання облікових записів для поширення недостовірної інформації та втручання в діяльність органів влади задля захисту інформаційної безпеки України [5]. На жаль згаданий законопроект має багато дискусійних питань, зокрема щодо порушення прав «споживачів» інтернет-платформ.

Отже, в Україні існує ряд нормативно-правових актів, які регулюють відповідальність за розповсюдження пропаганди та встановлюють вимоги до ЗМІ та їхньої діяльності. Але, ефективність такої практики має ще багато запитань. З одного боку, притягнення до відповідальності за поширення пропаганди може бути ефективним інструментом боротьби з дезінформацією та захисту національної безпеки. З іншого боку, можливість застосування цього інструменту може порушувати свободу слова. Законодавство, що регулює цю сферу, має свої недоліки та не завжди є ефективним у практичному застосуванні. Багато випадків порушення законів про пропаганду залишаються без належної уваги з боку правоохоронних органів, що призводить до того, що пропаганда продовжується та поширюється далі.

Одним з рекомендацій на майбутнє є необхідність змінити законодавство про пропаганду з метою його удосконалення та забезпечення більшої ефективності в протидії розповсюдженню пропаганди. Крім того, необхідно

підвищити рівень усвідомленості населення щодо шкідливості пропаганди та наслідків її розповсюдження.

Також важливим є забезпечення відповідної реакції правоохоронних органів на порушення законів про пропаганду. Необхідно забезпечити більшу підтримку та розвиток спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів, які займаються боротьбою з пропагандою та розповсюдженням фейкової інформації.

У цілому, розв'язання проблеми притягнення до відповідальності за розповсюдження пропаганди потребує комплексного підходу, що передбачає зміну законодавства, підвищення рівня усвідомленості населення та забезпечення ефективної діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Мета російської пропаганди - посіяти зневіру і параною. Як протидіяти.

URL:

https://texty.org.ua/articles/70089/Meta_rosijskoji_propagandy_posijaty_zneviru_i-70089/. (дата звернення: 09.05.2023 р.).

2. Російська пропаганда - як розпізнати та протистояти. URL:

<https://suspilne.media/343150-raketi-zapuskae-rosia-a-agresiu-mi-peremikaemo-na-ukrainu-kropivnicka-naukovica-pro-rosijsku-propagandu//> (дата звернення: 09.05.2023 р.)

3. Україна проти рашизму: нове законодавство для протидії російській пропаганді? URL: <https://dslua.org/publications/ukraina-proty-rashyzmu-nove-zakonodavstvo-dlia-protydii-rosiyskiy-propahandi/>. (дата звернення: 09.05.2023 р.)

4.Кримінальний Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=110#w1_6. (дата звернення: 09.05.2023 р.).

5. Криміналізація ботів чи заборона анонімності та дискусій в соцмережах: що пропонує Проект № 9923? URL: <https://dslua.org/publications/proekt-9923/> (дата звернення: 09.05.2023 р.)

ДО ПИТАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Терещенко О.В.,

аспірантка 1 курсу кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки цифровізація визначається як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір»[1].

На сьогоднішній день цифровізація впроваджується в усі сфери суспільного життя в нашій державі. Сфера публічного управління та адміністрування не залишилася осторонь. Зокрема, саме внаслідок цифрової трансформації інституту адміністративних послуг держава може забезпечити українців зручним та простим доступом до таких послуг.

Ще в 2016 році в Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні було визначено «напрями, механізм і строки формування ефективної системи електронних послуг в Україні для задоволення інтересів фізичних та юридичних осіб через розвиток і підтримку доступних та прозорих, безпечних та некорупційних, найменш затратних, швидких та зручних електронних послуг»[2]. Створене у вересні 2019 року Міністерство цифрової трансформації України оголосило про ціль до 2024 року перевести 100% публічних послуг у формат онлайн [3]

21 липня 2021 року було схвалено Стратегію реформування державного управління України на 2022-2025 роки [4], метою якої є «побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду». Одним із завдань визначено «подальша цифровізація адміністративних та інших публічних послуг, що сприятиме їх наближенню до користувачів».

Тож цифровізацію у сфері публічного управління та адміністрування варто сприймати як інструмент досягнення мети - побудови цифрової держави, а не як самоціль.

В той же час процес цифровізації у сфері публічного управління та адміністрування має базуватися на належному правовому забезпеченні. Використання нового інструменту в діяльності суб'єктів публічної адміністрації повинно мати законодавчу основу. Адже відповідно до ст. 19 Конституції України [5] «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та *у спосіб*, що передбачені Конституцією та законами України». Тоді як основою цифрової трансформації у сфері публічного управління та адміністрування виступають здебільшого нормативні акти концептуального характеру – стратегії та концепції. Вважаємо, що відсутність належного правового забезпечення нівелює дієвість механізму правового регулювання тієї сфери суспільних відносин, що зазнає трансформацій.

Таким чином, цифровізація у сфері публічного управління і адміністрування, яка запущена та триває, зумовлює нові виклики для правового регулювання, що має також розвиватися внаслідок впровадження нових інструментів діяльності суб'єктів публічної адміністрації з метою не лише покращення якості рівня життя громадян, але й їх правового захисту.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17 січня 2018 року № 67-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 03.05.2023)

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України « Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні» від 16 листопада 2016 року № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 03.05.2023)

3. Інтерв'ю міністра цифрової трансформації Михайла Федорова для видання New Voice «До 2024 року 100% державних послуг в Україні мають бути доступні для громадян онлайн.» URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/vsi-derzhavni-poslugi-budut-dostupni-onlayn-do-2024-roku-mincifri-novini-ukrajini-50086763>. (дата звернення 07.05.2023)

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України « Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки» від 21 липня 2021 року № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80> (дата звернення 03.05.2023)

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 03.05.2023)

ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ВЕКТОРИ

Матеріали круглого столу

м. Київ, 10 травня 2023 року

Матеріали доповідей учасників круглого столу упорядковані Оргкомітетом відповідно до інформаційного листа конференції. Тези учасників конференції розміщено в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей.

За зміст доповідей Організаційний комітет відповідальності не несе.

Посилання на збірник при використанні матеріалів обов'язкове.

Умов. друк. арк. 10,76 арк.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського»

Державна наукова установа «Інформація,
безпека і права Національної академії правових наук України»

м. Київ, вул. Політехнічна, 39 (корпус № 19)